

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

SANELA KOVAČEVIĆ PEJAKOVIĆ

KREATIVNOST I OGRANIČENOST U LEKSICI
ENGLJSKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

DOKTORSKA DISERTACIJA

BEOGRAD, 2014.

University of Belgrade

Faculty of Philology

SANELA KOVAČEVIĆ PEJAKOVIĆ

**CREATIVITY AND RESTRICTIVENESS IN THE
LEXICON OF THE MARITIME ENGLISH**

DOCTORAL DISSERTATION

BEOGRAD, 2011.

Mentor: dr Vesna Polovina, redovni profesor Filološkog fakulteta u Beogradu

Članovi komisije:

Dr Vesna Polovina, redovni profesor Filološkog fakulteta u Beogradu

Dr Borko Kovačević, docent Filološkog fakulteta u Beogradu

Dr Zorka Kašić, redovni profesor Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
u Beogradu

Apstrakt

KREATIVNOST I OGRANIČENOST U LEKSICI ENGLESKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

Pomorski engleski jezik je specifičan registar i, prema tome, zahteva poseban tretman. Ovaj rad podrazumeva osvrt na gotovo svaki aspekt tako složenog sistema kao što je stručni engleski jezik u oblasti pomorskog obrazovanja i profesije. Složen, a u isto vreme i jednostavan, pomorski registar predstavlja lingvistički fenomen koji zahteva multidisciplinarni pristup. U tom registru dominiraju dve suprotne tendencije: ekonomičnost i kreativnost. Ekonomičnost pomorskog jezika ogleda se u uslovu da mora biti koncizan i nedvosmislen, to jest precizan da bi služio svrsi. Kreativnost, sa druge strane, stvara nove riječi, nova značenja i nove kombinacije postojećih jezičkih elemenata.

Pokušali smo da obradimo određen broj podregistara, ukazujući na glavne karakteristike. Podregistri koji obrađujemo su sledeći: podregistar GMDSS-a (*Global Maritime Distress and Safety System subregister*); palubni (*deck department subregister*); podregistar navigacionog mosta (*navigational bridge subregister*); i mašinski podregistar (*engine department subregister*). *Seaspeak* je vitalni instrument za komunikaciju na brodu. Važnost engleskog jezika je oduvek isticana, a posebno standardizovane pomorske fraze koje se koriste u komunikaciji na relaciji brod – brod i brod – obala.

Srpski pomorski jezik nema takav globalni značaj kao engleski, ali je, ipak, našao svoje mesto u ovom radu. Jedna od najinteresantnijih karakteristika srpskog pomorskog registra je veliki broj italijanizama, koji su kasnije bili zamenjeni anglicizmima, odnosno internacionalizmima.

Na osnovu analize registra engleskog pomorskog jezika možemo zaključiti da je on „ograničeni jezik“ (*restricted language*) i da poseduje određene specifičnosti na fonološkom, morfološkom, leksičkom nivou i sintaksičkom nivou. Te osobenosti su najuočljivije na leksičkom nivou, koji obuhvata stručnu terminologiju. Pored toga, leksika je, kao otvoreni sistem, najviše izložena vanlingvističkim uticajima.

Pošto se engleski pomorski jezik kao stručni jezik dalje raslojava u funkcionalne slojeve, možemo govoriti o jeziku i jezicima pomorske struke. Funkcionalni slojevi engleskog pomorskog jezika su sledeći: navigacijski, mašinski, komunikacijski, brodarski, pravni, geografski, meteorološki, medicinski, ekološki i biološki funkcionalni sloj.

Složenost engleskog pomorskog jezika otežava njegovo učenje, odnosno usvajanje. Prvo se moraju savladati stručni termini na maternjem jeziku da bi se išlo dalje sa učenjem engleskog pomorskog registra.

Ova teza nudi analizu putem primera kreativnog i ograničenog aspekta engleskog jezika u pomorskoj struci. Pokušavajući dekodiranje engleskog pomorskog sveta, analiziraćemo strukturu engleskih pomorskih komunikacionih termina, fraza, rečenica i tekstova. Međutim, ne možemo postaviti veštačke granice između pomorskog i opšteg engleskog jezika. Ova dva registra se prožimaju i nemoguće je eliminisati pomorski engleski iz opšteg engleskog jezika i obratno. Njihova povezanost istovremeno ukazuje na lingvističku kreativnost, koja predstavlja jezičku upotrebu ograničenog broja postojećih jezičkih jedinica da se stvori novi pojam, značenje, termin ili konotacija. Na primer, sledeće dve lekseme: *average* i *vessel* menjaju vrstu reči, značenje i upotrebu zavisno od registra u kome se koriste. U pomorskom engleskom leksema *average* znači *havarija*, dok u opštem engleskom registru ta ista leksema predstavlja pridev koji znači *prosečan*. Ili, na primer, leksema *vessel*, koja u pomorstvu znači *plovilo*, odnosno *brod*, u opštem jeziku to je *krvni sud* ili *ivena*.

Kada je u pitanju ograničeni aspekt pomorskog engleskog jezika, Standardne komunikacione fraze koriste se i u komunikaciji na relaciji brod-brod i brod-obala. Korpus za ovaj rad sastoji se od pojedinih brojeva sledećih pomorskih časopisa (*Maritime Journal*, *IMO News*, *The Sea*) koji su izdati u periodu od 2000. do 2012. godine. Osim pomorskih časopisa, korpus se sastoji i od velikog broja engleskih pomorskih i opštih rečnika, kao što su : *Collins Cobuilt rečnik*, *Pomorski*

Rječnik Dragana Rapovca, Pomorski Slikovni Rečnik Tonke Carić, etc. Korpus se još sastoji od pomorskih pismenih i usmenih diskursa, uzetih iz realnih životnih situacija, uz pomoć iskusnih pomoraca.

Ključne reči: *linguistički, kreativnost, ograničeni jezik, leksikologija, neologizam, konverzija, morfologija, metafora, metonimija, pomorski termini, analiza diskursa, naslov, lid, novinarstvo, mediji, narativni, pragmatika, pomorska komunikacija, posebna svrha, brod, plovidba, kormilo, samarica, VHF-oprema, analiza potreba.*

Abstract

CREATIVITY AND RESTRICTIVENESS IN THE LEXICON OF THE MARITIME ENGLISH

Maritime English is a specific register. Therefore, it requires a specific treatment. This study implies almost every aspect of a complex system such as English for specific purpose in the nautical education and profession. The sophisticated system of the maritime English makes it a plain instrument of communication.

The opposite “tides” govern the system: creative and economical tendency. The creative side of the maritime language is evident in the forming of new words and meanings, combining of existing units, various metaphors, etc.

We have tried to look into a great number of subregisters by pointing to the main characteristics. Seaspeak is a vital instrument of communication on board a ship. The importance of English language has always been emphasized, especially the importance of the standardized maritime phrases used in vessel-to-vessel vessel-to-port communication.

Serbian maritime language does not have such a global importance. Yet, it found its place in this study. One of the most interesting characteristics of the Serbian nautical register are a great number of italianisms, which were later replaced by anglicisms, that is internationalisms.

We can conclude that maritime English is a *restricted language* which is characterized by a great many specific features on the phonological, morphological, lexical and syntactical level. These particularities are the most obvious on the lexical level, for it implies maritime terms. This level is also under the greatest influence of the real world, that is the world outside language sphere.

Since the maritime language is further subdivided into registers and subregisters, we can make a distinction between maritime language and maritime languages. The complexity of the nautical register makes learning, that is acquisition very difficult. One should firstly learn maritime terms in his own mother tongue and then move into the maritime English world.

This thesis offers an exemplification of analyzing the creative and restricted aspect of English language in maritime affairs. By trying to encode the Maritime

English world, we will look into the structure of Maritime English communication terms, phrases, sentences and texts. However, we cannot make artificial borders between Maritime and General English. These two registers intertwine and it is impossible to eliminate Maritime English from General English and vice versa. This fact indicates the linguistic creativity, which means that a language uses existing resources to create a new notion, meaning, term, or connotation. For instance, the following lexemes change their part of speech, meaning and usage depending on the register they are used in. In Maritime English the lexeme *average* means *havarija*, while in General English register it is an adjective which means *prosječan*.

As far as restricted aspect of Maritime English is concerned, Standard Marine Communicative Phrases are used in both ship-to-ship and ship-to-shore communication. The corpus for this work consists of three maritime magazines (Maritime Journals, IMO News, The Sea) pulished between 2000 and 2012. Besides maritime articles, the corpus consists for this thesis consists of a great many General English and Maritime English dictionaries such as : Bilingual Encyclopedial English-English Collins Cobuilt dictionary, Maritime Dictionary by Dragan Rapovac, Illustrating Maritime English Dictionary by Tonka Carić, etc. Additionally, the corpus consists of maritime written and spoken discourses, taken from real life situations, with the help of experienced seamen.

KEY WORDS: *linguistic, creativity, restricted language, lexicology, neologism, coverision, morphology, metaphor, metonymy, maritime terms, discourse analysis, headline, lead, journalism, media, narrative, pragmatics, seaspeak, specific purpose, ship, sail, rudder, derrick, VHF-equipment, needs analysis.*

KREATIVNOST I OGRANIČENOST U LEKSICI ENGLESKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

SADRŽAJ

I Uvod	1
II Engleski jezik u pomorstvu i pomorskom obrazovanju	
2.1. Razvoj pomorskog školstva na teritoriji nekadašnje jugoslavije	8
2.2. Uvođenje obavezne nastave engleskog jezika u pomorskim školama	16
2.3. Dijahroni prikaz udžbenika engleskog jezika u pomorskom školstvu	18
2.3.1. Udžbenička literatura engleskog jezika između ratova	24
2.3.2. Engleski jezik u nastavi posle drugog svetskog rata	28
III Engleski kao svetski jezik u kontekstu pomorstva	
3.1. Globalna univerzalnost engleskog jezika u prostoru i vremenu	30
3.2. Varijante jednog jezika, vrste i registri	32
3.3. Karakteristike engleskog jezika pomorske struke	36
3.4. Podregistri pomorske struke	39
IV Leksička kreativnost i ograničenost engleskog jezika pomorske struke	
4.1. Osnovni pojmovi leksike i semantike	44
4.2. Termini, fraze i tvorbeni elementi engleskog jezika pomorske struke	49
4.3. Leksičko-semantička analiza glagola u opštem i pomorskom engleskom jeziku	58
4.4. Glagoli kretanja u pomorskom saobraćaju	66
4.5. Etimologija stranih leksema u engleskom jeziku pomorske struke	77
4.6. Nove reči u engleskom jeziku – semantički neologizmi	80
V Jezička kreativnost i interferencija sa vanjezičkim faktorima	
5.1. Metaforizacija u pomorskom engleskom jeziku	85
5.2. Semantičko-funkcionalna analiza pomorskog registra	93

5.3 „Pomorski“ idiomi u opštem engleskom jeziku	99
5.4. Jezička kreativnost u novinskim člancima pomorske struke	102
5.4.1. Jezik i štampa	103
5.4.1.1. Aktivna / interaktivna komunikacija na relaciji brod-brod i brod-obala vs. pasivna / jednosmerna komunikacija na relaciji čitalac-autor	104
5.4.1.2. Diskursna struktura i diskursne funkcije naslova i lida u pomorskim novinama	108
5.4.1.3. Naslov kao tekst - luča mikrokozma	109
5.4.2. Diskurs i mediji	114
5.4.2.1. Diskursna struktura, funkcija i efekti	115
VI Ograničenost/svedenost engleskog jezika pomorske struke	
6.1. Nejezički činiooci i pragmatični aspekt jezika u kontekstu	117
6.2. Karakteristike pomorskog engleskog jezika kao ograničenog jezika(restricted language)	118
6.2.1. Značaj engleskog jezika za sigurnost plovidbe - pomorska terminologija..	121
6.2.2. Standardizovani jezik pomorske struke	126
6.2.3. Standardne pomorske komunikacione fraze (SMCP-Standard Marine Communication Phrases)	128
6.3. Analiza frekventnih glagola u korpusu SMCP	130
6.3.1. Program za obradu teksta Wordsmith Tools	131
6.3.2. Korpus SMCP	131
6.3.3. Konkordanca glagola u korpusu SMCP	134
VII Zaključak	143
Literatura	147
Dodatak - Mali pomorski rečnik	159

I UVOD

Pod jezičkom kreativnošću prvenstveno podrazumevamo sposobnost bilo kog prirodnog jezika da od ograničenog resursa jezičkih jedinica stvara neograničeni broj jezičkih jedinica na svim nivoima – na fonetskom, fonološkom, morfološkom, leksičkom, sintaksičkom i semantičkom nivou. Prema tome, ograničenost jezičkih jedinica uz jezičku neograničenu kreativnost omogućava jezičku funkcionalnost, odnosno sposobnost jezika da odgovori na sve izazove civilizacije, čoveka i društva. Svojom kreativnošću jezik prevazilazi sve granice i spreman je da odgovori na svako novo dostignuće, pronalazak ili pojavu modernog doba.

Da bi živeo, jednom jeziku potrebni su ljudi. Upotreba jezika je ono što stalno iznova oživljava jezik. Kao dokaz ovoj činjenici da je jezik bez ljudi koji ga koristi, mrtav jezik, svedoči, na primer, ugašeni jezik ostrva Man.

Konverzacija je najšire polje društvene akcije, sistem je najbogatije artikulacije. Ona je neiscrpnog potencijala i najširih je mogućnosti. Nadređena je ostalim (restriktivnim i suženim) sistemima govorne razmjene; njihovo je izvoriste i uvijek živo vrelo.¹

Distinkcija između spontane i nametnute kreativnosti može da se uoči na primerima iz medija i svakodnevne konverzacije. Kada se želi potencirati ono što nije prirodno u jeziku, najočigledniji i najdostupniji način je putem medija. Da bismo našli primere ne moramo ići daleko. Dovoljno je otvoriti dnevnu štampu ili pogledati popularni TV dnevnik u Crnoj Gori - u poslednje vreme obiluju glasovima odnosno/slovima s i đ. To je negativan primer razdvajanja istovetnog jezika. Na žalost, u našoj okolini više je takvih primera. Umesto da spaja, što je primarna i prirodna funkcija jednog jezika, on razdvaja i pravi veštačku granicu između dva ista naroda. Da završimo ovaj segment pozitivnim primerom u lingvističkom smislu - dijametralno različite kulture, mentaliteti i ljudi u Sjedinjenim Američkim Državama komuniciraju zvanično na jednom jeziku.

Važno je istaći da postoji *Hipoteza jezičke relativnosti* po kojoj specifična struktura maternjeg jezika svakog čoveka bar u nekim aspektima utiče na njegovo

¹ S.Stević, Analiza konverzacije, Filološki fakultet, Beograd, 1997. str. 50.

viđenje sveta, tako da, recimo, Evropljanin, Kinezi, Arapin i Indijanac već iz tog razloga ne žive u sasvim istom svijetu. Ova pretpostavka, veoma podsticajna iako nedokazana i verovatno nedokaziva ima duže istorijske korene ali se naročito vezuje za američke antropološke lingviste Edvarda Sapira i Bendžamija Lija Vorfa, polovinom ovog veka. Približno u isto vrijeme, slična razmišljanja navela su i jednog filozofa, Ludviga Vitgenštajna, na sažetu ali duboku konstantaciju da su granice nečijeg jezika istovremeno granice njegovog sveta.²

O postojanju „stvarnog sveta“ (onakvog kakav jeste) i „projektovanog sveta“ (sveta kakav doživljavamo i vidimo) pisali su Kant u filozofiji, i Brentano i Džejms u psihologiji. Džekendof primenjuje na sistematičan način ovo razlikovanje na semantiku prirodnog jezika. On tako zalazi u vode kognitivne psihologije i lingvističku strukturu posmatra kao proizvod uma u kome se mentalni procesi dešavaju automatski i nesvesno. Savremna istraživanja u ljudskoj i životinjskoj psihologiji podržavaju tvrdnju o urođenosti naše sposobnosti da stvaramo projektovan svet i da razumemo jedni druge (Jackendof, 1983 : 30)

Jedina stvarna mogućnost za prevazilaženje jezičke barijere leži u upotrebi nekog prirodnog jezika koji služi kao svjetska *lingua franca*. Engleski jezik je već postao svetski jezik zahvaljujući političkom i ekonomskom napretku koji su za poslednjih 200 godina ostvarili narodi koji govore engleskim jezikom.

Kao službeni jezik engleski se koristi u više od 60 zemalja, a istaknuto mesto zauzima u još 20 drugih. On ili dominira ili ima sigurnu poziciju na svih šest kontinenata. Engleski je glavni jezik izdavaštva, novinarstva, međunarodnog poslovanja i akademskih konferencija, nauke, tehnologije, medicine, sporta, međunarodnih takmičenja, pop-muzike i reklame. Više od dvije trećine naučnika u svetu piše na engleskom. Od ukupne količine informacija smeštenih u memorijama engleskih sistema 80% je na engleskom. Radio-programe na engleskom jeziku prima preko 150 miliona slušalaca u 120 zemalja. Više od 50 miliona dece uči engleski kao dopunski jezik na osnovnoškolskom nivou; preko 80 miliona učenika uči ga u srednjim školama (ovim brojevima nije obuhvaćena Kina). Ne bi bilo teško ispuniti sledećih nekoliko stranica sličnim statističkim podacima.³

² Ranko Bugarski, Uvod u opštu lingvistiku, Čigoja Štampa /XX vek (Sabrana dela 6), Beograd, 1996.

³ Statistički podaci uzeti iz *Kembričke enciklopedije jezika* Dejvida Kristala.

Broj izvornih govornika engleskog jezika sada dostiže oko 300 miliona; drugih 300 miliona služi se engleskim kao drugim jezikom; a još 100 miliona tečno ga govori kao strani jezik. Nešto radikalnije procene, koje uzimaju u obzir i govornike na nižem stepenu jezičke fluentnosti i znanja, ukazuju da ukupan broj govornika danas prelazi milijardu.

Iako je engleski već priznat kao međunarodni jezik i na kopnu i na moru, neophodno je da ga prate jasna pravila kako bi se smanjile mogućnosti dvosmislenosti i nejasnoća prilikom slanja i primanja poruka. Za razliku od svakodnevnog komunikacije, tj. konverzacije u kojoj jedan iskaz obavlja više različitih funkcija, zavisno od konteksta, engleski jezik pomoraca je precizan i neuporedivo ograničeniji od svakodnevnog jezika. Ta jezička ograničenost, odnosno svedenost ključna je pretpostavka za efikasnu komunikaciju u pomorskoj struci.

Za uspješno prenošenje poruka i komunikacije u pomorstvu pojavilo se do danas više varijanti engleskog pomorskog jezika, koji su u lingvistici poznate pod imenom *ograničeni jezici (restricted languages)*. Britanski lingvista Dž.R.Fert (J.R.Firth) (1890-1960) uveo je ovaj izraz kao oznaku za strogo redukovani jezički sistem koji se koristi za neku posebnu delatnost. Taj jezik je tako kontekstualno zatvoren da dopušta tek malo jezičke varijacije. Takvi "jezici" mogu biti i usmeni i pismeni, a nalazimo ih ne samo u specijalizovanim nego i u svakodnevnim kontekstima. Obično se sastoje od rutinski upotrebljivanih formulaičnih konstrukcija, s konvencionalizovanom prozodijom ili tipografskim rasporedom, kao i skućenog rečnika.

Škiljan takve jezike naziva "specijalnim jezicima" uz objašnjenje "I unutar društva koje u celini upotrebljava jedan jezični sistem, različiti oblici društvenih i ekonomskih determinanti uvjetuju pojavu osobitih, za druge sudionike društva bar djelimično nerazumljivih, "podsistema" – oni se obično nazivaju *specijalnim jezicima*. Premda su uzroci njihova javljanja dosta raznoliki, vjerovatno se mogu podeliti u tri osnovne grupe: specijalni jezici nastali zbog potrebe da se komunicira specifičan pod-skup izvanjezičnog univerzuma, koji je kao objekat saobraćaja zanimljiv samo za određenu skupinu govornika, ili su izrasli iz želje i namjere da ostali govornici ne razumiju o čemu se komunicira, ili su, napokon, rezultat težnje

neke društvene grupe da se i jezičnim oznakama unutar sebe identificira, a od drugih grupa razlikuje."⁴

Bazil Bernstajn, od koga je prvobitno potekao ovaj termin, je 60-ih godina prošlog veka (što je, moramo priznati, obzirom na tok lingvističke misli sada već davno prošlo vreme) ograničeni govor ili kod definisao kao govor sa kratkim, gramatički jednostavnim, često nezavršenim rečenicama, jednostavnom upotrebom i ponavljanjem istih veznika, ograničenom upotrebom prideva i priloga (Bernstajn, 1979: 19-22), dakle sve u svemu govor koji je nedovršen, gramatički nekorektan i oskudnog rečnika. Bazil je pokušao da dokaže da deca iz nižih društvenih klasa koriste *isključivo* ograničeni govor za razliku od dece iz srednjih i viših društvenih slojeva. Takođe u Bernstajnovim radovima biva prevaziđena činjenica da čak i ti tzv. ograničeni govornici mogu biti izuzetno upućeni u određenu oblast odnosno da su kada je reč o nekoj određenoj oblasti veštiji, upoznatiji, pa čak i obrazovaniji od tzv. razrađenih govornika. Uzećemo kao primer poljoprivrednika, čoveka koji je svoj životni vek proveo na selu obrađujući zemlju i okružen roditeljima ili prijateljima koji su nepismeni. Ni on, a ni roditelji nisu išli u školu, stoga možda nije imao koga da ga nauči o hemiji, fizici ili matematici. Pitajte ga šta je to rezonancija, interferencija ili sinusoida⁵ i vrlo verovatno da neće znati šta to predstavlja. Pitajte ga međutim šta je to mulčer⁶ i vrlo verovatno će vam se nasmejati a možda čak i reći: „Nemoguće da to ne znate!“ Objasniće vam ne samo šta je to, nego i kako funkcioniše, koji efekat se postiže, od čega je bolje i sl. Znači li to da on spada u ograničene govornike a time i manje inteligentne ljude? I da li takav čovek u jednoj veštačkoj atmosferi ispitivanja i jednoj situaciji u kojoj se od njega traži da odgovori samo na određena pitanja može pokazati svoje celokupno znanje? Uzećemo i primer doktora građevinskih nauka kako razgovara sa doktorom filoloških. Potonji bi možda u nekom kontekstu pomenuo elipsu, misleći na epileptičnu rečenicu kojoj fali neki rečenični deo, a prvi bi mogao da pomisli da je reč o zatvorenoj krivoj liniji ovalnog oblika i zapitati se kakve to veze ima sa onim o čemu se razgovara. Možda na datu temu neće imati mnogo šta da kaže pa će umesto toga ćutati i slušati, znači li to da on potiče iz niže društvene klase, možda je manje obrazovan i sl.? Ko bi se s time složio? Neki od najvećih svetskih stručnjaka jesu stručnjaci samo kada je reč o njihovoj specijalnosti, izvan nje i sami neke druge oblasti van njihovog interesovanja mogu poznavati dosta manje, biti slabije upućeni, koristiti oskudniji rečnik i sl.

⁴ Dubravko Škiljan, *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb, 1980., str. 147.

⁵ Termini iz matematike i fizike

⁶ Poljoprivredna mašina namenjena za usitnjavanje

Najznačajniji kritičar Bernstajnovе hipoteze deficita odnosno njegove teorije kodova i jednog od najpopularnijih naučnika kada je u pitanju tema jezičkih kodova je Viliјam Labov (William Labov), i to upravo zato što je on jedan od prvih naučnika koji je faktor situacije isticao kao jedan od najbitnijih za izbor reči i govornog obrasca.

Pomorski jezik kao „ograničeni kod“ nastao je očito iz potrebe da se efikasno i koncizno komunicira u ograničenom ambijentu, a to je brod. Dobra komunikacija u pomorstvu je od vitalnog značaja, naročito u kritičnim situacijama. Otežana je neujednačenim znanjem engleskog jezika posada, koje su sve češće sastavljene od raznih nacija neengleskog govornog područja. Različito poreklo, obrazovanje i hijerarhija zvanja na brodu rezultiraju različitim receptivnim i produktivnim znanjem engleskog jezika, što ima za posledicu nesporazume kod enkodiranja i dekodiranja poruka. Visoka je cijena tih nesporazuma za ljudske živote.

Potrebe i profil naših pomoraca koji danas plove širom sveta promenili su se kao i ukupna struktura pomorske delatnosti. Kada je u pitanju nastava engleskog jezika najlakše je držati se slepo staromodnih metoda jer su one „najefikasnije“ za nastavnike koji se osjećaju sigurnima na poznatom terenu i ne žele da mijenjaju ništa u svom radu sa budućim pomorcima. Možda su im časovi pod kontrolom i predvidivi ali potpuno drugačija atmosfera vlada na pučini, tj. na brodu. Tamo su ljudi, bez svojih porodica, prepušteni moru i svom znanju "zanata". Oni svako jutro idu na posao ne napuštajući brod.

Svaka greška se skupo plaća – od onih tehničkih pa sve do jezičkih. U metodici se razlikuju dve vrste grešaka u učenju stranih jezika: omaška (*mistake*) i greška (*error*). Ta distinkcija se može primeniti i na greške u pomorskoj komunikaciji u zavisnosti od posledica i težine propusta. Posledica je suviše blaga riječ za ono što može da prati jednu grešku ili omašku u komunikaciji na relaciji brod-brod, brod-obala ili zapovjednički most (*navigational bridge*) - stroj (*engine-room*).

Materijalni gubitak nije vredan pomena u odnosu na jedan ljudski život. Multinacionalnost brodskih posada zahteva jedan zajednički međunarodno priznati jezik, koji prate određena pravila u komunikaciji. Engleski jezik je, ne zbog svojih lingvističkih kvaliteta, već zbog ekonomske i vojne nadmoći Velike Britanije, postao svetski, a time i pomorski jezik broj jedan. Trku za tu poziciju odavno su izgubili španski i italijanski, pa i nemački jezik.

Kao što je već pomenuto engleski pomorski jezik treba da bude precizan, i nikad se ne može preterati u isticanju tačnosti (*accuracy*) u registru pomorske struke. Prema tome, i ograničenost engleskog pomorskog jezika je isto tako važna, ako ne i važnija karakteristika stručnog jezika – jer upravo ta svedenost, odnosno standardizovanost je od suštinske važnosti za komunikaciju na relaciji brod-brod i brod-obala. Može se čak i zaljučiti da sigurnost života na moru zavisi prvenstveno od te ograničenosti, odnosno standardizovanosti. Drugim rečima, uspešna komunikacija u oblasti pomorskog saobraćaja je nemoguća bez upotrebe standardizovanih pomorskih komunikacionih fraza, koje su uvedene od strane IMO organizacije 2001. godine. Komunikacija u pomorskom i avio-saobraćaju je nezamisliva bez standardizovanosti tih registara.

Savremeni pristup izučavanju jezika je interdisciplinaran. U istraživanjima jezika, koji se posmatra u upotrebi, nisu dovoljna samo znanja koja se neposredno odnose na jezik. Kada je u žiži interesovanja jezik neke struke / nauke, ne mogu se zaobići znanja lingvistike i primenjene lingvistike, i znanja koja pripadaju oblastima sociolingvistike, kulturolingvistike, psiholingvistike i drugih disciplina vezanih za jezik. Neophodno je, međutim, i dobro poznavanje metoda i sadržaja određene stručne/naučne oblasti. Jezik je najizražajnije sredstvo koje omogućuje komuniciranje između ljudi. I stručnjaci i naučnici iz čitavog sveta, koji pripadaju jednoj struci/nauci, sporazumevaju se pomoću jezika, ali taj jezik ima svoje specifičnosti i razlikuju se od svakodnevne konverzacije – opšteg jezika.

Kao što je već istaknuto, engleski je sada najzastupljeniji jezik u stručnom i naučnom komuniciranju u većini diskursnih zajednica koje se obrazuju da bi ova potreba komuniciranja bila zadovoljena. Postavlja se pitanje pravila koja važe u engleskom jeziku kojim se pripadnici jedne takve diskursne zajednice služe, ako im je engleski jezik maternji, ili drugi, odnosno strani jezik. Imajući u vidu današnju ulogu

engleskog jezika u svetu različitih struka i nauka, poznavanje pravila, odnosno konvencija oblikovanja i upotrebe ovog jezika treba da bude primenjeno i u svakodnevnoj praksi stručnjaka i naučnika koji engleski koriste kao svoj jezik sporazumevanja.

Kada je u pitanju metodika ovog rada, možemo istaći da se pojedine komponente i nivoi engleskog jezika, koji služi za ovakvu upotrebu, mogu rasvetliti pre svega pomoću sinhronih istraživanja. Ako se u ispitivanje uključi više

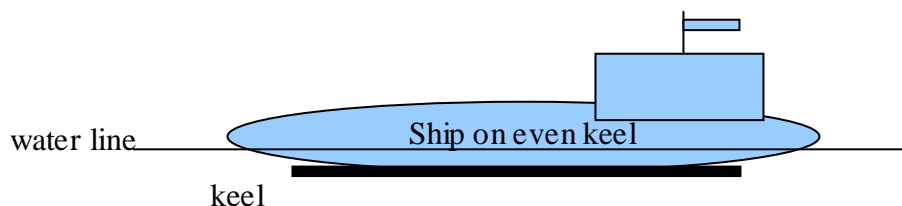
nivoa i primene različiti oblici analize, otvara se mogućnost da se jezik što obuhvatnije sagleda. Ukoliko se dosledno primenjuje ovaj pristup, odnosno stalno imaju na umu ciljevi istraživanja, dobijaju se rezultati koji razotkrivaju funkciju pojedinih komponenti i strukturu analiziranih nivoa jezika, njihovu povezanost i celinu jezika. To onda pruža sliku o načinu kako se jezik zaista manifestuje u stvarnosti.

Da bismo ostvarili solidnu analizu specifičnog registra kao što je pomorski jezik, predmet rada je konkretizovan analizom korpusa. Ona obuhvata leksičku i semantičku analizu glagola kretanja, gramatičko-diskursnu analizu glagolskih oblika u stručnom pomorskom registru i analizu strukture novinskih članaka i pomorskog usmenog i pisanog diskursa.

Cilj rada je da ukaže na realnu ulogu engleskog jezika za posebne namene i njegov značaj za razvoj savremenog društva (u kome je engleski jezik za posebne namene prihvaćen kao internacionalni jezik) i da budu što jasnije i preciznije određene bitne karakteristike engleskog jezika pomorske struke - istovremeno kreativnog i ograničenog stručnog jezika.

Bez pretenzija da će se do ovako visoko postavljenog cilja zaista doći, u radu će biti pokušano da se posmatrani delovi jezika opišu i sagledaju u odnosu na druge komponente, nivoe i da se stigne do nekog stepena objašnjenja. Sledeći ovakvo opredeljenje, ovaj rad sadrži poglavlja koja na prvi pogled mogu da izgledaju veoma raznorodna. Među njima ipak postoji čvrsta veza i dosad je delimično ukazano na nju. Sva poglavlja će prožimati aspekti jezičke kreativnosti, s jedne strane i ograničenosti sa druge strane.

Naizgled suprotni, ova dva aspekta su međusobno kompatibilna i inkluzivna – može se reći da se uključuju, odnosno podrazumevaju. Poput broda koji treba da bude 'trimovan na ravnoj kobilici'⁷, tako i jezička ravnoteža na svojim tasama ima na jednoj strani kreativnost, a na drugoj svedenost, odnosno ograničenost.

⁷ When a ship is trimmed on even keel, the cargo is evenly distributed throughout the ship. (Kada je brod na ravnoj kobilici, teret je ravnomerno raspoređen kroz čitav brod.)

II ENGLESKI JEZIK U POMORSTVU I POMORSKOM OBRAZOVANJU

2.1. RAZVOJ POMORSKOG ŠKOLSTVA NA TERITORIJI NEKADAŠNJE JUGOSLAVIJE

Još od najstarijih vremena, pomorstvo je imalo važnu ulogu u ekonomskom, kulturnom i političkom životu stanovništva jadranske obale. Ono je vekovima bilo okrenuto moru i znalo je ceniti njegovu važnost, kao izvora ekonomskog blagostanja, kulturnog razvitka i političke nezavisnosti. More je povezivalo ljude, otvaralo im nove horizonte, učilo ih hrabrosti, neustrašivosti i izdržljivosti. Morem su se sticala iskustva i prenosila znanja.

Razvoj pomorstva na istočnoj obali Jadrana prošao je kroz nekoliko faza. U početku, glavni oblik pomorske navigacije je bila mala obalna plovidba, uzduž obale, od rta do rta, od ostrva do ostrva, od luke do luke, od obale do ostrva-“od ferala do ferala“, kako kažu stari pomorci. Ona je imala lokalni karakter, jer je služila za podmirenje osnovnih potreba kućanstva. „Tokom vijeka, brodarstvo se razvija i nalazi nove plovidbene pravce, tako da su naši pomorci plovili ne samo Jadranskim i Sredozemnim morem, nego su se otisnuli i na Atlantik. Brod je bio škola iskustva i praksa za pomorce, a pomorsko znanje se prenosilo sa oca na sina, i od starijeg pomorca na mlađeg. Ali razgranata plovidba zahtijevala je sigurnog navigatora, jer je okean tražio ne samo hrabrog i izdržljivog pomorca, nego pomorca sa znanjem i umećem. Tako, u XIII i XIV veku statuti pojedinih slobodnih dalmatinskih gradova propisuju ko može upravljati brodom. Odredbe ovih statuta daju garanciju da su brod i teret povereni osobi koja odgovara za njihovu sigurnost.⁸

Petnaesti vek beleži početke organizovanog pomorskog školovanja. To je doba velikih pomorskih dostignuća i otkrića, kada su pomorci, pored iskustva stečenog na brodu ili prenetog od starijih, morali imati znanja iz matematike, geografije i astronomije. Poznata je škola koju je osnovao španski princ Henrik, zvani Moreplovac, u Sangresu kod rta Vincet, polovinom XV veka. Najstarija

⁸ Oliver Fijo, Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX stoljeću, Jadranski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1956, str. 9.

pomorska škola na Mediteranu je osnovana 1728. godine u Marselju, zatim na Malti 1750, a u Palermu 1789. godine.⁹

Naši pomorci su sticali pomorska znanja u privatnim školama, čiji učitelji su bili iskusni kapetani i sveštenici. U početku su pomorci učili čitati i pisati, a tek kasnije se prelazilo na učenje stručnih predmeta. U *Političkom ediktu* o austrijskoj trgovačkoj plovidbi, koji je propisala Marija Terezija, godine 1774. , pored odredaba koje su propisivale da kapetan bude 20 godina star i austrijski državljanin, nalazila se naredba koja je zahtevala da brod mora ukrcati „škrivana“, ako kapetan nije pušmen.¹⁰

Od 1858. godine naziv „škrivan“ - obični brodski knjigovođa i pisar, ali osoba od poverenja, ukinut je, a umesto njega uvodi se novo zvanje, poznato kao „poručnik trgovačke mornarice“. On je bio pomoćnik i zamenik kapetana, a da bi to postao, morao je položiti stručni ispit. Da bi došao na ovaj ispit, pomorac je morao imati 18 godina, dobro vladanje i četiri godine plovidbe na jedrenjacima.¹¹

Državna vlast nije kontrolisala rad privatnih učitelja, koji su uglavnom osposobljavali one pomorce što su željeli da postanu kapetani ili upravitelji velike ili male obalne plovidbe. Školovanje je trajalo 18 meseci. Kasnije naredbe su zahtevale od pomoraca da posle školovanja i obavezne nastave, polažu ispite u Veneciji i Trstu. Privatne škole su postojale u mnogim pomorskim mestima, gde je bilo razvijeno pomorstvo: Bakar, Lošinj, Kostrena, Zadar, Silba, ostrva Brač i Hvar, Dubrovnik, Split, Kotor, Prčanj, Dobrota, Herceg Novi, Topla...Najstarije privatne škole postojale su u Boki Kotorskoj, a najpoznatija među njima je peraštanska, koja je postojala u doba procvata tamošnjeg pomorstva već početkom XVI vijeka.¹² Kapetan Marko Martinović, koji je vodio ovu školu od 1698 do 1711. godine, pronio je slavu našeg pomorskog školstva širom sveta kao učitelj ruskih boljara. Po preporuci mletačkog Senata, Petar Veliki poverio je 17 pitomaca kapetanu Marku Martinoviću da ih ovaj vrsni poznavalac matematike, nautike, hidrografije i brodogradnje, podučava pomorskim predmetima i veštinama. Poduku je vršio delom u Veneciji, a delom u Perastu i ploveći Sredozemnim i Jadranskim morem.

⁹ Ilija Maslovar, „Istorijski savremeni razvitak našeg pomorskog školstva“ Zbornik Više pomorske škole u Kotoru 3-4, 1976/77, str.10.

¹⁰ Oliver Fijo, nav. delo, str.33.

¹¹ Isto, str.36.

¹² Vojislav Boljević-Vuleković, Pomorska škola u Kotoru“, 12 vijekova bokeljske mornarice, MONOS, Beograd,1972, str.190.

Osim ove škole, postojala je privatna škola u Dobroti, Prčnju, Kotoru i Toploj kod Herceg Novog.¹³

Povlačenje jedrenjaka iz upotrebe i uvođenje parobroda prati period nastajanja i otvaranja privatnih i javnih pomorskih škola. Usavršavanje broda i novi plovidbeni prospekti zahtevali su pooštrene uslove za sticanje zvanja kapetana. Pošto se rad privatnih učitelja sve više ograničavao, a interes za sticanje višeg pomorskog obrazovanja postajao sve veći, traži se osnivanje javnih pomorskih škola.

Prva javna nautička škola na jadranskoj obali osnovana je u Trstu, naredbom Marije Terezije, od 20. avgusta 1753. godine. Ova škola, koja spada među najstarije nautičke škole na Mediteranu, počela je sa nastavom 10. juna 1754. godine. Njen prvobitni naziv je bio „Scuola di Idrografia“, od 1817. do 1895. godine ova škola rdi pod imenom „Kraljevska akademija za trgovinu i plovidbu“ (Accademia Reale di Commercio e de Navigacione“). Nastavnik na tršćanskoj nautičkoj školi, Franjo Saverio Orlando, osnovao je Nautičku školu u Rijeci 1774. godine.¹⁴

Posle mnogih pokušaja i molbi upućenih Bečkom dvoru, austrougarska vlada je, Carskim ukazom od 24. septembra 1849. godine, dozvolila otvaranje javnih pomorskih škola koje su počele da rade u sledećim mestima: Bakru (1849), Zadru (1850), Splitu (1850), Kotoru (1850) i Dubrovniku (1852).¹⁵ To su bile dvogodišnje škole, osim one u Kotoru, koja je bila jednogodišnja, a bile su priključene osnovnim školama, i zvale su se *nautičke škole*. Upravnik osnovne škole ujedno je bio i upravnik nautičke škole, koja je bila pod nadzorom školskih vlasti. Tokom vremena, nastupale su mnoge reorganizacije i promene nastavnih planova, a škole su menjale i nazive. Učenici koji su želeli upisati ovu školu, morali su imati 14 godina, nije bila potrebno nikakvo prethodno obrazovanje, ali na prijemnom ispitu su đaci morali pokazati svoju sposobnost praćenja nastave. Izučavali su se sledeći predmeti: matematika, veronauka, astronomija, manevrisanje brodom, osnovi gradnje broda, zemljopis, trgovačko dopisivanje, i brodsko računovodstvo.¹⁶

¹³ Oliver Fijo, nav. delo, str.12.

¹⁴ Isto, str. 15.

¹⁵ Isto, str. 20.

¹⁶ Isto, str.21.

Carskom poveljom od 24. jula 1852. godine, sprovedena prva u nizu reorganizacija nautičkih škola, koja je propisivala:

1. Dvogodišnji tečaj za praktičnu i teorijsku obuku poručnika i kapetana duge plovidbe;
2. Šestomjesečni ljenji tečaj za praktičnu obuku kapetana duge plovidbe i kapetana velike obalne plovidbe;
3. Večernji zimski tečaj za kapetane male obalne plovidbe i brodovođe;
4. Jednogodišnji teorijsko-praktični tečaj iz brodogradnje.¹⁷

Škole u Trstu, Rijeci i Dubrovniku proglašene su glavnim, jer su pored nautičkog imale i brodograđevni tečaj, a ostale su bile sporedne. Godine 1854. otvorena je Nautička škola u Rovinju.¹⁸ Reformom od 1852. godine ukinuta je Nautička škola u Bakru. Nastavila je raditi kao privatna škola od 1856. do 1871. Godine, kada je ponovo otvorena kao javna nautička škola, s dva razreda.¹⁹ Ovom reorganizacijom bile su tri glavne i pet sporednih nautičkih škola. Osim toga, nautičke škole su se odvojile od osnovnih i priključile nižim realkama. Godine 1855. dotadašnja privatna škola u malom Lošinju pretvorena je u javnu školu, a nautičke škole u Rovinju, Zadru i Dubrovniku, ukidaju se 1860. godine.²⁰ Poslije dvije godine, ponovo se otvara Nautička škola u Dubrovniku, ali ne više kao glavna, već kao sporedna.²¹ Od 1858. godine, u Herceg Novom je radila Srpska zakladna pomorska škola u Srbini, koju je ukinula austrijska Vlada 1914. godine. Uprkos ometanju austrijske Vlade, ona je 56 godina bila ne samo centar nauke, nego i patriotizam. Pored Odsjeka za pomorstvo, imala Odsjek za jezike, osnovan 1867. Nasuprot ostalim pomorskim školama, gdje je italijanski bio nastavni jezik, u ovoj školi narodni jezik je bio nastavni, a njemački i italijanski strani jezici. Zbog nedostatka novca, Odsjek za pomorstvo je prestao da radi 1872. godine; ali škola je nastavila da radi kao niža četvorogodišnja realka, i zadržala prvobitno ime.²²

¹⁷ Miloš Lipovac, *Devedesetogodišnjica Nautičke škole u Kotoru, danas Državne pomorsko-trgovačke akademije, kao državne ustanove*, Izvještaj za školsku 1939/40. godinu, Kotor, 1940, str.3. a

¹⁸ Ilija Maslovar, nav.delo, str.14.

¹⁹ Oliver Fijo, nav. delo, str.22.

²⁰ Ilija Maslovar, nav.delo, str.14.

²¹ Špiro Savin, „Postanak i razvitak dubrovačke Nautike“, *Dubrovačko pomorstvo, U spomen sto godina Nautičke škole u Dubrovniku, MDCCCLII-MCMLII*, str.14.

²² Predrag Kovačević, „Pomorske škole u Boki“, *Istorija Bokeljskog pomorstva*, „Andrija Paltašić“, Kotor, 1967, str.102.

Do druge reorganizacije, 1879. godine, ukinuta je Nautička škola u Zadru, godine 1867. i Nautička škola u Splitu, godine 1879.²³

Hrvatsko-ugarskom nagodbom od 10. januara 1868. godine, Riječka-nautička škola je potpala pod mađarsku Vladu u Budimpešti, a Nautička škola u Bakru, po Zemaljsku Vladu . Odjel za bogoštovlje i nastavu. Ove dvije škole su se u svojoj organizaciji razlikovale od ostalih nautičkih škola, koje su i dalje bile pod austrijskom upravom. Po ugledu na riječku, već školske 1876/77 godine, Bakarska škola postaje trirazredna (jedan pripravn i dva stručna razreda), a 1882. godine postaje četvororazredna (jedan pripravn i tri stručna razreda), a u školskoj godini 1899/1900. Školovanje je produženo na 7 godina, što je značilo dva pripravna i pet stručnih razreda. Bakarska nautička škola već 1917. godine dobija naziv Pomorska akademija, sa četiri nautička razreda, kojima prethodi četiri razreda niže gimnazije.²⁴

Odredbom mađarskog Ministarstva trgovine iz 1894. godine, izvršena je reorganizacija Nautičke škole na Rijeci, tek školske godine 1903/4. Po toj reorganizaciji škola je dobila naziv „Kraljevska mađarska nautička akademija“, i postala trirazredna, a pravo upisa u ovu školu su imali đaci koji su završili četiri razreda niže gimnazije.²⁵

Reorganizacija, koja je nastupila poveljom od 7. avgusta 1879. godine, ostale nautičke škole pretvorila je u trirazredne. Italijanski se dalje upotrebljavao kao nastavni jezik, a uveden je i prijemni ispit iz italijanskog, geografije, matematike sa crtanjem i prirodopisom. Kao neobavezni predmeti su bili njemački i hrvatsko srpski jezik i gimnastika. Ova reorganizacija propisivala je i završni ispit (esami finali) tj. maturu koja se sastojala od pismenog i usmenog dijela. Pismeni dio se sastojao iz zadaća iz engleskog i italijanskog jezika, matematike i nautike, A usmeni iz sljedećih: engleski jezik, geografija, matematika, nautika, oceanografija i meteorologija.²⁶

Razvitak brodarstva i jačanje parobrodarskih društava zahtjevalo je spremnijeg i obrazovanijeg pomorca. Kako su se tadašnji programi pokazali nesuvremenim, počele su, krajem 1894. godine, pripreme za treću reorganizaciju pomorskih škola, provedenu početkom školske godine 1896/97. Školovanje je

²³ Oliver Fijo, nav. delo, str.24.

²⁴ Isto, str.27-30.

²⁵ Isto, str.30.

²⁶ Isto, str.25.

produženo na pet godina, i to sa dva pripravna i tri stručna razreda. Za upis u I stručni razred kandidat je trebalo da ima završenu nižu srednju školu ili dva pripravna rezreda nautičke škole. Kandidati koji su želeli da se upišu u prvi pripravni razred morali su na prijemnom ispitu iz čitanja, pisanja i računanja pokazati znanje koje je odgovaralo šestorazrednim osnovnim školama. Ovom reorganizacijom uveden je i hrvatskosrpski jezik, ne samo kao obavezan u svim razredima, nego kao nastavni jezik u pripravnim razredima za sve predmete, a u višim razredima kao nastavni jezik za vjeronauku, engleski i njemački jezik, te povijest. Italijanski jezik se i dalje zadržao kao nastavni za stručne predmete u višim razredima. Školski izvještaji štampani na italijanskom od školske godine 1898/99, počeli su se štampati na hrvatskosrpskom jeziku.²⁷

Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu, 28.septembra 1903. godine, propisalo je novi nastavni plan koji je važio do školske godine 1918/19, koji je izmijenio broj časova pojedinih predmeta. Predviđao je povećanje broja časova iz hrvatskosrpskog jezika od 9 na 11, italijanskog i njemačkog od 14 na 16, engleskog od 12 na 13, a smanjenje iz povijesti od 11 na 8, fizike i hemije od 13,5 na 12 časova.²⁸

Nekoliko istaknutih pedagoga i rodoljuba je branilo ideju stvaranja stručne literature i pomorske terminologije na našem jeziku. Juraj Carić, pedagog, pomorac, književnik i patriot je prvi pisac stručnih knjiga na našem jeziku, a Božo Babić, upravitelj i profesor Nautičke škole u Bakru, napisao je *Morski rječnik hrvatskosrpski uspoređen sa talijanskim jezikom* (Trst, 1870), *Nazivlje korita i jedrilja* (Bakar, 1877) i *Pomorski rječnik ili nazivlje za brodarenje po moru* (Senj, 1901).²⁹

Poslije ujedinjenja Jugoslavije i stvaranja Kraljevine SHS, radile su dvije petorazredne nautičke škole, i to: u Dubrovniku i Kotoru, i Pomorska akademija u Bakru. Jula 1920. godine održana je u Bakru konferencija predstavnika školskih vlasti i pomorskih stručnjaka, gdje se raspravljalo o reorganizaciji tadašnjih pomorskih škola i usaglašavanju nastavnih planova. Odlukom Ministarstva prosvjete od 1. juna 1921. godine, sve škole su pretvorene u *Pomorske akademije*. Školovanje traje četiri godine, a za prijem u školu su potrebni četiri razreda niže realke s nižim tečajnim ispitom i prijemni ispit iz hrvatskosrpskog jezika i

²⁷ Miloš Lipovac, nav. Djelo, str.5.

²⁸ Isto, str. 6.

²⁹ 125. obljetnica pomorskog školstva u Bakru 1849-1974, Pomorski školski centar, Bakar, Rijeka, 1974, str.32

matematike. Ova reorganizacija je propisivala da bi pitomci Pomorskih akademija, kao obavezni dio školovanja, trebalo da putuju za vrijeme školskog ljetnjeg raspusta po Jadranu i Sredozemlju, zbog sticanja iskustva u praktičnoj plovidbi i upoznavanju raznih luka, pristaništa i pomorskih ustanova. U tu svrhu, trima pomorskim akademijama stavljen je na raspolaganje školski brod „Vila Velebita“, koji je do tada koristila samo Pomorska akademija u Bakru.³⁰

Školske godine 1928/29. otvara se, pri Srednjoj tehničkoj školi u Splitu, brodstrojarski odsjek, kao prva ustanova za obrazovanje časnika stroja.³¹ Pri Pomorskoj akademiji u Bakru, otvara se, 1928. godine Mašinska škola, koja 1930. godine prerasta u brodstrojarski odsjek. Uslovi upisa za ove odsjeke su bili isti kao za pomorske akademije.³²

Pomorske akademije su prešle iz nadležnosti Ministarstva za prosvjetu u nadležnost Ministarstva trgovine i industrije os 1. aprila 1929. godine.

Velika svjetska kriza od 1929. do 1932. godine odrazila se na pomorstvo. Doveden je u pitanje opstanak pojedinih pomorskih akademija, jer se svi svršeni učenici nisu mogli zaposliti na brodu. Rešenje ove situacije dala je nova reorganizacija. Zakonom od 25. marta 1932. godine, Pomorske akademije su pretvorene u *Pomorsko-trgovačke akademije*. Školovanje je i dalje trajalo četiri godine, a zahtevala se prethodna sprema niže srednje škole sa završnim ispitom bez prijemnog ispita. Dana 26. avgusta 1932. godine donesen je novi nastavni plan, a u naučnu osnovu ulaze i ekonomski predmeti: trgovačko i brodarsko knjigovodstvo s korespodencijom, poznavanje robe, te nauka o trgovini. Još su uvedeni predmeti: radiotelegrafija, međunarodni kodeks sa signalizacijom i mornarski rad s veslanjem. Ovaj zakon je propisivao da naročito postavljeni stručnjak podučava učenike o vojnom pomorstvu u vrijeme školskog putovanja.³³ Nastavni plan, koji je proširen ekonomskim predmetima, omogućavao je svršenim đacima Pomorsko-trgovačkih akademija da nastave školovanje u Pomorsko-vojnim akademijama i Ekonomsko-komercijalnim visokim školama i davao im šire mogućnosti zaposlenja.

U danima ratnog vihora, sve naše pomorske trgovačke akademije rade neredovno, sa smanjenim brojem učenika. Neke su pretvorene u kasarne, a okupator je počinio znatnu materijalnu štetu, uništivši opremu: laboratorije,

³⁰ Miloš Lipovac, nav. Delo, str.7-8.

³¹ Oliver Fijo, nav. Delo, str. 36.

³² „Mašinska škola u Bakru“, 125. obljetnica pomorskog školstva u Bakru 1849-1974, str.36.

³³ Miloš Lipovac, nav. delo, str.9 i 10.

biblioteke i radionice. U tim teškim danima, neki nastavnici su odlučili da ostanu na svojim radnim mestima, tako da se ne bi dala prilika okupatoru da postavi svoje nastavno osoblje fašističkog duha. Mnogi su bili suspendovani. I učenici i nastavnici su dali doprinos slobodi, napustivši školske klupe. Nastava je započela već školske 1945/46 godine.

U prvim posleratnim godinama, nastava i ispiti su vođeni po starim nastavnim programima. Međutim, novi društveni, politički, ekonomski uslovi i razvoj nauke i tehnike zahtevali su reforme u pomorskom školstvu i unošenje novih sadržaja u nastavne planove. Prva reorganizacija škola bila je školske godine 1947/48, a kasnije su usledile i dodatne reforme.

Danas na istočnoj obali jadrana ima osam pomorskih škola, koje rade u okviru školskih centara: u Piranu, Splitu, Kotoru, Bakru, Dubrovniku, Zadru, Malom Lošinj i Baru.

Prateći razvoj pomorskog školstva od 1849. godine do danas, uočavaju se njegova tri razdoblja:

- Prvo, nazvano srednje-pomorskim obrazovanjem, a koje je prisutno i danas, počelo je osnivanjem javnih pomorskih škola u Bakru (1849), Zadru, Splitu i Kotoru (1850) i Dubrovniku (1852) godine.
- Obrazovanje na višem stepenu stručnosti drugo je razdoblje u razvoju pomorskog školstva, a ostvaruje se u višim pomorskim školama u četiri semestra. Oštra konkurencija na pomorskom tržištu posle I svetskog rata ukazivala je na potrebu veće stručnosti pomorskog kadra. Već tada pojavila se ideja o osnivanju viših pomorskih škola na teritoriji bivše Jugoslavije. Pojačana pomorska orijentacija Jugoslavije posle II svetskog rata isticala je još više potrebu za stručnim pomorskim kadrom koji bi uspešno rukovodio obnovljenom trgovačkom flotom i bavio se poslovima u pomorsko-privrednom organizacijama, agencijama i špedicijama. Početak višeg stepena stručnosti bilježi osnivanje *Više pomorske škole* u Rijeci, 1849.godine, gde su postojala tri odseka: Pomorsko-nautički, Brodostrojarški i Pomorsko-ekonomski odsek. Godine 1959, počele su da rade tri više pomorske škole: Više pomorska u Splitu, s Brodostrojarškim i Brodograđevnim odsekom; u Dubrovniku s Pomorsko-nautičkim, kasnije su ustanovljeni Pomorsko-ekonomski i Brodostrojarški; Viša pomorska škola u

Kotoru počela je da radi s Pomorsko-nautičkim i Brodostrojarским odsekom, već iduće godine počeo je da radi Pomorsko-ekonomski odsek. Posle pet godina ova obrazovna ustanova je proširila svoju delatnost kroz Radiotelegrafski i Turistički odsek. Viša pomorska škola u Piranu, osnovana 1960.godine, s Nautičkim i Brodostrojarским odsekom uvela je novi sistem školovanja, što podrazumeva studiranje na prvoj godini dopisnim putem, a na drugoj redovnim pohađanjem. Zavisno od odseka, svršeni studentiviših pomorskih škola dobijaju ova zvanja: inženjer pomorsko-nautičke struke, inženjer brodomašinske struke, inženjer za brodske telekomunikacije i pomorski ekonomist.

- Treće razdoblje u razvoju pomorskog školstva počinje osnivanjem Fakulteta za pomorstvo i saobraćaj u Rijeci, 1978. godine. Sticanje najvišeg stručnog obrazovanja omogućava pomorcima zapošljavanje i na brodu i u pomorskim preduzećima.

2.2. UVOĐENJE OBAVEZNE NASTAVE ENGLESKOG JEZIKA U POMORSKIM ŠKOLAMA

Italijanski je bio nastavni jezik u svim nautičkim školama od njihovog osnivanja. Pomorci su polagali i stručne ispite za sticanje pomorskih zvanja na italijanskom jeziku. Na prijemnom ispitu se proveravalo znanje iz tog jezika.

Sva nastojanja da se u našim školama uvede srpskohrvatski jezik ostala su uzaludna. Naročito se uvođenju tog jezika protivila Zemaljska vlada u Trstu, u čijoj su nadležnosti bile nautičke škole. Ona je kao razlog navodila da srpskohrvatski jezik nema stručnu pomorsku terminologiju, pa se ne bi mogao upotrebiti kao nastavni.

Školske godine 1876/77, Nautička škola u Bakru je uvela srpskohrvatski jezik kao obavezan predmet³⁴, a godine 1882. kao nastavni jezik za sve predmete opšte naobrazbe, ali je italijanski ostao kao nastavni jezik za stručne predmete u

³⁴ Oliver Fijo, nav. Delo, str.76.

nautičko-stručnim razredima.³⁵ Ova škola uvodi srpskohrvatski jezik 1917. godine, kao nastavni za sve stručne predmete.³⁶

Od stranih jezika su se izučavali nemački, francuski i mađarski (u Nautičkoj školi u Rijeci). Dok je nastava pomenutih jezika bila uglavnom uslovljena ekonomskim prilikama i imala političke ciljeve, i dok je srpskohrvatski jezik prolazio mučan put do potpune afirmacije, engleski jezik je od uvođenja bio obavezan predmet u svim nautičkim školama.

Prije ili kasnije, ljudi iz pomorske struke shvatili su važnost engleskog jezika. Pomenućemo kapetana Tripa Kamenarovića, uglednog dobroćanina, koji je ostavio kotorskoj opštini svu svoju pokretnu i nepokretnu imovinu, pod uslovom da se uvede engleski jezik u nautičku školu.³⁷

Engleski jezik je uveden u nautičke škole na našem području reorganizacijom 1879. godine, koja je produžila školovanje na tri godine, a engleski se izučavao u I razredu 4 časa tjedno, a u II i III razredu po tri časa tjedno.³⁸ Ova godina označava početak nastave engleskog jezika na Nautičkoj školi u Dubrovniku i Kotoru.

Tadašnji programi i izvještaji ukazuju da se izučavala pomorska terminologija i poslovno dopisivanje. Engleski je bio jedan od predmeta završnog ispita (*esami finali*), koji se sastojao iz pismenog i usmenog dijela. Pismeni se sastojao iz prevoda s engleskog na italijanski, a kasnije sa engleskog na srpski i sa srpskog na engleski, a teme su se odnosile na pomorstvo kao: "*Versione dall'inglese in italiano di un dettato dal titolo 'Steam propulsion' "*".³⁹

Važnost engleskog jezika u pomorstvu oduvijek se cijenila ne samo u krugu pomorskih stručnjaka. Sigurnost života i tereta na brodu uveliko zavisi od poznavanja tog međunarodno priznatog jezika.

Poslije II svjetskog rata, jugoslovensko pomorstvo na radikalnan način raskida s tradicijom upotrebe italijanskog jezika, i engleski jezik postaje važeći u našem pomorstvu. U jugoslovenskom pomorstvu prihvata se, sve više, engleska pomorska praksa, pa kroz to i upotreba engleskog jezika u poslovnoj

³⁵ Isto, str. 27.

³⁶ Isto, str. 30.

³⁷ Istorijski arhiv u Kotoru, U.P. fascikla 111. b.s. – Zaključak sa sjednice Opštinskog vijeća 21.novembra 1878.godine.

³⁸ Miloš Lipovac, nav.djelo, str. 4.

³⁹ Programma dell' I.R. Scuola nautica in Cattaro. Pubblicato alla direzione Nautica alla fine dell'anno scolastico 1881/82, str. 31.

dokumentaciji. Za mnoga značajna poslovna dokumenta uobičajeno je da se izdaju na engleskom originalu i da se uopšte ne prevode na hrvatskosrpski jezik. Tako se, na primjer, sve teretnice u međunarodnom pomorskom transportu izdaju u originalu na engleskom jeziku, i naravno, samim tim, i druga brodska prateća dokumentacija.⁴⁰

Ilustracije radi, daćemo primjere nekih od dokumenata u pomorstvu.⁴¹

Ovakvom dokumentacijom služe se pomorski agenti, špediteri, lučka i skladišna preduzeća, preduzeća za kontrolu kvaliteta i kvantiteta robe, lučki kapetani i drugi pomorski stručnjaci.

2.3. DIJAHRONI PRIKAZ UDŽBENIKA ENGLESKOG JEZIKA U POMORSKOM ŠKOLSTVU

Udžbenici koji su se nekada koristili na Fakultetu za Pomorstvo u najmanju ruku zadovoljavali su tadašnje potrebe budućih pomoraca.

Međutim, potrebe i profil naših pomoraca koji danas plove širom svijeta promijenili su se kao i ukupna struktura pomorske djelatnosti. Najlakše je držati se slijepo staromodnih metoda jer su one "najeфикаsnije" za nastavnike koji se osjećaju sigurnima na poznatom terenu i ne žele da mijenjaju ništa u svom radu sa budućim pomorcima. Možda su im časovi pod kontrolom i predvidivi ali potpuno drugačija atmosfera vlada na pučini, tj. na brodu.

Tamo su ljudi, bez svojih porodica, prepušteni moru i svom znanju "zanata". Oni svako jutro idu na posao ne napuštajući brod.

Svaka greška se skupo plaća – od onih tehničkih pa sve do jezičkih. U metodici se razlikuju dvije vrste grešaka u učenju stranih jezika: omaška (*mistake*) i greška (*error*). Ta distinkcija se može primjeniti i na greške u pomorskoj komunikaciji u zavisnosti od posljedica i težine propusta. Posledica je suviše blaga riječ za ono što prati jednu grešku (*error*) u komunikaciji na relaciji brod-brod, brod-obala ili zapovjednički most-stroj.

⁴⁰ Carić, T., *Engleski jezik u nastavi u našem pomorskom školstvu*, 1998., str. 47.

⁴¹ Vidi appendix, str 1.

Materijalni gubitak nije vrijedan pomena u odnosu na jedan ljudski život. Kao što je već pomenuto engleski pomorski jezik treba da bude precizan, i nikad se ne može pretjerati u isticanju tačnosti (*accuracy*) u registru pomorske struke. Upravo iz tih razloga moramo ozbiljno shvatiti poziv nastavnika međunarodno priznatog engleskog jezika u pomorstvu. Ma koliko se osjećali sigurno dok predajemo poznate ishabane pomorske tekstove, moramo biti otvoreni za sve novo i aktuelno. To nije slučaj samo sa engleskim jezikom već i životom uopšte. Baš kao što se opipava puls života tako se i provjerava savremeni trend u pomorstvu svijeta i novonastale potrebe budućih pomoraca.

Analiza potreba je neophodan uslov za stvaranje pogodnog i ispravnog plana i programa na Fakultetu za pomorstvo.

Uzimajući u obzir stare udžbenike, moje skromno iskustvo i rezultate analize potreba, može se zaključiti da je neophodna reforma nastavnog plana i programa. Ne treba odbaciti sve što je staro i tradicionalno, već učiti iz toga i primjeniti tradiciju u savremenom obrazovanju. Taj metod nikada nije omanuo.

Prvi udžbenik engleskog jezika u našim nautičkim školama bili su udžbenici italijanskog autora T.S. Canna: *Grammatica teorico-pratica della lingua inglese* (V Editz) Rolandi, Londra 1879, i *Il primo libro di lettura inglese* (II ditz), ibid. 1881.⁴²

U upotrebi je bio i udžbenik *Lehrbuch der englischen Sprache* von Dr E. Nader und Dr A. Würzner, Wien, 1889.⁴³

Bakarska Nautička škola je bila prva pomorska škola na našoj obali koja je u svoju nastavu uključila maternji jezik, a neki njeni nastavnici su bili i autori prvih udžbenika na srpskohrvatskom jeziku. Godina 1882., ne samo da je godina uvođenja hrvatskosrpskog jezika kao nastavnog za opće obrazovane predmete, nego je to godina koja, imenovanjem Aleksandra Lochmera za učitelja engleskog, hrvatskog, povijesti i zemljopisa na bakarskoj Nautičkoj školi, označava i početak stvaranja engleske udžbeničke literature na našem jeziku.⁴⁴ Uz ime Aleksandra Lochmera vezana je pojava naših prvih udžbenika: *Gramatika engleskog jezika za školu i samouke*, napisao Aleksandar Lochmer, profesor nautičke škole u Bakru (u Senju 1889), i *Engleska čitanka sa zbirkom engleskih trgovačkih listova za mlade*

⁴² *Primo programma dell' I.R. Scuola nautica di Ragusa*, 1881/82, str. 16

⁴³ *Izveštaj C.K. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1906-1907*, str. 28.

⁴⁴ Tonka Carić, *Engleski jezik u nastavi u našem pomorskom školstvu*, KIZ Kultura", Beograd, 1997, str. 23.

pomorice i za školu s obilnim hrvatskim tumačem, sastavio profesor Aleksandar Lochmer (Senj 1899).⁴⁵

Udžbenik italijanskog autora T.C. Canna ima 501 stranu i podijeljen je u dva dijela. Prvi dio, *Prima parte*, daje najvažnija gramatička pravila i kratki fonetski pregled, upoređujući engleske i italijanske glasove. Prvi dio sadrži i pregled engleskog i američkog novca i mjera.

Drugi dio, *Socanda parte contenente la continuacione dei temi composizioni italiane da tradursi in inglese, cui esempi di Prosa inglese e di Poesie adattate alla Declamazione e la sintassi*,⁴⁶ predstavlja napredniji kurs. Ovaj dio s trinaest lekcija i 26 gramatičkih vježbi, pored liste riječi, ima veći broj idioma i proširuje gramatičko gradivo koje je izneseno u prvom dijelu. U okviru štiva od 13 lekcija, postoji i sedam primjeraka pisama privatne i poslovne korespodencije.

Pomorski jezik je predstavljen u vidu dodatka koji sadrži kratak italijansko-engleski rječnik pod nazivom *Termini di marina* (pp. 374), iz koga slijedi naslov *Rescue of a Frost Bitten Crew – Terrible Sufferings* u dodatnom poglavlju, pod naslovom *Alcune composizioni da tradursi in inglese sulle regole delle lezioni precorse*⁴⁷ (p. 378-394) nalaze se dvadeset i dva teksta za prevođenje sa italijanskog na engleski, od kojih je jedan dijalog i jedno pismo.

U drugom delu udžbenika autor naglašava važnost prevođenja. Kao što i sam autor kaže na početku tog dijela poglavlja sadrže primjerke engleske proze i poezije, "prilagođene za recitovanje". Poglavlje proze (pp. 397-428) sadrži prozne odlomke sa sljedećim naslovima: *My First Duel, On the Death of Nelson by Robert Southey, the Discovery of America by Villiam Robertson, the war in the Crimea, the Charge of the Light Brigade by W.H. Russel, the Combat between Ivanhoe and Bois-Guilbert by Walter Scott i Head and Heart – a Colloguy by Charles Dickens*. Poglavlje poezije (pp.420-432) sadrži sljedeće naslove: *the Last "Good Night" (From "Childe Harolds Pilgrimage") by Byron, the Flowing Brook by Alfred Tennyson, the Bridge by Longfellow, the Message to the Dead by Felicia Hemans, Lucy by William Wordsworth, the Soldier's Dream by Thomas Compbell, After the*

⁴⁵ Izvještaj C.K. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1903-1904, str. 27, 28.

⁴⁶ Izvještaj za školsku godinu 1935-36, Državna pomorsko-trgovačka akademija u Kotoru, str. 17.

⁴⁷ Drugi dio sadrži nastavak tema, italijanske sastave, koje bi trebalo prevesti na engleski, primjere iz engleske proze i poezije prilagođene za recitovanje i sintaksu.

⁴⁷ Nekoliko sastava koje bi trebalo prevesti na engleski u vezi sa pravilima prethodnih lekcija.

Battle by Thomas Moore, Never Give Up!, Tupper's Ballads and Poems, the Death-Bed by Thomas Hood, Italy from the Traveller by Oliver Goldsmith.

Poglavlje Sintassi obuhvata trideset i devet stranica za koje autor kaže: "*Questa parte, puramente teorica, essendo un ampliamento delle regole già date in succinto, contiene quegli schiarimenti che potessero desiderarsi nel fare traduzioni, composizioni, ecc.*"⁴⁸

Na kraju knjige se nalazi rječnik (pp. 477-500), koji obuhvata englesko-italijanski riječnik sa fonetskom transkripcijom svake riječi i italijansko-engleski rječnik.

Grammatica teorico – pratica della lingua inglese daje sistematski pregled morfolologije i sintakse i gradivo za njihovo uvježbavanje za koji autor u Predgovoru kaže: " *Ho cercato in questa grammatica di togliere all' insegnante la fatica e perdita di tempo che libri cotali cagionano, spiegando in modo ben chiaro tutte le regole più importanti della grammatica, e sviluppandole più ancora con esempi, oltre ai tanti che formano i temi inglesi. La pratica ho estesa assai con esercizi inglesi da voltarsi in italiano e viceversa; letture, lettere, componimenti, esempi di prosa e di poesie, la sintassi e tutto quanto può formare un corso completissimo per lo insegnamento di questa lingua.*" (Trudio sam se u ovoj gramatici da olakšam nastavniku i da mu ne dozvolim da gubi vrijeme, objašnjavajući na dosta jasan način najvažnija gramatička pravila, proširivši ih primjerima. Praktično sam to proširio s vježbama za prevođenje sa engleskog na italijanski, i obratno, s italijanskog na engleski, lektinom, pismima, sastavima, primjerim iz proze i poezije, sintaksom i svim onim što je nužno za kompletan kurs ovog jezika.)

Sledeći gramatičko-prevodni metod, koji se u to vrijeme primenjivao u školama, ovaj udžbenik objašnjava gramatičke fenomene deduktivnim putem. Pravila se primenjuju u prevođenju izolovanih rečenica sa engleskog na italijanski i obratno. Svojim sadržajem ovaj udžbenik daje bogato gramatičko gradivo, kao teorijski dio koji nalazi primjenu i upotrebu u praktičnom delu – prevođenju nevezanih tekstova. Uostalom, to se i ističe u naslovu udžbenika.

Udžbenik *Lehrbuch der englischen Sprache* koji su sastavili Dr E. Nader und Dr A. Wurznier takođe treba ukratko prikazati. U uvodnom delu je kratak fonetski pregled pod naslovom *Kurze Laut und Leselehre* (pp.1-10), koji kroz manja

⁴⁸ Ovaj dio čiji je čisto teorijski primjena je pravila koja su već prethodno data, a sadrži i pojačavanja koja mogu biti neophodna kod prevođenja.

poglavlja daje opis engleskih vokala, diftonga i konsonanata. Svako poglavlje ima vežbu za čitanje (*Leseubung*), sastavljenu od izolovanih riječi i služi za uvježbavanje onoga što je prethodno opisano.

Dio *Lesestucke und Grammatik* – štiva i gramatika (pp. 11-88) daje osnovna znanja čitave gramatike kroz primere i objašnjenja na njemačkom, neki od naslova su *Spring, Summer, The House-outside, The house-inside, Old English Houses*. Tekstovi se mogu podeliti na pripovetke (na primjer, *The Prince and the Prisoners*) opise (*London*) i pjesme (*The Clock*). Autori su veliku pažnju posvetili dijalozima sa temama iz svakodnevnog života.

Pošto se ovaj udžbenik primjenjivao za podučavanje opšteg jezika u školama gdje je maternji i nastavni jezik bio nemački, on nije mogao da postigne cilj u našim pomorskim školama, gdje je nastava engleskog jezika trebalo da bude usmjerena na podučavanje stručnog jezika, odnosno pomorske i trgovačke terminologije. Učenici nautičkih škola su uz ovaj udžbenik mogli da dobiju samo skromnu osnovu iz pomorske terminologije. Nekoliko tekstova kao što su *The Storm, The Canvas Boat, The Loss of the Birkenhead, Down the Thames, Sea Song* daju osnovne riječi iz pomorskog jezika, one najatavističkije kao što su *ship, mast, deck, oar, dock, wharf*, i slične pomorske termine.

Udžbenik *Lehrbuch der englischen Sprache*, koji je bio pisan na nemačkom jeziku, pismom gotice, predstavljao je jezičku barijeru u učenju stranog jezika.

Lochmerova gramatika je prva engleska gramatika na našem jeziku, koja daje sistematski pregled morfologije i sintakse. Namijenjena je učenju engleskog jezika u školi, a u predgovoru Lochmer kaže: “Ovu sam knjigu namenio i školi i svakdanjem životu... Mirne ipak duše, da nisam štedio truda, predajem ju i u nežne ruke mladeži, i u žuljevite naših pomoraca i mučenika, naših u dalekih krajevih, želeći da im bude od koristi“.

Zbog svoje namene i šire upotrebe, Lochmer je ovaj naš prvi samostalni gramatički udžbenik podelio u dva dijela. Prvi je namenjen učenicima prvog razreda, a drugi učenicima drugog razreda Nautičke škole. Onima koji su samouci, Lochmer u Predgovoru poručuje: “Ovom razdiobom knjige, mislim da sam ugodio i svagdanjoj upotrebi. Mnogim našim ljudem, kojim za svagdanju potrebu treba znati engleski, a nemaju vremena ni potrebita znanja, da bi se temeljitije bavili gramatikom dobro će doći prvi dio, iz kojega će moći crpsti prilčnoga jezičnoga znanja. Ta kod ovih se ni ne radi o drugom, već da si lakim i razumljivim načinom

polože temelj na kojem će živa riječ i živa poraba sagraditi zgradu, ako i ne savršeniju i kićeniju, a to svakako potpuniju, nego li ju mogu škola i gramatika podignuti.”

Prvi dio sa 41 poglavljem i 87 vježbi (pp.23-113) obuhvata nauku o izgovoru, vrste riječi – od člana do predloga, s pravilnim i najvažnijim nepravilnim oblicima, kao i osnove sintakse.

Drugi dio koji se nastavlja od poglavlja 42 – 68, a s vježbama od 87 – 140, dopunjuje Prvi dio detaljima i izuzecima, i iscrpnije se bavi sintaksom.

Gramatika ima dodatak koji sadrži *Dialogues* (pp.264 – 270) i nekoliko tekstova (pp.270 – 287). Na kraju udžbenika je rečnik, za koji Lochmer kaže: “Kratki rečnik ima služiti najprečijoj nuždi, dok s vremenom ne ugleda svetlo opširniji i potpuniji, za koji sam već počeo građu sakupljati.”

Lochmer je dao još jedan udžbenik po principima gramatičko-prijevodnog metoda. Gramatičko gradivo se uvodi deduktivnim putem, a važnost se daje prevodu kao jedinom obliku uvežbavanja i utvrđivanja gramatičkih jedinica i riječi. Za razliku od prethodnih udžbenika, Lochmerova *Gramatika* svojim tematskim sadržajem ne zapostavlja praktičnu stranu nastave. Prvi dio sa vježbama za prevođenje u obliku rečenica koje nisu izolovane, a po smislu i temama bliske su učenicima. Savremeni engleski jezik usvajao se u skromnom rasponu funkcija i forme.

Iako autor kaže da ovaj udžbenik predaje i u "nježne ruke mladeži i u žuljevite pomoraca i mučenika naših", ovo je prvenstveno udžbenik opšteg jezika i svojim sadržajem ne podučava jezik pomorske struke. Međutim, ovaj vrijedni naučnik nije ostao dužan ni pomorcima.

Deset godina posle Gramatike, pojavio se drugi Lochmerov udžbenik – *Engleska Čitanka sa zbirkom engleskih trgovačkih listova za mlade pomorce i za školu s obilnim hrvatskim tumačem*. To je prvi udžbenik nastave engleskog poslovnog jezika u pomorskim i trgovačkim školama.

Svojom *Čitankom*, Lochmer je želio da đacima olakša učenje – na maternjem jeziku i da ih od početka uputi na stručni pomorski jezik. U tom smislu on u predgovoru kaže: "Glavna misao što me je u cijelom poslu vodila, bila je da pružim budućem pomorcu i trgovcu već od početka nauka engleskog jezika priliku, da se upozna malo po malo s onim rječima, frazama i s onim osobitostima jezičnim,

koje mu moraju takoreći u krv preći⁴⁹, a da mu budu danas sutra od koristi". Pošto mu je bio cilj da učenici savladaju pomorsku terminologiju i stručni jezik, njegov izbor stručnih tekstova je diktirao izučavanje stručne terminologije. Koristeći se svojim iskustvom dugogodišnjeg nastavnika engleskog jezika, i držeći se metodskog postupka od lakšeg ka težemu, Lochmer je svojim udžbenikom postigao da nastava bude postupna, svrsishodna i interesantna. Stručni tekstovi su sistematski gradirani po težini i sadržajno su usmjereni ka izučavanju stručnog pomorskog jezika i njegovih registara i podregistara. Sručno-praktični cilj nastave se dopunjuje i dodatkom *Commercial Correspondence*, koji se može smatrati prvim srpsko-hrvatskim stručnim školskim priručnikom poslovnog dopisivanja.

O vrijednosti Lochmerove *Čitanke* govori činjenica da je gotovo pola vijeka služio generacijama đaka ovdašnjih pomorskih škola.

2.3.1. UDŽBENIČKA LITERATURA ENGLSKOG JEZIKA IZMEĐU RATOVA

U periodu između dva svjetska rata, koristili su se sljedeći udžbenici *Engleska gramatika za trgovačke i njima slične škole, te za samouke*, sastavio Prof. M. Drvovelić (Zagreb 1927) *Engleska trgovačka čitanka*, sastavio Prof. Milan Drvodelić (Zagreb,1927) *Englesko privatno i poslovno dopisivanje za državne pomorsko-trgovačke akademije i druge stručne škole*, sastavio Svetozar Savić, prof. (izdanje pisca ,1937, Štamparija Potisje, Stara Kanjiža), *A first English Book for boys and girls whose mother tongue is not English, by Walter Ripman* (London and Toronto,1920), *Engleska Gramatika*, priredila Jelena Kolin-Đukić, nastavnica engleskog jezika na Kr. Ženskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu (Zagreb,1924).⁵⁰ Pored ovih Udžbenika, još uvijek je bila u upotrebi i Lochmerova *Čitanka*.⁵¹

⁴⁹ U savremenoj primijenjenoj lingvistici to je *usvajanje jezika (language acquisition)*

⁵⁰ Godišnji izvještaj Državne pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Državne pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku i Državne pomorsko-trgovačke akademije u Kotoru, za školsku godinu 1933-34, str.13.

⁵¹ Godišnji izvještaj Državne pomorsko-trgovačke akademije u Bakru, Državne trgovačke akademije u Dubrovniku i Državne pomorsko-trgovačke akademije u Kotoru za školsku godinu 1933-34, str.13, 65, 113.

Drvodelićeva Gramatika je zasnovana na gramatičko-prevodnom metodu i bio je podijeljen u tri dijela.

Prvi dio, *Uvod* (pp. 3-26) sadrži fonetski opis engleskih glasova i ukazuje na sličnosti i razlike sa srpsko-hrvatskim glasovima, odnosno kontrastira dva jezika na fonetskom nivou. U ovom pregledu Drvodelić je dao korisna poglavlja: Praktična pravila za pravopis (*Practical Rules for Spelling*), Naglasak ,Intonacija, Dužina (*Stress, Pitch, Length*), Kako se rastavljaju riječi (*Syllabification*), Kada se koriste velika slova (*The use of Capital Letters*), Interpunkcije (*Punctuation*), Naslovi (Titles).

Drugi dio, *Gramatika* (pp.29-198) daje sistematski pregled morfologije i sintakse. U vezi sa tim, u predgovoru autor kaže: “U ovoj knjizi je u glavnim crtama obrađena engleska gramatika (oblici) zajedno sa sintaksom u jednom dijelu, a ne u dva dijela, kako je to u većim knjigama običaj, jer mi inače nije prostor dopuštao.”

Treći dio, *Čitanka* (pp. 201-214), koji je znatno kraći sadrži 24 tekstova, od kojih su neka narativnog karaktera, a ima i opisa. Neki od naslova su sljedeći: *Anecdotes; A stupid Servant, Gentrz; Three feet make one Yar; the Spectacles; A helpful Son; Students Life and work in the University of Cambridge*; i ostali naslovi.

Po naslovima se može zaključiti da se Drvodelićeva *Gramatika* bavi prvenstveno opštim jezikom i kao takav nije mogao da odgovori sve prohtjevnijem stručnom obrazovanju.

Engleska trgovačka čitanka je sljedeći Drvodelićev udžbenik, a o njemu autor kaže: ”Ova Čitanka imala je biti dio moje gramatike engleskoga jezika za trgovačke škole, ali je sada praktičnih razloga radi, izdana kao posebna knjiga.”

Čitanka sadrži stručna štiva iz oblasti ekonomije i trgovine i podijeljena je u prvom dijelu nalaze se *Općenita Štiva* (pp.13-56), a neki od naslova ilustrovaće teme *What is meant by Business, How goods are sold, Advertising, Money, Borrowers and Lenders, London Industries, Chicago*, i štivo koje se odnosi na nekadašnju našu zemlju *Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes* (pp. 53-55).

Drugi dio, stručni tekstovi (pp. 59-86), sadrže štiva koja se odnose na trgovinu i njoj slične djelatnosti, a neka se odnose na engleski poslovni život *Commerce, Business People, Commercial Terms, Office Books, Some Shipping terms, Home commercial Markets, the London Gazette*, sa kratkim novinskim člancima koji se odnose na razne trgovačke sastanke i situacije (pp. 80-86).

Neposredno pred drugi svetski rat pojavljuje se i udžbenik *Englesko privatno i poslovno dopisivanje za Državne pomorsko-trgovačke akademije i druge stručne škole*, koji je sastavio profesor Savić, koji je radio na Državnoj pomorsko-trgovačkoj akademiji u Bakru. Svojim pregledom privatne i poslovne korespondencije, koja obuhvata 133 strane on je nastavio Lochmerov rad, to jest onaj dodatak *Čitanci* pod imenom *Commercial Correspondence*.

Dopisivanje je podeljeno u sledeća četiri dela: Uputstva u privatno i poslovno dopisivanje, koje daje uputstva za vođenje korespondencije, navodi delove pisama, daje izraze koje bi trebalo izbegavati jer su zastareli ili izražavaju preteranu poniznost,

Drugi deo sadrži primjere pisama privatne korespondencije (*Invitations, Letters of Condolence, Letters of Congratulation, Letters of Introduction*) i primjere pisama poslovne korespondencije, koji se odnose na različite situacije iz pomorsko-trgovačkog života (*Applying for position as Cadet, Notifying the Shipping of Coal, Accepting an Offer, Order of Cotton, Order to return Home Under Ballast Revoked*).

Treći dio počinje na 65. strani i obuhvata ukupno 28 strana a sastoji se od *Negotiable Papers, Greetings And Messages, Shipping Terms, Irregular Verbs, Abbreviations Used In Shipping Contracts, Numerals, Marks Used in Writing or Printing*, i *Commercial Signs*.

Od posebnog interesa za polaznike pomorsko-trgovačke akademije su poslovni termini i spisak skraćenica po abecednom redu koje se upotrebljavaju u brodskim ugovorima.

U četvrtom dijelu je *Rječnik* sa naslovom *Fonetički znaci i riječi u kojima se glas čuje* daje tabelarni pregled fonetskih glasova za samoglasnike i suglasnike, sa primjerima engleskih riječi u kojima se dotični glas pojavljuje, i primjerima srpskohrvatskih riječi sa približnim ili istim glasovima, a rječnik sadrži 1500 riječi. "Sa zbirkom pisama iz pomorsko trgovačkog života, sastavljač je nastojao da odgovori potrebama đaka pomoraca da se upoznaju sa ovom vrstom engleskog dopisivanja koja će im biti neophodna u njihovom budućem zvanju." - napomenuo je Savić u predgovoru svog udžbenika.

Udžbenik *A First English Book for Boys and Girls whose Mother Tongue is not English*, koji je napisao Walter Ripman, sadržajno se razlikuje od ostalih udžbenika. Metod je takođe drugačiji od pomenutih udžbenika. Autor u predgovoru

kaže sljedeće: “*How is it the same book appeals to learners who speak widely different languages because it is written in the language to be taught in accordance with the principles of the reform or direct method which have been successfully adopted in other volumes of this Modern Language Series for the teaching of French, German, Italian, and Spanish. The gradual introduction of the main facts of English grammar and the careful selection and repetition of the vocabulary have commended themselves to teachers, who realize that later progress is all the more speedy when the foundations have been well laid.*”

Udžbenik je podijeljen u sljedeće djelove:

First Part Lessons (1-25; pp. 1-64)

Second part Lessons (26-44; pp.65-130)

Appendix I Place Names (pp.131)

Appendix ii Abbreviations (pp. 132)

Vocabulary (pp. 133-145)

Phonetic Section (pp.147-178)

Većina lekcija ima audio podršku i za razliku od ostalih koji su zasnovani na principima gramatičko-prevodnog metoda ovaj udžbenik je dao prednost komunikaciji.

U periodu između dva rata pored Drvodelićeve *Gramatike* pojavio se još jedan udžbenik, *Engleska gramatika*, koju je priredila Jelena Kolin-Đukić. Ova gramatika je poslužila kao udžbenik polaznicima pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku tridesetih i četrdesetih godina. Udžbenik obuhvata 142 stranice i podijeljen je u tri dijela – Fonetički dio, Gramatički dio i Dodatak koji sadrži sljedeća poglavlja koja su pisana na engleskom jeziku *Word-making in English*, *Homonyms*, *Synonyms*, *Letter-writing*, u kojem se daje podjela korespondencije na privatnu i poslovnu, uputstva za pisanje pisama, djelovi pisama sa objašnjenjima, a sve to je ilustrovano primjerima. Nakon ovoga slijede naslovi *English Money*, *Weights and Measures*, i *Anglicisms*, koji daje spisak idioma.

Poglavlja *Versification* i *British Empire and the English Language* imaju opšte obrazovni cilj – da upute učenika u književnost i jezik koji izučavaju.

Dajući zaokruženu gramatičku cjelinu, komparativnu obradu sa hrvatskim, francuskim i njemačkim jezikom, i uputstva za prevođenje, zatim ukazujući na teškoće sa kojima se sreću učenici u savladavanju engleskog jezika, a sve ovo bez pretjeranog gramatiziranja, udžbenik *Engleska Gramatika* je postigao cilj za onaj

dio nastave za koji je namijenjen, to jest da podučava gramatiku. Udžbeniku nedostaju vježbe koje bi se vezale za pojedine gramatičke pojedinosti, što bi omogućilo učenicima praktičnu primjenu gramatičkog gradiva.

2.3.2. ENGLESKI JEZIK U NASTAVI POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Prvi udžbenik poslije ratova bio je udžbenik Engleska Čitanka za pomorce, *An English Reader for Seamen*, koji je sastavila Jelena Kolin-Đukić 1947. godine u Dubrovniku. Uprkos bogatoj stručnoj građi, ovaj udžbenik nije našao svoje mjesto u učionici. Teški stručni tekstovi predstavljali su teškoću i za učenike i za nastavnike..

Rješenje za učionicu našli su 1965. godine Milan Milinović, Marijan Urbany, Vera Urbany u udžbeniku *English for Seaman*. Godine 1968 pojavljuje se prvi dio udžbenika *An English Course for Nautical Schools*, koji je napisala Katica Jelinčić-Babić. Udžbenik je sastavljen od četiri dijela i namijenjen je izvođenju nastave engleskog jezika u pomorskim školama.

Daćemo ukratko prikaz navedenih udžbenika, a počecemo od Engleske Čitanke za pomorce, koju je napisala J. Kolin-Đukić. Svojim sadržajem ovaj udžbenik je nasljednik Lochmerove Čitanke, i kao takav trebalo je da popuni prazninu kada je ovaj nestao sa tržišta poslije drugog svetskog rata. Pošto su škole ostale bez jedinog stručnog udžbenika na engleskom jeziku, posebno u pomorskoj struci.

Ovaj udžbenik sadrži šestdeset tekstova koji su grupisani oko centralnih tema iz pomorstva, a svrstani su u sljedeća poglavlja *Discoveries and Exploits, Shipmaser and the Ship, Ports Docks and Canals, Navigation and Seamanship, Meteorology and Ocenography, Cargo, Maritime Law, Air Navigation*, a poglavlje broj devet ne odnosi se direktno ni na jednu pomorsku oblast, a može se smatrati dodatkom i sadrži *Various Conversation in Business*, koji daje spisak rečenica iz svakodnevnog jezika sa prevodnim ekvivalentima i skraćenice engleskih brodarskih izraza sa objašnjenjima. Udžbenik *English for Seamen* koji su napisali M. Milanović, M. Urbany i V. Urbany daje zaokruženu gramatičku cjelinu osnove

stručnog rječnika. Tekstovi se prema svojoj tematici mogu podijeliti na cjeline: brod i njegovi djelovi, život, dužnost i rad na brodu, rad, život i službene formnosti u luci, zatim dio koji daje nazive članova posade palubne službe, stroja i opšte službe, slijedi cjelina koja sadrži opise raznih vrsta brodova i, opisi i tekstovi brodskih dokumenata i primjeri poslovne korespondencije, pomorski saobraćaj i trgovina, a tu su još tekstovi iz opšteg jezika, a koje su ipak na neki način povezane sa strukom.

Udžbenik *English for Seamen* je sastavljen po savremenim metodama didaktike i metodike nastave stranih jezika sa određenim ciljem – da podučava učenike osnovama stručnog vokabulara i elementarnoj gramatici. On razvija kod učenika vještine razumjevanja, govora, čitanja i pisanja stručnog jezika u skromnom opsegu, koje će proširivati u daljem učenju.

Udžbenik *An English Course for Nautical Schools*, Katice Jelinčić-Babić, je kurs engleskog pomorskog jezika za učenike četvorogodišnjih pomorskih škola. *Book One* sadrži 25 nastavnih jedinica, *Book Two* 24, *Book Three* i *Book Four* sadrže po 30 nastavnih jedinica vrlo čvrste strukture, koje omogućavaju sistematski i kontinuirani rad na usvajanju vokabulara i gramatičkih pravila i razvijanju svih komunikacijskih vještina.

Prvi dio udžbenika postepeno uvodi učenike u pomorski jezik, zahvljujući interesantnim tekstovima koji opisuju situacije iz ličnog života i buduće struke učenika.

Drugi dio daje sadržaje koji su vezani za Englesku i nešto manje za Ameriku. Tekstovi imaju kulturnu notu i približavaju običaje i način života u ovim zemljama.

Treći i četvrti dio su sastavljeni na sličan način kao prva dva poglavlja, ali se u njima daje više prostora stručniom tekstovima koji se tematski odnose i vežu za pojedina usmjerenja. Cilj u ovom udžbeniku je razvijanje svih vještina i sticanje osnove iz pomorske struke.

III ENGLSKI KAO SVETSKI JEZIK U KONTEKSTU POMORSTVA

3.1. GLOBALNA UNIVERZALNOST ENGLSKOG JEZIKA U PROSTORU I VREMENU

Engleski je *koine* savremenog svijeta, kao što je latinski bio *koine* Rimskog carstva, jer se kao sredstvo komunikacije proširio na gotovo čitav svijet, a da pri tom nije bitno promenio svoje lingvističke karakteristike.

On ima status *prvog jezika*, ili *maternjeg jezika* izvornih govornika, ne samo u Velikoj Britaniji, nego i na drugim kontinentima. Nastao je na Ostrvu, da bi se kasnije, migracijom, prenio na velika prostranstva Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Australije, Novog Zelanda i Južne Afrike.

U velikom broju mnogojezičnih govornih sredina (Indija i nekadašnje kolonije Velike Britanije), engleski jezik ima status *drugog jezika*. On je službeni jezik administracije, školstva, zakonodavstva, industrije, trgovine i književnosti. On je nastavni jezik u školstvu mnogih zemalja. U našoj zemlji engleski jezik se izučava kao obavezan predmet u starijim razredima osnovne škole. Njegovo izučavanje se nastavlja u svim razredima srednjeg obrazovanja. Engleski se izučava i na fakultetima, gdje je zavisno od struke, stručni ili pomoćni predmet. Na pomorskim školama i fakultetima on je jedan od stručnih predmeta, jer je određen upotrebom i potrebama studenata, budućih pomoraca, za koje će on u njihovoj struci biti zajednički jezik komuniciranja sa ostalim pomorcima svijeta (*Seaspeak*), isto kao što je slučaj u vazduhoplovstvu (*Airspeak*).

Engleski jezik je izvršio veliki uticaj na mnoge jezike, pa i na naš. Kada je u pitanju naš pomorski jezik, u novije vreme, italijanizmi, nastali jezičkim kontaktima sa italijanskim jezikom ustupaju mesto anglicizmima, iako italijanski element ostaje u govornoj formi. Poslije II svetskog rata, a naročito danas, engleski jezik sve više prodire u druge jezike, pa i naš. Zahvaljujući statusu engleskog jezika kao svetskog pomorskog jezika, i zbog ubrzanog razvitka tehnologije pomorskog transporta, engleski jezik sve više postaje jezik davalac, a njegovi termini su ne samo anglicizmi, nego se, zbog svoje široke upotrebe, mogu smatrati internacionalizmima.

Razvitak pomorstva, koji je uslovio širenje pomorskih puteva i jačanje trgovačkih veza sa zemljama engleskog govornog područja, bio je neposredan

povod za uvođenje engleskog jezika kao obaveznog predmeta u nautičkim školama. Specifičnost i multidisciplinarna priroda engleskog pomorskog jezika zahteva saradnju između lingvista i pomorskih stručnjaka, plovidbenu praksu, povremeni rad u pomorskim preduzećima, što bi omogućilo da se nastavnici engleskog upoznaju sa jezikom u funkciji struke u kojoj se on realizuje i čije znanje će prenositi svojim đacima, budućim pomorcima.

Engleski jezik je danas u pomorstvu sveta opšte prihvaćen, kao sredstvo komunikacije, i u isključivoj je upotrebi u najvećem broju svetskih luka i država. Jedino u zemljama Latinske Amerike u pomorstvu koristi se španski jezik i, delimično, portugalski. Engleski jezik za pomorce je instrument sporazumijevanja koji oni upotrebljavaju ne samo za obavljanje profesionalnih aktivnosti, nego i u svakodnevničkim kontaktima. On za svoje korisnike ima dugoročan cilj. Pored ostalih pomorskih jezika (španski, italijanski, francuski i ruski), on je sredstvo međunarodnog komuniciranja na moru, s obzirom na raširenost njegove upotrebe. Razvio se u velikom rasponu, kao instrument sporazumijevanja – od svakodnevne komunikacije, pismene i usmene informacije, dokumentacije do naučnog izlaganja. Putem jezičkih kontakata i jezičkih posuđivanja, koja se vrše usmenim ili pismenim putem, a odražava se na fonološkom, morfološkom i semantičkom nivou, engleski jezik je davalac, a srpski primalac.

Anglicizmi u našem jeziku su brojni i promene na semantičkom nivou su najinteresantnije.⁵² Često dolazi do potpunog zadržavanja značaja, pošto se pozajmljenica potpuno integrisala u jezički sistem primaoca. To se vidi iz sledećih primjera:

engleski: shopping	srpski: šoping
whisky	viski
charter	čarter
marketing	marketing
dock	dok
agent	agent
shipper	šiper

⁵²

O promenama na semantičkom nivou detaljnije u poglavlju 3.1.

Veliki broj riječi preuzetih iz engleskog jezika u našem pomorskom jeziku proširio je ili suzio značenje. Riječ *tanker* je suzila značenje i označava "brod za prevoz sirove nafte" dok u engleskom ima značenje "brod za prevoz tečnosti bilo koje vrste". Pozajmljenica *cargo* je proširila značenje na: "linijaš" i "teretnjak"⁵³.

Za razliku od engleskog, naš pomorski jezik nema ulogu u svjetskom pomorskom komuniciranju. Njegova funkcija je ograničena na lokalnu upotrebu. Zbog svog specifičnog razvoja, naš pomorski jezik je predmet proučavanja i lingvisti i pomorskih stručnjaka. Karakteristika našeg pomorskog jezika je posuđivanje iz drugih jezika (u ranijim vekovima naročito iz italijanskog, a u novije vrijeme iz engleskog pomorskog jezika) i borba za domaće izraze. U prilog tome Pričard kaže: "Bez obzira na to, međutim, današnji se jezik naših pomoraca temelji na leksičkom nasleđu čitave naše obale Jadrana, što mu daje raznolikost, semantičko i stilističko bogatstvo, te fleksibilnost upotrebe. Tome doprinose i brojne pomorske škole, iako se u njima našem pomorskom jeziku neopravdano pridaje malo pažnje. Dobro poznavanje maternjeg jezika potrebno je svakom pomorcu, kao i poznavanje drugih stručnih predmeta, ali pismena kultura naših pomoraca još uvijek ne zadovoljava."⁵⁴

3.2. VARIJANTE JEDNOG JEZIKA, VRSTE I REGISTRI

U ostvarivanju svog osnovnog zadatka – a to je komunikacija u tako kompleksnom fenomenu kao što je društvo – nijedan jezik, bez obzira kako je normiran, nije homogen niti kompleksan, sastavljen od niza razlika. On se ne ostvaruje kao jedinstvena cjelina, nego se vanlingvističkim uticajima *raslojava* u jezičke slojeve, odnosno govorne varijacije koje je uprkos njihovim osobitostima, teško razgraničiti – pošto su prelazi kontinuirani. Govorne varijacije su sociolingvističke forme koje pokazuju djelovanje vanlingvističkih uticaja na jezik i njihovu povezanost. Dakle, sve govorne varijacije su slojevi jedinstvenog sistema –

⁵³ Termini koje je dr Rudolf Filipović dao u svojoj knjizi *Kontakti jezika u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb, 1971. str. 104-142.

⁵⁴ Boris Pričard, *Englesko-hrvatski jezični kontakti u pomorstvu*, Doktorska disertacija, Sveučilište Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 1985. str. 54.

jezika. Da jezik nije homogen i da je veoma kreativan, dokaz je to da svaki pojedinac u svom govornom znanju raspolaže sa nekoliko govornih varijacija koje vrlo često upotrebljava nesvjesno, zavisno od vanlingvističkih uticaja, odnosno situacija u kojima se jezik ostvaruje kao sredstvo komunikacije. Za ovo zamjenjivanje govornih varijacija postoji sociolingvistički termin – *promjena koda*, i engleski termin *code switching*.

Postoji nekoliko klasifikacija jezičkih slojeva, a neki od njih imaju neujednačene nazive. Srećemo termine kao što su *stil, varijanta, vrsta, dijalekt, sociolekt, idiolekt* i *žargon*. Idiolekt predstavlja jezički stil pojedinca. On odražava individualnost i karakteristike govornog predstavnika (obrazovanje, profesionalnu i društvenu pripadnost).

Za razliku od teritorijalnog raslojavanja jezika koje stvara varijante normiranog standardnog jezika i dijalekte, funkcionalnim raslojavanjem nastaju *funkcionalni slojevi*, odnosno govorne varijacije koje se odlikuju specifičnim izborom jezičkih sredstava, njihovom frekvencijom, a određene su situacijom kao vanlingvističkom kategorijom. Situacija u kojoj se jezik ostvaruje, obuhvata funkciju, vrstu i domen djelatnosti, mjesto i vreme, temu saopštavanja i učesnike u komunikaciji.

Sociolingvističke forme nastaju upotrebom, i zavise od upotrebe određene grupe ljudi koji imaju zajedničke interese, profesionalnu orijentaciju i aktivnosti. Postoji nekoliko naziva u našem jeziku za ovaj jezički sloj, a to su: *stručni jezik, jezik struke, specijalni jezik i naučni jezik*. U engleskom jeziku, ovaj jezički sloj ima nazive: *special languages, technical languages i languages for specific purposes*.

Uprkos svojim jezičkim osobitostima, stručni jezici ne odvajaju svoje korisnike od ostalih pripadnika govornih zajednica, za razliku od sociolekta (registar određene društvene klase) ili, na primer tajnog jezika (jezik lopova, vojnika, studenata). Naprotiv! Stručni jezici omogućavaju lakšu i ekonomičniju upotrebu jezika. Lingvistička ograničenost, u tom smislu, predstavlja još jedan ključni aspekt fenomena zvanog *jezik*.

Sa druge strane, po svojoj profesionalnoj orijentaciji, a sa stanovišta jezičke kreativnosti, stručni jezici mogu biti ekonomski, pomorski, medicinski, tehnički, poslovni – u svakoj profesionalnoj oblasti postoji specifičan jezik date oblasti, to jest struke. Na lingvističkom makro planu, jezik se grana poput stabla na našoj ilustraciji.

S obzirom da se stručni jezik upotrebljava za specijalna područja i specijalne svrhe, može se smatrati podjezikom jezika kao cjeline, ili vrstom jezika u kome se mogu razaznati više registara. Po svojoj strukturi stručni jezici nisu homogeni, nego su višeslojna tvorevina, što opet ukazuje na jezičku kreativnost. U različitim situacijama dolazi do daljeg raslojavanja podjezika, tj. vrste jezika i stvaranje podslojeva, tj. *registara* koji se dalje sužavaju u *podregistre*, obuhvatajući uža područja.

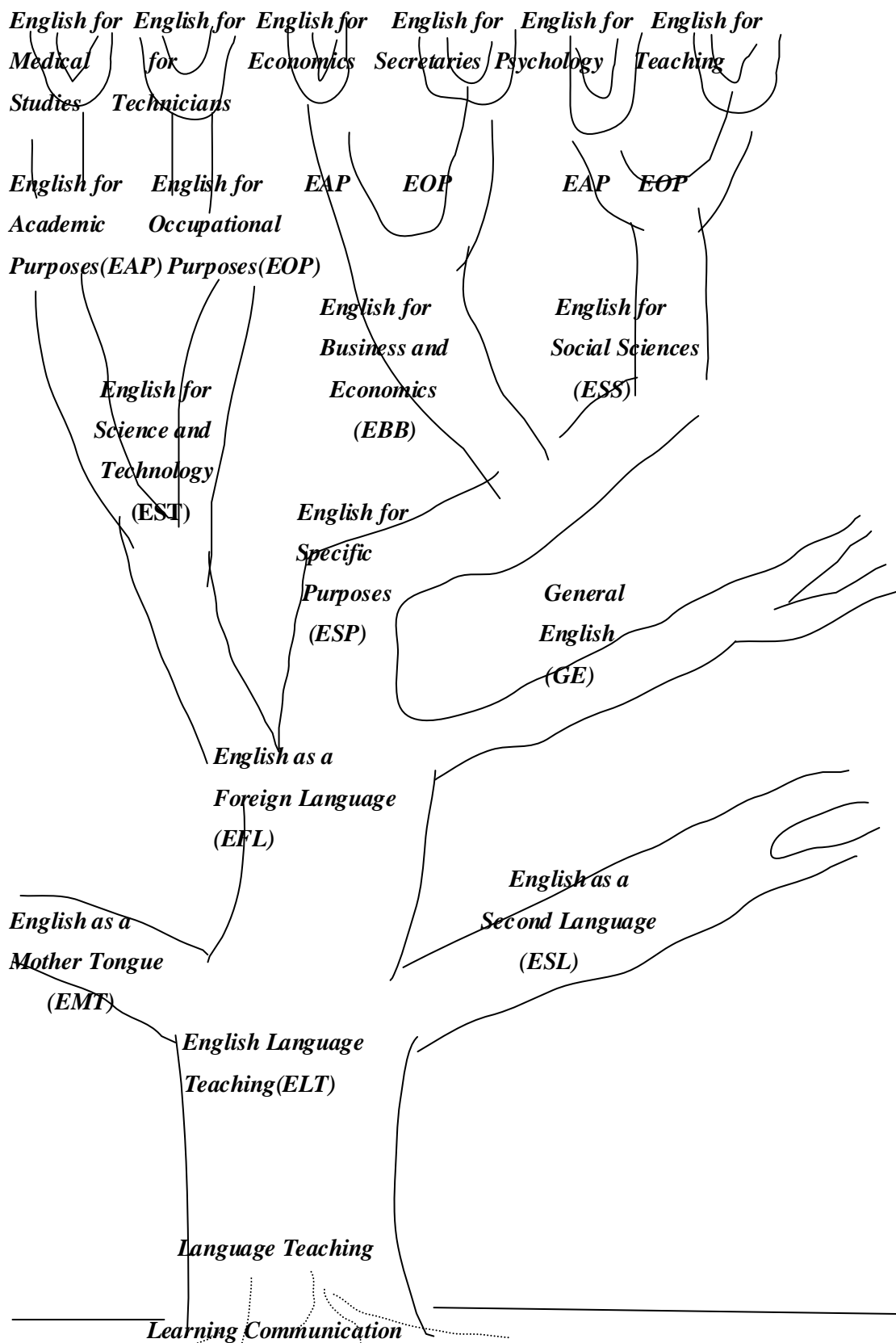
Dakle, imajući u vidu upotrebu i raširenost, jezik se može podjeliti na:

2. *opšti jezik*, kojim se služe svi članovi jedne govorne zajednice;
3. *stručni jezik* je sredstvo sporazumjevanja manjeg broja ljudi koji pripadaju jednoj struci, i kojim se oni služe za savladavanje zadataka.

Osobitost stručnog jezika je njegov rečnik, koji zavisi od upotrebe ljudi koji se njime služe. Pored terminologije, on sadrži i delove opšte leksike. Vokabular je najснаžnija komunikativna barijera za laika, koji prepoznaje stručni jezik po velikom broju nepoznatih reči.

Važno je istaći da se leksike opšteg i stručnog jezika međusobno obogaćuju, jer postoji međusobno djelovanje opšteg i stručnog jezika, koje se odražava u prisutnosti delova opšte leksike u stručnom jeziku i prodiranjem stručnih riječi u opšti jezik.

Uzimajući u obzir ovu unutrašnju diferencijaciju, možemo izdvojiti registre kojim se služe samo određene grupe ljudi, upotrebljavajući specifičnu terminologiju. Ova ograničena komunikacija se može još dalje sužavati u podregistre koje smo već pomenuli i koji obuhvataju još uža područja naučnih disciplina.

Slika 3.2. Drvo raslojavanja engleskog jezika (The tree of English language registers)

3.3. KARAKTERISTIKE ENGLESKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

Pomorstvo predstavlja široko polje ljudske aktivnosti, a pomorska nauka je multidisciplinarna naučna oblast.

Pomorski jezik, kao stručni, vrsta je jezika, u kojem, s obzirom na široko polje djelatnosti i raznolikost situacija, raspoznavamo registre i podregistre, koji su realizacija pomorskog jezika u različitim pomorskim situacijama. Jedinstveni ambijent, a to je more, spaja sve delatnosti u jedinstvenu cjelinu – pomorstvo.

Pomorstvo obuhvata određeni krug ljudi koji su u vršenju svog posla – direktno ili indirektno – vezani za more. Njihova uspješnost u radu prvenstveno zavisi od poznavanja engleskog jezika koji se koristi kao svjetska *lingua franca* u pomorstvu.

U ovaj rad je uloženi trud da se makar otkrinu vrata jednog svijeta koji postoji paralelno sa našim. Pomorski život je zaista posebni svijet ne samo u lingvističkom, već i u mnogo širem smislu. To je način života.

Tradicija koja je utkana u savremene moreplovce ima dobre korjene, a svaka nova era u razvoju pomorstva ne remeti ono atavističko-iskonsko u svakom našem pomorcu.

Nekad je jedina obrazovna institucija bila brod, a predavači su bili stari „morski vukovi“. Znanje se prenosilo sa starijeg na mlađeg, sa oca na sina a more ih je učilo izdržljivosti i hrabrosti. Ali, razgranata plovidba zahtevala je sigurnog navigatora, jer je okean tražio ne samo hrabrog i izdržljivog pomorca, nego i pomorca sa znanjem i umećem.

Petnaesti vek je doba velikih pomorskih poduhvata i otkrića. To je doba početka organizovanog pomorskog školstva. Pomorci su pored iskustva stečenog na brodu ili prenetog od starijih morali imati znanja iz matematike, geografije i astronomije, a nastavni jezik je bio italijanski. Razvitak plovidbe, razgranate trgovačke veze, kontakti s ljudima iz drugih zemalja i uvođenje putničkih linija, tražilo je od pomoraca ne samo vještinu i hrabrost, nego obrazovanje i kulturu.

Pobjeda Nelsona kod Trafalgara⁵⁵ 1885.godine osigurala je velikoj Britaniji

⁵⁵

O istorijatu nastave engleskog jezika u pomorskim školama više u poglavlju 2.1.

titulu „gospodarice mora“, a samim tim, engleski je počeo dominirati u pomorstvu i postao sredstvo komunikacije svih pomoraca sveta.

Savremeni pomorski engleski jezik za svoje korisnike ima dugoročan i određen cilj. Razvio se u širokom rasponu kao instrument sporazumevanja, koji pomorci upotrebljavaju ne samo za obavljanje profesionalnih aktivnosti, nego i u svakodnevnim kontaktima.

Jezik pomorske štampe na najbolji mogući način odražava savremenu pomorsku struku. Čitajući ili makar skenirajući pomorske članke može se uvideti mnoštvo termina koji su oduvjek u opštem engleskom jeziku, ali u pomorskom registru dobijaju drugo značenje i postaju druga vrsta riječi (na primer leksema *average* u pomorstvu znači havarija i po vrsti riječi to je imenica, dok u opštem jeziku leksema *average* znači prosečan i pridev je po vrsti reči). Pomorski registar ima svoje specifičnosti i koristi najrazličitije morfološke mehanizme za formiranje i obogaćivanje stručnog vokabulara (derivacija, promjena vrste riječi, kompozicija). Ono što čak i laiku pada u oči jeste pregršt skraćenica⁵⁶ kao što su akronimi ili skraćenice nastale procesom slivanja, tzv. Blenda, a sve u cilju efikasnije i preciznije komunikacije. Iz istog razloga termini su kondezovani, retko se javljaju sinonimi, da bi se izbegla dvosmislenost. Postoje i primeri parova sinonima kao na primer *captain* and *master* od kojih se u standardizovanim pomorskim frazama⁵⁷ preferira jedan, u ovom slučaju *master*. U paru *ship* i *vessel*, *vessel* ima primat u odnosu na *ship*. Sjedeći primeri su *assistance* i *help*; *hazard* i *danger*; etc.

Najistaknutija karakteristika pomorskog registra, bar kada je u pitanju formiranje termina, jeste da on veoma često koristi morfološki proces kompozicije za formiranje termina. Razloge za to treba tražiti u činjenici da složenice obezbeđuju morfološko-sintaksičko i leksičko-semantičko jedinstvo termina čime se dobija na ekonomičnosti i preciznosti jezika. Neretko je značenje složenice transparentno, tako da se ovi termini mogu koristiti bez bojazni od dvosmislenosti. Ovo naročito važi za pridevske složenice, kojima se zamenjuju čitave relativne klauze. Navodimo sledeće primere takvih složenica pomorskog registra, koje su zbog svoje funkcionalnosti sastavni dio novinskih članaka. Na primer: *monohull-*

⁵⁶ Popis skraćenica nalazi se u appendixu.

⁵⁷ SMCP Seafarers' Manual (Standard Marine Communicative Phrases Manual) nalazi se u appendixu.

plovilo sa jednim trupom; *dry dock*-suvi dok; *cargo-handling equipment*-oprema za rukovanje teretom; *straddle-carrier*- prenosnik kontejnera;

Engleski pomorski, kao stručni jezik, gradi sopstveni sistem, koji se odlikuje izborom specifičnih jezičkih sredstava i njihovom frekvencijom, a određen je situacijom, tj. upotrebom kao vanlingvističkom kategorijom. Glavne karakteristike ovog sistema su specifični vokabular i upotreba određenih gramatičkih sredstava. Engleski pomorski jezik pokazuje specifičnosti na svim jezičkim nivoima, ali su one najuočljivije na leksičkom nivou. Izbor i frekvencija lingvističkih jedinica stvara registralne razlike, koje su najizrazitije na leksičkom nivou koji obuhvata stručnu terminologiju. Leksika, kao otvoreni sistem, za razliku od gramatike, koja je zatvoreni sistem, najviše je izložena dinamici i vanlingvističkim uticajima. Takav, on najbolje odražava vanjezičku stvarnost. Menjajući se i razvijajući se pod uticajem vanlingvističkih kategorija, on se bogati novim leksičkim jedinicama, ili postojećim daje nova značenja.

Pri slanju pozivnih signala na pomorskom jeziku, kao i kontroli vazdušnog saobraćaja, policijskoj komunikaciji i drugim radio-kontaktima, za izgovaranje reči ili pojedinačnih slova koristi se fonetski alfabet NATO-a. Slično tome i neki brojevi dobijaju izmijenjen izgovor da bi bio razgovetniji njihov prijem. Preporučuje se i niz standardizovanih fraza da bi se izbjegle mogobrojne mogućnosti kojima svakodnevni jezik raspolaže za izražavanje istog značenja.

I laici znaju da je "Pomozite" (*Mayday*) oznaka da je brod u nevolji, ali postoje i riječi označivači za hitnost (*pan-pan*) i za bezbjednost (*securite*), s tim što se ova poslednja poruka koristi kada se šalje poruka koja sadrži neko važno navigaciono ili meteorološko upozorenje.

Mnoge pomorske ustanove sveta razmatraju sigurnost plovidbe. Međunarodna organizacija IMO (ranije IMCO) je najvažnija među njima. To je "međuvladina pomorska svjetska organizacija" (engl. *Intergovernmental Maritime Consultative Organization – IMCO*; franc. *Organization Intergouvernementale Consultative de la Navigation Maritime*), koja ima sjedište u Londonu.

Na zahtjev IMCO-a objavljen je 1977.godine rječnik *Standard Marine Navigational Vocabulary*, koji predstavlja standardnu varijantu engleskog pomorskog jezika u nizu fraza⁵⁸

⁵⁸

Vidi Standardne pomorske komunikacione fraze u appendix-u.

Cilj Rečnika, koji je dio korpusa na kome se zasniva ovaj rad, je da omogući lakšu i efikasniju komunikaciju između pomoraca na kopnu i na moru u uobičajenim i otežanim uslovima.

3.4. PODREGISTRI POMORSKE STRUKE

Pomorski jezik, kao stručni, vrsta je jezika, u kojem, s obzirom na široko polje djelatnosti i raznolikost situacije, raspoznavamo registre i podregistre, koji su realizacija pomorskog jezika u različitim pomorskim situacijama.

Pomorstvo predstavlja široko polje ljudske aktivnosti, a pomorska nauka koja se bavi proučavanjem pomorstva je multidisciplinarna naučna oblast. Da bi se ovo ilustrovalo, navodimo sljedeće: “Bez pretencija da smo načinili potpuni spisak, spominjemo sljedeće struke, odnosno nauke:

4. navigacija
5. pomorsko mašinstvo
6. pomorske telekomunikacije
7. pomorsko brodarstvo
8. pomorsko ribarstvo
9. brodogradnja
10. pomorska ekonomika, odnosno ekonomika pomorstva
11. pomorsko pravo
12. pomorsko osiguranje
13. pomorska geografija
14. pomorska meteorologija
15. pomorska medicina
16. pomorsko građevinarstvo (hidrografija)
17. oceanografija
18. biologija mora
19. pomorska biohemija
20. pomorska biofizika
21. nautički turizam i uopšte rekreacija i sportovi na vodi
22. organizacija i eksploatacija morskih luka

23. eksploatacija nafte i rudnih bogatstava

24. pomorska ekologija.⁵⁹

Jedinstveni ambijent, a to je more, spaja ove delatnosti u jedinstvenu celinu, pomorstvo, a ono obuhvata i osobe koje se bave tim delatnostima. Te osobe predstavljaju uži krug ljudi koji su, u vršenju svog posla, funkcijama, podelom i vrstom rada, mestom – direktno ili indirektno – vezani za more. Njihovo sredstvo komunikacije jeste pomorski jezik, koji je nastao u upotrebi. Taj jezik zavisi od upotrebe koje su mnogobrojne, isto kao što je i pomorstvo široko polje ljudske delatnosti i sastoji se od niza disciplina i struka. On je nehomogen i uslovljen je pomorskim situacijama i, zavisno od njih, realizuje se u svoje registre, kao sredstvo komunikacije za uža područja. Na primer, navigacijski registar je realizacija pomorskog jezika u specifičnim uslovima. Pošto se navigacija dijeli na terestičku, astronomsku i elektronsku, navigacijski registar se realizuje u odgovarajuće podregistre, a to su terestički, astronomski i elektronski. Tako, registar pomorskog prava (*Maritime Law* – pomorsko pravo, *Shipping Law* – plovidbeno pravo, *The Law of Admiralty/Admiralty Law* – pomorsko ratno pravo) ima svoje podregistre imovinskog i međunarodnog javnog prava, koje je danas poznato u svijetu kao *pravo mora (The Law of the Sea)*. Registar ekonomike pomorstva ima nekoliko podregistara, kao ekonomike brodarstva, ekonomike luka, ekonomike brodogradnje, ekonomike ribarstva i drugi podregistri.

‘Iznad svega, međutim, stoji činjenica da jezik u komuniciranju među pomorcima nosi sva obilježja posebne vrste jezika, tj. skupa registara i registarskih obilježja, što se ostvaruje unutar registarskog repertoara svakog nautičara, strojara, radio-telegrafiste, kormilara, mazača, mornara itd. To je, dakle, jezik koji ćemo ovdje uvjetno nazvati *pomorski jezik*.’⁶⁰

Taj jezik, kao sredstvo komunikacije, zajednički je jezik svih pomoraca zaposlenih na jednom brodu, ali zavisno od vanlingvističkih kategorija (mjesto i podela rada), on se realizuje u registre nautičara, brodstrojara i radio-telegrafista. Pomorski jezik kao vrsta jezika je određen situacijama na brodu. Posto je pomorski život raznovrstan i sam pomorski jezik je raznovrstan i ostvaruje se u pomenute

⁵⁹ B. Ivošević, *Stanje i problemi razvoja organizovanosti naučnog rada u pomorstvu u SRCG*, Institut za pomorstvo, Kotor, 1982, str.3.

⁶⁰ B.Pričard, *Jezične varijacije u pomorskom engleskom i tehnički tekst*, Strani jezici br.4, Zagreb, 1981.

registre. Oni se međusobno poklapaju, koristeći zajednička sredstva pomorskog jezika, ali i različite leksičke jedinice (lekseme).

Standardizovana (*standardized*) komunikacija na relaciji brod-brod i brod-obala podrazumeva upotrebu standardnih fraza, kao u sledećem primeru: :

MAYDAY MAYDAY MAYDAY this is MV Clive MV Clive MV Clive/GAKE
Mayday MV Clive/GAKE. My position bearing 025°, distance 6.5 n.m. of Cole
Head – I am on fire in holds – fire not under control – I am not under command – I
require assistance - over

Standardizovani jezik pomorske struke ima za cilj izbegavanje nesporazuma, jer i najmanja greška u komunikaciji može biti kobna. Na primer, osnovne komunikacione karakteristike Standardnih Pomorskih Komunikacionih fraza je da se izbegavaju sinonimi poput sledećih: *vessel* vs. *ship*; *dampers* vs. *flaps*; *alter* vs. *change*; *master* vs. *captain*

Na primer, sledeće lekseme i fraze su karakteristične za podregistar navigacijskog mosta koji se koristi u komunikaciji na relaciji brod-brod i brod-obala, a u sklopu su standardne komunikacije putem GMDSS-a (*Global Maritime Distress and Safety System*): *starboard*, *port*, *underway*, *bow*, *stern*, *draught*, *manoeuvre*...

U pomorskoj komunikaciji preferiraju se latinizmi u odnosu na internacionalizme: *assistance* vs. *help*; *require* vs. *need* (*I require assistance* vs. *I need help*); *transmit* vs. *send*; *proceed* vs. *sail*.

Izbegavanje skraćenih formi je takođe jedna od osnovnih karakteristika pomorskih standardnih fraza: *cannot*, *do not*, *have not*, *I am*, *I will*, *it is*, etc. vs. *can't*, *don't*, *haven't*, *I'm*, *I won't*, *it's*, etc.

Odgovori na Da/Ne pitanja (*Yes/No questions*) treba da budu potpune fraze, a ne samo *da* ili *ne*, kao na primer: *Are dangerous goods on fire? Yes, dangerous goods are on fire. No, dangerous goods are not on fire.* Ili na primer: *Do you require a pilot? Yes, we require a pilot. No, we do not require a pilot.*

Pomenuti registri bi se dalje mogli dijeliti u podregistre koji označavaju uža područja, a nastaju unutar jedne grupe ljudi, i vezani su za njihovu vrstu posla. Pošto je njihov rad različit, i upotreba jezika je različita, što uslovljava stvaranje registara i podregistara i njihovo poklapanje. Tako se u govornom repertoaru jednog kapetana može naći nekoliko registara ili podregistara koje on realizuje, u različitim situacijama, upotrebljavajući jezik u razne svrhe. Registar koji ce on

upotrebljavati pri davanju komandi za manevre (sidrenje, vez) s navigacionog mosta preko megafona ili toki-voki-ja prvom oficiru na pramcu, a drugom na krmi, i ostalim članovima posade, ili kada daje komande članovima posade u strojarnici, razlikovati od registra koji on realizuje u poslovnim kontaktima (carina, emigracija, što podrazumjeva prisustvo policije, zatim brodski agent, itd.) i prilikom potpisivanja izvjesnih formurala i dokumenata potrebnih za određenu luku.

Evo nekoliko primera komandi za manevre napuštanje luke (*leaving port*) koje zapovednik upućuje sa navigacionog mosta preko toki-voki-ja prvom oficiru na pramcu, a drugom na krmi, i ostalim članovima posade:

Let go all ropes- Cast off all lines (Pustite sve konope)

Heave on the forward spring! - Pull tight on the bow spring (Zategnite pramčani spring)

Stand by for letting go! - Prepared to cast off (Spremite se za puštanje)

Slack away the head line! - Loosen the line at the bow (Popustite pramčane konope)

Single up aft! - Reduce the number of stern lines (Smanjite broj krmenih konopa)

Let go all forward! - Cast off all lines at the bow (Pustite sve pramčane konope)

Let go all ropes - Cast off all lines (Pustite sve konope)

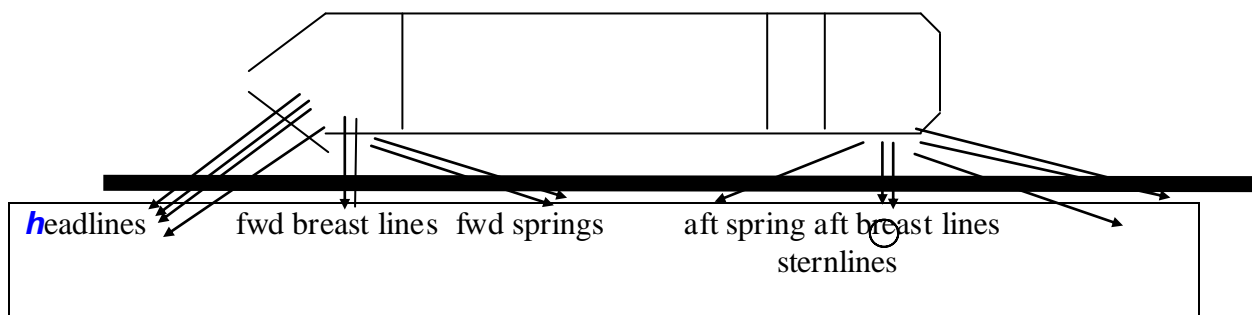
Heave on the forward spring! - Pull tight on the bow spring (Zategnite pramčani spring)

Stand by for letting go! - Prepared to cast off (Spremite se za puštanje)

Slack away the head line! - Loosen the line at the bow(Popustite pramčani konop)

Hold on breast line! - Keep breast line steady(Držite čvrsto bočni pramčani konop)

Sledeća ilustracija predstavlja sve konope za vezivanje broda (*mooring lines*):

Termini koji se koriste u operaciji vezivanja brod (mooring operations):

Terms	Definitions
<i>(Mooring) Buoy</i>	<i>A buoy secured to the bottom and provided with means for mooring the vessel by using anchor or vessel's mooring lines</i>
<i>Moor (to)</i>	<i>To secure vessel in a particular place by use of wires and ropes</i>
<i>Bollard</i>	<i>A post (usually steel or reinforced concrete) firmly secured on a wharf for mooring vessels with lines</i>
<i>Berth</i>	<i>A place for securing the vessel</i>
<i>Quay</i>	<i>A structure along a shore or bank providing a berth for ship</i>

Termini koji se koriste u navigacijskom podregistru (navigational operations):

Terms	Definitions
<i>Obstruction</i>	<i>An object such as wreck, a net which blocks a fairway</i>
<i>Reported</i>	<i>In navigational warnings: position of an object unconfirmed</i>
<i>Destination</i>	<i>Port for which a vessel is bound</i>
<i>Drifting</i>	<i>Being driven along by the wind, the tide or the current</i>
<i>Leeway</i>	<i>Vessel's sideways drift leeward off the desired course</i>
<i>Located</i>	<i>In navigational warnings: position of an object confirmed</i>
<i>List</i>	<i>Here:the inclination of the vessel to port side or starboard</i>

Modern bulk carrier

IV LEKSIČKA KREATIVNOST I OGRANIČENOST ENGLESKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

4.1. OSNOVNI POJMOVI LEKSIKE I SEMANTIKE

Leksikon je apstraktan, neuređen skup leksičkih jedinica i smatra se sastavnim delom nečijeg (ili nečijih) znanja o jeziku. **Leksikologija** je lingvistička disciplina u kojoj se izučavaju sve pojave vezane za leksikon i nalaze pravilnosti u njemu. Kako će se u radu posmatrati leksičke jedinice koje su u odnosu jedna prema drugoj, moguće je leksikologiju odrediti kao disciplinu koja se bavi strukturama (videti Lipka, 1992, 2. I 4. poglavlje).⁶¹ Leksikon obuhvata leksičke jedinice – tipično lekseme, ali i idiome.⁶²

Leksema je osnovna jedinica, koja objedinjuje formu, funkciju, sadržinu i samostalnu upotrebu. Leksema se tradicionalno naziva *reč* i u njenom sastavu su morfeme. **Morfema** je osnovna (minimalna) jedinica sadržaja, koja ima formu, funkciju i značenje. **Idiom** je skup (sled) reči koji funkcioniše kao jedna jedinica. Kada je akcenat na značenju neke jedinice, onda je reč o semantičkoj jedinici – **semantemi**, a kada je akcenat na obliku, onda govorimo o **leksičkoj jedinici**. Bilo koji deo diskursa, od nivoa morfeme naviše, može da bude leksička jedinica ili semantička jedinica. Osim o leksičkim i o semantičkim jedinicama, moguće je govoriti i o sintaksičkim i o funkcijskim jedinicama. Kako su sintaksičke jedinice i funkcijske jedinice predmet proučavanja gramatike, njima se nećemo baviti u ovom poglavlju. Interesovaće nas značenje leksičkih jedinica – **leksičko značenje**, još preciznije **deskriptivno značenje** koje čini suštinu sadržinske analize leksema.

Semantika je neosporno jedna od najstarijih disciplina lingvistike. Semantičari se bave značenjem i promenama i kombinacijama značenja riječi. Reč semantika vodi poreklo od grčke reči SEMANTIKOS (koji označava, SEMAINO –

⁶¹ "The lexicon is not simply an inventory of unconnected, isolated elements, but it definitely has a structure" (Lipka, 1992: 4).

⁶² U sledećem poglavlju razmatraćemo detaljnije idiome i kreativnost engleskog jezika pomorske struke.

označiti, značiti). Još u staroj Grčkoj su filozofi razmišljali o problemima značenja reči. Međutim, bilo je potrebno mnogo vekova da bi filolozi, filozofi, logičari, psiholozi, kulturolozi i antropolozi ponovo počeli da se intenzivnije zanimaju za ova pitanja. Reč **semantikos** se 1894. godine pojavila u listu Udruženja američkih filologa. U tom periodu je bio posmatran uglavnom razvoj značenja reči. Knjiga francuskog lingviste Mišela Brela (Michel Breal), pod naslovom *Semantika: studija o nauci o značenju*, koja je objavljena krajem devetnaestog veka, predstavljala je prekretnicu modernog načina razmišljanja o jeziku. Nastajanje semantike kao nauke o značenju, posebne grane lingvistike, ipak se vremenski vezuje za početak dvadesetog veka⁶³.

Na području anglističke lingvistike problem značenja je tek šezdesetih godina dvadesetog veka ozbiljnije privukao pažnju lingvista. Američki strukturalisti, osim Blumfilda, odvajali su fonološki i sintaksički plan od semantičkog. On se zalagao za približan prikaz značenja riječi, koji bi trebalo da bude podređen radu na fonološkoj i sintaksičkoj analizi. Smatrao je, takođe, da je za precizno određenje značenja potrebno dati „naučni“ opis predmeta, stanja, procesa, itd., pa je tvrdio da znanje čoveka mora još mnogo da napreduje da bi se značenje reči moglo potpunije odrediti (Bloomfield, 1933:140).

Eminentni američki lingvista Noam Čomski uveo je generativan pristup u domen sintakse, a zatim je on uveden i u oblast semantike. Danas generativni gramatičari ne povlače strogu granicu između sintakse i semantike. Kac i Fodor, učenici Čomskog, vodećeg generativnog gramatičara, definišu semantiku kao „lingvistički opis bez gramatike“ („Linguistic description minus grammar equals semantics“.) FFF Katz, J.J. And Fodor, J.A., „The structure of a semantic Theory“, *Language*, 39, 2, 1963 : 172 Oni smatraju da gramatika obuhvata fonologiju, morfologiju i sintaksu. Uz pomoć gramatike može da se odgovori na pitanje šta govornik zna o fonološkoj i sintaksičkoj strukturi jezika kojim se služi. Ovako shvaćena gramatika uključuje sposobnost govornika da proizvodi rečenice koje nije nikada ranije stvarao, da razume prvi put izgovorene ili napisane rečenice, da razlikuje gramatičke od negramatičkih rečenica, da prepozna **sintaksičku dvosmislenost**, da uspostavlja odnose između tipova rečenica. Sledbenici Čomskog, Kac i Fodor, u okviru integralnog lingvističkog modela (u kome se

⁶³ Polovina, V. *Semantika i tekstlingvistika*, 1999, Beograd, Čigoja štampa.

podrazumeva da pun sinhroni opis prirodnog jezika obuhvata gramatičku i semantičku karakterizaciju tog jezika) i dalje sintaksičku komponentu (koja se sastoji iz baze i transformacionih pravila) vide kao centralni deo koji ima kreativnu moć, dok semantička i fonološka pravila nisu ni generativna ni interpretativna. Semantika, smatraju Katz i Fodor, dobija ulogu u objašnjenju govornikove sposobnosti da stvara i razume nove rečenice tek u onom trenutku kada pomoću gramatike to više ne može da se čini⁶⁴. Tako semantičari interpretiraju neke rečenice koje se razlikuju samo morfološki kao rečenice različite po značenju (*The tiger bit me* and *The mouse bit me*), dok druge rečenice koje se takođe razlikuju samo morfološki interpretiraju kao indentične po značenju (*The oculist examined me* and *The eye doctor examined me*). U semantici postoji zadatak da se sasvim različite sintaksičke strukture predstave kao sinonimne (*Two chairs are in the room* and *there are at least two things in the room and each is a chair* – Katz and Fodor, 1963:181), odnosno da se pokaže da druge sintaksički različite rečenice nisu sinonimne. U oba slučaja posmatraju se značenja morfema i razni semantički odnosi među morfemama.

Ključno pitanje koje se tiče semantičke teorije je pitanje njenih komponentata. Osim rečnika, koji zapravo predstavlja semantičke karakteristike morfema, nejasno je koje još komponente ulaze u semantičku teoriju i kako se one odnose međusobno i prema gramatici. Katz i Fodor smatraju da je semantička struktura formalni nivo lingvističkog opisa, različit od sintaksičke strukture, koji izražava značenje. Oni ova dva nivoa strukture povezuju „pravilima projekcije“ (*projection rules*), dok ih Džekendof naziva „pravilima korespondencije“ (*correspondence rules*). Prema „standardnoj teoriji“, informacija o semantičkoj strukturi se dobija iz dubinske sintaksičke strukture (Katz and Postal, 1964, Chomsky, 1965). Pripadnici „proširene standardne teorije“ (Chomsky, 1972, Jackendoff, 1972 i drugi) smatraju da se značenja čitaju i iz dubinske i iz površinske strukture, u zavisnosti od tipa pravila, a predstavnici „revidirane proširene standardne teorije“ (na primer, Chomsky, 1975, 1980, 1981) tvrde da se svi tipovi pravila primenjuju na površinsku strukturu. Pobornici „generativne semantike“, drugog shvatanja koje se razvilo iz standardne teorije (recimo Lakoff,

⁶⁴ „Semantics takes over the explanation of a speaker's ability to produce and understand new sentences at the point where grammar leaves off“ - Katz and Fodor, 1963:172-3

1971), objašnjavaju da se sintaksičke i semantičke strukture mešaju slobodno u **sintaksičkim derivacijama**.

Osim o pomenutim strukturama, moguće je govoriti i o konceptualnoj strukturi – nivou mentalnog predstavljanja strukture uma, na kome se lingvističke, senzorne i motorne

U analizi će biti ukazivano na razlike po značenju i po upotrebi, pri čemu se misli na **sistemska značenje**, vezano za leksemu u (apstraktnom) semantičkom sistemu jezika i na **tekstualno značenje**, vezano za leksemu upotrebijenu u (konkretnom) kontekstu (videti: Lyons, 1977 : 591). Sistemsko značenje se nalazi u domenu semantike, dok je tekstualno značenje predmet pragmatike.

Sistemsko / deskriptivno značenje lekseme se posmatra dualistički, onako kako su o njemu prvobitno govorili logičari Frege i Karnap. To znači da se smatra da deskriptivno značenje čine smisao i denotacija. Lajnz je kasnije ovakvom shvatanju sadržaja lekseme dodao i referenciju. T. Prčić u svojoj doktorskoj disertaciji kaže: "...**smisao** lekseme čini skup obeležja kojima se definiše izvesna klasa vanjezičkih entiteta, **denotaciju** predstavlja odnos između lekseme i odgovarajuće klase vanjezičkih entiteta, dok **referencija**⁶⁵ podrazumeva identifikaciju jednog ili više entiteta iz te klase u konkretnoj komunikacionoj situaciji... (Prčić, 1995 : 127). „Otklanjanje nejasnosti i dvoznačnosti (polisemije) postiže se tokom komunikacione situacije, prilikom upotrebe lekseme, oličene u činu referencije“ (isto,123).

Dalja rasprava o komponentama značenja zasnivaće se na razjašnjavanju značenja obeležja koja se nalaze u sastavu smisla. **Deskriptivna / dijagnostička obeležja – DgO**⁶⁶ - odražavaju tipična, semantički relevantna svojstva odgovarajućeg vanjezičkog entiteta. Ustanovljavanjem dovoljnog broja obeležja razmatranih vanjezičkih entiteta, otvaraju se delovi kodne kompetencije, kojom nesvesno raspoložu ne samo pojedinci, već i članovi jezičke zajednice u celini. Teorijski status deskriptivno / dijagnostičkih obeležja može, prema tome, da bude

⁶⁵ U engleskom se jeziku koriste termini *sense* – za smisao, *denotation* – za denotaciju i *reference* – za referenciju (Lyons, 1977, 1981)

⁶⁶ Najda upotrebljava termin *diagnostic component* i definiše ga kao a semantic component which serves to distinguish one meaning from another, whether the meanings belong to one word or several“ . U literaturi se takođe koriste i termini *distinctive component*, *essential component*, and *contrastive component* (Nida, 1975 :229)

veoma visok, s obzirom da ova svojstva mogu da čine deo metajezika, odnosno teorijskog vokabulara koji se formira da bi opisao sve jezike (videti Kempson, 1977 : 87). Naš zadatak, međutim, u ovom poglavlju nije postavljen tako ambiciozno. S druge strane, pronalaženje obeležja smisla glagola kretanja u engleskom jeziku u dve oblasti saobraćaja možemo smatrati samo kao polaznu osnovu daljih istraživanja, kojima bi trebalo proveriti primenjivost naših rezultata. Semantičkim kontrastiranjem pojedinačnih leksema se ustanovljavaju odnosi između sličnih leksema unutar jednog semantičkog polja. Te lekseme imaju nekoliko zajedničkih deskriptivno / dijagnostičkih obeležja, ali se razlikuju bar po jednom obeležju. Ovakav postupak kontrastiranja uključuje i utvrđivanje *leksičkih praznina (lexical gap)*, odnosno odsustvo lekseme na određenom mestu u strukturi semantičkog polja (Lyons, 1977 : 301), kako u jednom jeziku, tako i između više njih. Ovo predstavlja nesumnjiv doprinos proučavanja DgO.

One semantičke jedinice koje pripadaju istom skupu značenja, koje imaju zajedničko distinktivno semantičko obeležje, čine **semantičku klasu**. Pojmovi srodni klasi su pojmovi **oblast, domen, polje**⁶⁷. Klase značenja karakterišu obeležja, koja su sadržana u značenjima semantičkih jedinica.

Semantičke jedinice se posmatraju u odnosu na druge semantičke jedinice. Ponekad se pokušava njihovo poređenje po opštosti. To je moguće i grafički prikazati. Tada se semantičke jedinice iste opštosti, odnosno klase značenja iste opštosti, nalaze na jednoj horizontali grafika, a semantičke jedinice različite opštosti, odnosno klase značenja različite opštosti na učestalosti (frekventnosti) javljanja u jeziku i prema drugim kriterijumima.

U radu ćemo pokušati da sagledamo odnose klasa značenja glagola kretanja u oblasti saobraćaja i u svakodnevnom jeziku prema opštosti, kao i da ustanovimo odnose klasa značenja glagola kretanja koji se koriste u pomorskom i avio-saobraćaju i u opštem jeziku prema važnosti obeležja koja su sadržana ili bi trebalo da budu sadržana u definicijam analiziranih semantičkih jedinica. Izbor oblasti saobraćaja nije slučajna, jer su vrste kretanja koje se javljaju u ovim oblastima najkarakterističnije i najraznovrsnije. Stoga je i kreativnost jezika u toj oblasti izražena pod uticajem vanjezičkih faktora i potreba struke.

⁶⁷ Videti Kristal, D., *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1988 : 53-4 i 188-9.

Kod prirodnih jezika se obično, kada se radi o univerzalijama, govori o četiri semantičke klase. Postoje paralele između njih i gramatičkih klasa. Prvu semantičku klasu čine reči koje se odnose na predmete i živa bića i u jeziku se teži njihovom predstavljanju pomoću imenica. Druga semantička klasa obuhvata reči koje se odnose na događaje, radnje i procese i oni su u jeziku obično predstavljeni pomoću glagola. Treća semantička klasa sadrži reči koje se odnose na razne osobine (*abstracts*) i one su u jeziku predstavljene pomoću prideva, odnosno kvantifikatora. Jedinicama četvrte semantičke klase (*relationals*) pripadaju reči koje se odnose na relaciona značenja, koja se izražavaju pomoću gramatičkih kategorija – predloga, nastavaka padeža, reda reči, itd.⁶⁸

4.2. TERMINI, FRAZE I TVORBENI ELEMENTI ENGLESKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

Engleski pomorski, kao stručni jezik, gradi sopstveni sistem, koji se odlikuje izborom specifičnih jezičkih sredstava i njihovom frekvencijom, a određen je situacijom, tj. upotrebom kao vanlingvističkom kategorijom. Glavne karakteristike ovog sistema su specifični vokabular i upotreba određenih gramatičkih sredstava. Engleski pomorski jezik pokazuje specifičnosti na svim jezičkim nivoima, ali su one najuočljivije na leksičkom nivou. Izbor i frekvencija lingvističkih jedinica stvara registralne razlike, koje su najizrazitije na leksičkom nivou koji obuhvata stručnu terminologiju. Leksika, kao otvoreni sistem, najbolje odražava vanjezičku stvarnost. Menjajući se i razvijajući se pod uticajem vanlingvističkih kategorija, on se bogati novim leksičkim jedinicama, ili postojećim daje nova značenja.

Karakteristike vokabulara engleskog pomorskog jezika jesu termini, fraze, tvorbeni elementi i djelovi opšteg jezika. Iako su mnogobrojne reči uzete iz leksike opšteg jezika, specifičnosti engleskog pomorskog jezika su najviše izražene na leksičkom nivou. Leksičke jedinice pomorskog rečnika mogu se svrstati u ove kategorije:

- a) Leksičke jedinice koje pripadaju samo registrima pomorskog jezika, recimo *anchor* (sidro), *hull* (brodski trup), *deck* (paluba), *rudder*

⁶⁸ Neki rečnici daju značenja po oblastima. Takav je, na primer, rečnik koji se odnosi na Novi Zavet na grčom jeziku (*The Greek New Testament*).

(kormilo), *berth* (vez), *moor* (sidrenje) *galley* (galija), *funnel* (brodski dimnjak), *starboard* (desni bok broda), *aft* (krma), *port* (luka), i slični termini;

- b) Leksičke jedinice koje u pomorskom kontekstu dobijaju specijalna značenja, na primjer: kad *purser* znači "brodski ekonom", *swell* znači "mrtvo more", *receiver* znači "primalac robe", *head* znači "poklopac", *traffic* znači "plovidba", *to plot* znači "ucrtavati u kartu", *to lay down* znači "ucrtati kurs", *to steam* znači "ploviti", a *rubber* je "bokoštitnica".

Za ovakve leksičke jedinice, pored specifične distribucije i frekvencije, karakteristična su i semantička ograničenja.

Opšte imenice upotrebljene u pomorskom kontekstu koje označavaju zvanja pišu se velikim slovima: *Chief Officer* (prvi oficir palube), *Owner* (vlasnik, brodovlasnik, brodar), *Master* (zapovednik, upravitelj broda), *Engineer* (brodski mašinstica, inženjer i druga zvanja;

- c) Neregistralne riječi, naime reči opšteg jezika koje u kolokaciji postaju registralne: *shelf* (šelf, plosnati podvodni greben), *dumb* (bez vlastitog pogona), *fairway* (plovni put), *under way* (u vožnji), *log book* (dnevnik), *dog watch* (pasja straža), *laydays* (stojnice), *to run aground* (nasukati se), *to break ground* (podići sidro), *rules of the road* (pravila za izbjegavanje sudara na moru), *man of war* (ratni brod), *traffic lane* (plovidbena traka, put), *dead reckoning* (zbrajanje kurseva), *engine apprentice* (asistent stroja) *wireless apprentice* (asistent radiotelegrafist), *outer road* (spoljno sidrište), *open road* (otvoreno sidrište), *runabout* (motorni čamac), *runner* (podigač tereta) *skin* (spoljna oplata broda), *sidelight* (bočno brodsko svijetlo ili okno).
- d) Arhaične riječi, kao recimo: *therewith* (s tim, tim, odmah zatim, skoro, u isti čas), *thereunto* (osim toga, k tome, jošte) , *thereon* (na to, na tome), *thereof* (od toga, iz toga, toga, te, tih, iz tih), *thereto* (k tome, na to, jošte, osim toga), *herein* (u tome, ovdje), *hereby* (time, ovime, zbog toga), *hereafter* (od sada, ubuduće), većinom pripadaju pravnom i trgovačkom registru, i sreću se u pravnim i brodskim dokumentima. U ovu kategoriju spadaju leksičke jedinice, kolokacije i fraze koje se upotrebljavaju i u drugim vrstama jezika i registrima: *option* (opcija, pravo izbora), *loading* (opterećenje, ukrcaj, ukrcavanje, utovar), *discharge* (iskrcaj tereta,

iskrcavanje, ispust; iskrcati, istovariti), *turnaround* (vrijeme od dolaska do odlaska broda iz luke), *anchorage* (sidrište, mjesto predviđeno za sidrenje, sidrenje, manevar sidrenja), *wharfage* (lučke takse), *stowage* (slaganje, uskladištenje tereta u brod, skladišni prostor), *loss* (gubitak, šteta), *damage* (šteta, kvar, oštećenje), *jettison* (izbacivanje tereta u more), *always safely afloat* (stalno u bezbjednom plutajućem stanju), *to man the ship* (popuniti brod posadom), *to make the ship seaworthy* (osposobiti brod za plovidbu) i slični termini i fraze.”⁶⁹

Jedna od osobnosti engleskog pomorskog jezika na morfološkom nivou je sistem tvorbe rijeci. Kroz tri glavna procesa: **konverzija**, **afiksacija** (pomoću sufiksa i prefiksa) i **kompozicija**, može se razmotriti tvorba leksičkih jedinica engleskog pomorskog jezika.

Evo nekoliko primjera **konverzije**:

Pridev *chief* konverzijom prelazi u imenicu i dobija se *Chief*, kod koje je izostavljen drugi dio, tj. *officer*

Leksičke jedinice *ship* (brod), *steam* (para), *load* (teret), *trade* (trgovina) i *deck* (paluba) koje imaju funkciju imenica, konverzijom postaju glagoli i označavaju vrstu kretanja, stanja i aktivnosti, kao na primjer:

The ship “Starlight” is steaming along the coast. (Brod *Starlight* plovi uz obalu.)

The vessel is ready to load her cargo. (Brod je spreman za ukrcavanje tereta.)

The cargo has been already shipped. (Teret je već ukran.)

All the cargo should be decked. (Sav teret bi trebalo da je pokriven palubom.)

Imenica *port* konverzijom prelazi u pridev, i upotrebljava se uz druge imenice, gradeći složenice: *Port Authorities* (lučka uprava), *port facilities* (lučki uređaji, lučka postrojenja), *Port Captain* (lučki kapetan).

Isti je slučaj s leksičkom jedinicom *ship i sea*: *ship loader* (brodsko sredstvo za ukrcaj), *shipchandler* (brodski snadbjevač), *shipwright* (brodograditelj drvenih brodova), *shipment* (otpremanje, otprema robe, ukrcaj na brod, pošiljka, kontigent),

⁶⁹ Klasifikacija uzeta iz M. Urbany, *Leksička i sintaksična svojstva i stilske osobnosti engleskog poslovnog jezika*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 1978, str.204.

sea captain (pomorski kapetan), *seaboard* (morska obala, primorje), *seabed* (morsko dno), *seacraft* (morski brod), *sea-dog* (stari pomorac, „morski vuk“).

Derivacijom ove leksičke jedinice *ship*, tj. dodavanjem sufiksa {-ing} dobija se oblik *shipping*, koji ima funkciju glagolskog pridjeva upotrebljenog atributivno u sljedećim složenicama: *shipping agency* (pomorska agencija, pomorska špedicija), *shipping expences* (troškovi prijevoza morem), *shipping company* (pomorska kompanija), *shipping agent* (pomorski/brodski agent).

Pored pomenutog sufiksa {-ing} , frekventni su sljedeći sufiksi: {-er}, {-or}, {-eer}, koji se dodaju glagolima i imenicama da označe zvanja ili vršioca posla na brodu ili na kopnu, a koji je u vezi sa brodom. Na primjer imenica *consigner* (pošiljalac robe), *Engineer* (mašinista), *cosignee* (primalac robe).

Imenični sufiksi {-er}, {-eer}, dodaju se imenicama koje označavaju stvari. Tako su nastale leksičke jedinice *engineer* (brodski mašinista, inženjer), *purser* (brodski ekonom, komesar na putničkom brodu), *shipper* (krcatelj), *freebooter* (gusar, pirat), *endorser* (indosant) koje označavaju vršioce radnje.

Dodavanjem sufiksa {-er}, {-or}, uglavnom dinamičnim glagolima, nastaju sljedeće imenice, agensi: *receiver* (prijemnik, resiver, primalac), *navigator* (navigator, pomorac), *sailor* (mornar, pomorac), *charterer* (naručilac pomorskog prijevoza, čarterer, zakupac broda), *freighter* (naručilac; teretni brod), *fender* (bokobran).

Sufiks {-er} se dodaje glagolu da označi vrstu broda: *trader* (trgovački brod), *cruiser* (krstarica, krstaš; krstaš – tip sportske jedrilice), *dredger* (bager, gliboder, jaružar), a u sljedećim složenicama nije prisutna glagolska osnova: *decker* (brod sa palubom), *reefer* (brod sa rashladnim uređajem), *freighter* (teretni brod), *tanker* (brod za prijevoz tečnih tereta), *dogger* (holandski ribarski čamac, doger), *tramper* (brod slobodne plovidbe, tramper), *sternwheeler* (brod sa krmnim točkovima) i *three-master* (brod sa tri jarbola).

{ -age } se dodaje glagolu da označi mjesto potraživanja, rad, aktivnost i rezultat te aktivnosti: *anchorage* (sidrište, sidrenje, mjesto predviđeno za sidrenje) , *pilotage* (pilotaža, pilotiranje), *stowage* (slaganje, skladišni prostor) , *wharfage* (lučke takse), *freightage* (teret, transport), *storage* (skladštenje), *moorage* (privezište, sidrište).

{-ward(s)} se dodaje priložima za mjesto i nekim imenicama koje označavaju mjesto da bi dali pridjev koji označava pravac: *seaward* (prema moru,

okrenut ka moru), *eastward* (istočni, koji je prema istoku), *windward* (prema vjetru), *homeward* (povratni).

Kod nekih leksičkih jedinica izvršena je derivacija pomoću prefiksa:

{*anti-*} dodaje se imenicama kojima daje značenje suprotnosti: *antitrade* (antipasat), *antipitching* (koji ublažava posrtanje broda), *anticorrosive* (antikorozivan), *antirolling* (koji ublažava ljuljanje broda).

{*un-*} se dodaje imenicama, pridjevima i glagolima, dajući im negativno značenje: *unload* (iskrcati, istovariti teret), *unfulfilled* (neispunjen), *unfasten* (odvezati, otpustiti uže), *uncouple* (odvojiti, razdvojiti, iskopčati), *unmoor* (osloboditi vez, odriješiti brod), *unlash* (odvezati, odriješiti), *unsinkability* (nepotopljivost), *unship* (iskrcati, istovariti teret; skinuti iz svog položaja, izvaditi jarbol ili kormilo), *unseaworthiness* (nesposobnost broda za plovidbu), *unseamanlike* (koji ne dolikuje mornaru).

{*dis-*} daje negativno značenje imenicama, glagolima i pridjevima, označavajući odsustvo nekog kvaliteta ili suprotnost neke radnje: *disembark* (iskrcati, iskrcavati ljude ili žive životinje; iskrcati se (o članu posade)), *dismast* (skinuti jarbol; pokidati, slomiti jarbol), *dismantle* (raspremiti brod, skinuti opremu brodu; demontirati, rastaviti), *displace* (istisnuti, pomaknuti), *disobey* (ne slušati, ne držati se, ne pokoravati se), *dismount* (demontirati rastaviti).

{*a-*} se dodaje jednosložnim imenicama i osnovi jednosložnih neprelaznih glagola, stvarajući predikativne pridjeve koji označavaju stanje. Ovo je vrlo čest prefiks koji stvara mnogobrojne leksičke jedinice u engleskom pomorskom: *ahead* (naprijed, po pramcu), *aground* (nasukan), *afloat* (natrag, unatrag, po krmi), *aboard* (na palubi, na palubu, na brod, na brodu), *aback* (natrag, unazad, po krmi), *abaft* (prema krmi, po krmi), a *abeam* i *abreast* (subočice, bok uz bok) predstavljaju sinonime. Sastavni su djelovi eliptičnih zapovjednih rečenica koje izražavaju razne komande: "*Full speed ahead!*" ("Svom snagom naprijed!"); "*Half (speed) astern!*" ("Pola snage krmom!"); "*Ease her astern!*" ("Krmom lagano!"); "*Ease (her) ahead!*" ("Naprijed lagano!"), "*Full astern!*" ("Svom snagom krmom!") i slične naredbe.

Dodavanjem **konverzivnih prefiksa** {*em-*}, {*en-*} imenicama, stvaraju se glagoli koji poprimaju intenzivnije značenje: *endanger* (dovesti u opasnost, ugroziti), *to encode* (kodirati, šifrovati), *to embark* (ukrcati teret, ukrcati se (o posadi, putnicima)), *to encompass* (oploviti svijet).

{ de-} se dodaje imenici da bi se formirao glagol sa značenjem nekog rješavanja ili tumačenja i uklanjanja ili udaljavanja: *to decode* (dešifrovati, dekodirati), *to destore*, *to debark* (iskrcati, istovariti), *to decompress* (smanjiti pritisak), *to deform* (deformisati se), *to dehydrate* (oduzeti vodu, dehidrirati).

{ over- } stvara glagole, pridjeve i participe sa značenjem “previše”: *to overload* (prekrcati, pretovariti, preopteretiti), *to overblow* (bjesniti (o vjetru)), *overcharge* (preopterećenje), *overfreight* (viša količina tereta), *overgrown* (previsok (o morskome talasu)) *overbalance* (višak), *overinsurance* (nadosiguranje), *overlade* (pretovariti), *to overrun* (ploviti većom brzinom), *overweight* (prekoračena težina) i *overwork* (prekovremeni rad), *overloaded* (preopterećenje), *overburden* (preopteretiti);

{ sub- } obično stvara imenice sa značenjem fizičkog položaja “pod”, “ispod”, „niže od“ i “manje od”: *submarine* (podmornica), *submergence* (uron, uronjenje), *subsurface* (podvodni), *subcarrier* (podvozar), *subcharter* (podnaručilac), *subcontract* (podugovor), *subfreighter* (podnaručilac), i pridjeve *subaquatic* (podvodni), *submersible* (uronjiv), kao i glagole *submerge* (uroniti), *subcharter* (zaključiti potprijevozni ugovor, brodarski podugovor) i *subcontract* (zaključiti podugovor).

{ trans- } ima značenje “prelaziti preko”, kao na primer, *transatlantic* (transatlantski, prekookeanski), *transload* (prekrcaj), *transoceanic* (prekookeanski), *transcontinental* (transkontinentalni), a kod glagola ima značenje “prenošenja s jednog mjesta na drugo”: *to transship*.⁷⁰ Ovdje možemo navesti i glagol *transload* (prekrcati).

Kompozicija koja daje složenice je jedan od najproduktivnijih načina tvorbe riječi. Složenice su kratki kondenzovani oblici deskriptivnih fraza. Sastavni delovi složenica mogu biti svi djelovi govora, osim člana, a mogu biti sastavljeni od dva ili više elemenata, i svaki se od njih može posebno upotrijebiti.

Jedan od najčešćih oblika složenice je onaj čiji je modifikator (*noun modifier*) i osnovni dio (*head noun*) predstavljeni imenicama. Modifikator može imati različite funkcije. On daje specifično značenje osnovnoj imenici, a česti su sledeći semantički odnosi.

⁷⁰ Klasifikacija uzeta iz: R.W.Zandvoort, *A Handbook of English Grammar*, Longmans, London, 1965, str. 289

a) Modifikator označava svrhu u **složenicama** *salvage ship* (a ship for salvage) i *cargo liner* (a liner for carrying cargo), *fish trade* (trgovina ribom), *deep-sea trade* (prekomorska trgovina, duga plovidba) *deadweight tonnage* (ukupna nosivost), *marine store* (brodske potrepštine ili pomorsko skladište), *marine propeller* (brodski vijak), *damage survey* (pregled oštećenja), *underwater hull* (podvodni dio trupa) Odnos svrhe izražava i **modifikator** koji može biti glagol ili glagolska imenica, kao u sljedećim složenicama: *tug vessel* (a vessel for tugging), *roll indication* (pokazivač ugla nagiba), *default interest* (zatezna kamata), *polar navigation* (navigacija u polarnim područjima), *homeward bound* (povratku za domovinu), *port captain* (lučki kapetan), *return journey* (povratno putovanje), *split joint* (dvodjelni spoj), *deck load* (palubni teret), *port watch* (lučka straža), *sea watch* (morska straža), *land line* (obalna linija), *lightshipman* (svetioničar na brodu-svetioniku), *repair jetty* (remontni gat), *plotting instrument* (pribor za rad na pomorskoj karti), *diving ship* (ronilački brod), *measuring instrument* (mjerni instrument), *floating line* (vodena linija), *boarding inspector* (carinski inspector), *sailing ship* (jedrenjak), *shipping industry* (brodarstvo), *freezing hold* (skladište za duboko smrznute terete), *docking impact* (udar broda o obalu), *bearing indication* (pokazivač azimuta), *sailing boat* (jedrenjak, jedrilica).

b) Modifikator označava *mesto* u složenicama: *coast station* (the station on the coast), *quay facilities* (the facilities on the quay), *poophouse* (the house on the poop), *shipyard* (brodogradilište), *seashore* (morska obala), *deepwater berth* (vez dubokog gaza), *arctic belt* (arktički pojas).

c) Modifikator može da označi vreme: *night tide* (the tide in the night); *morning watch* (a watch in the morning), *evening watch* (večernja straža od 16-20 sati), *first watch* (prva noćna straža (od 20-24 sati), *forenoon watch* (prepodnevna straža 08-12 sati).

d) Modifikator označava *sredstvo* ili *instrument*. Na primjer, *steamship* (a ship driven by steam), *diesel-driven ship* (a ship driven by oil), *lightboat* (brod svetionik), *mast lining* (navlaka za jarbol), *anchor dues* (dues caused by anchorage), *steam whistle* (a whistle operated by steam), *Decca navigation* (navigacija sa korišćenjem radio-navigacionog sistema *Decca*), *satellite navigation* (navigacija sa korišćenjem satelitskog sistema).

e) Prvi element u složenicama može da označava *sličnost*. Na primer, *sistership* (a ship like a sister; brod blizanac, brod istih vlasnika).

f) Postoje i složenice, čiji je modifikator apozicija: *Master Mariner* (a mariner is a Master) *two-letter signal* (two letters are a signal), *sound signal* (a signal is a sound), *warning sign* (a sign is a warning), *alarm sign* (a sign is an alarm), *alarm signal* (a signal is an alarm).

g) **Partitivni odnos** u slozenicama se izražava pomoću predloga *of*: *distress signal* (a signal of distress), *compass adjustment* (the adjustment of the compass), *ice shelf* (a shelf of ice), *stern line* (a line of stern), *export port* (a port of export), *world port* (a port of the world) .

h) Imenicne složenice koje označavaju profesionalnu angažovanost i aktivnost pojedinca, impliciraju glagole: *to work*, *to employ*, *to engage*, a modifikatori označavaju domen i polje rada: *engine personnel* (*the personnel engaged in the engine* – osoblje stroja), *galley boy* (*a boy working in the galley* – momak koji radi u brodskoj kuhinji), *deck hands* (*hands who work on the deck* – mornari), *deck officer* (*an officer engaged on the deck* – oficir palube), *galley-slave* (*a slave working on a galley* – rob/veslač na galiji), *crane master* (*a master on the crane* – zapovjednik plutajuće dizalice), *dock master* (*a master on a dock* – zapovjednik doka), *harbour master* (*master in a harbour* - lučki kapetan), *deck engineer* (*an engineer on deck* – palubni mašinstica), *port engineer* (*an engineer in a port* - lučki mašinstica).

Engleski pomorski jezik obiluje i **višečlanim imeničnim složenicama** koje su vrlo dinamične. Troimenične složenice obično izražavaju odnos svrhe ili partitivni odnos: *cargo handling equipment* (*the equipment for the handling of cargo* – oprema za rukovanje teretom); *head towing line* (*the line of the head for towing* – pramčani konop za tegljenje); *engine room telegraph* (*the telegraph of the engine room* – mašinski telegraf). ⁷¹ Zatim, *life-saving equipment* (oprema za spasavanje), *fire-extinguishing equipment* (oprema za gašenje požara), *wash-deck gear* (oprema za čišćenje i pranje palube), *bottom side girder* (bočni nosač dna, hrptenjak), *direction and revolution indicator* (pokazivač broja okretaja i smjera, okretanja glavnog motora) i složenica *engine-speed indicator* (pokazivač brzine glavnog motora).

Pošto je imenica *ship* u engleskom pomorskom jeziku ženskog roda, njena zamjenica je *she* (*her*). Ova personifikacija ima za posljedicu vrlo frekventnu

⁷¹ Randolph Quirk and Sidney Greenbaum, *A University Grammar of English*, Longman, London, 1973, str. 444-449.

upotrebu saksonskog genetiva: *ship's side* (bok broda), *ship's head* (pramac broda), *ship's business* (brodsko poslovanje), *ship's deadweight* (nosivost broda), *ship's bow* (pramac broda), *ship's crew* (posada broda).

Ovdje možemo pomenuti još nekoliko zanimljivosti koje se tiču gramatičkog roda broda. Na primjer, mnogi ne znaju da brod u pomorskom engleskom jeziku ima muža – *ship's husband*. Ta složenica ima značenje brodskog agenta. Evo još nekoliko primjera u kojima se javlja zamjenica ženskog roda za brod:

“Meet her!” (“Kormilo u sredinu!”) – naredba;

“Ease her astern!” (“Krmom lagano!”) – naredba;

“Ease her ahead!” (“Naprijed lagano!”) – naredba.

A treba navesti i sljedeće glagolske fraze:

to ease her (smanjiti brzinu, usporiti),

to give her sheet (popustiti škote),

to give her a spoke (lagano okrenuti kormilarski točak),

to give her helm (okrenuti kormilo),

to give her more rudder (jače okrenuti kormilo).

Mogu se pomenuti i sljedeće složenice:

mothership (matični brod),

sistership (brod istih vlasnika, brod blizanac),

maiden voyage (prvo putovanje).

Zbog **ekonomičnosti**, pomorski jezik na **fonološkom** nivou pokazuje tendenciju skraćivanja riječi ili ispuštanja fonema, što se odražava i na grafološkom nivou: *bos'n*, *bo'sn* ili *bosun* (*boatswain* – vođa palube), *'tweendeck* (*betweendeck* – međupaluba), *fo'c's'le* (*forecastle* – kaštel) idrugi pomorski termini.

Na semantičkom nivou⁷², uočava se sužavanje značenja glagola visoke frkvencije iz opšteg jezika kada se upotrebljavaju u pomorskom kontekstu, dajući

⁷² Detaljnije o semantičkom nivou glagola kretanja u pomorstvu u sledećem poglavlju 2.3.

sljedeće kolokacije i fraze: *to make the land* (ugledati kopno), *to ride at anchor* (biti usidren), *to run aground* (nasukati se), *to run clear of* (izbjeći sudar), *to run down* (sudariti se sa drugim brodom), *to make sail* (razapeti jedro), *to pay out* (ispuštati, popuštati konop) i druge fraze.

Glagol *run*, koji je u čestoj upotrebi, sužava semantičko polje, dok glagol *trade* proširuje značenje što se vidi iz sljedećih primjera: *fishing trade* (ribolovstvo), *deep-sea trade* (prekookeanska trgovina, duga plovidba), *South-east trades* (jugostočni pasati). Sljedeći primjeri ilustruju proširenje semantičkog polja leksičkih jedinica: *port* (otvor, kanal), *heavy seas* (veliki valovi), *board* (bok ili strana broda), *trade* (profesija, zanat, trgovina, promet, plovidba, pasati).

U engleskom pomorskom jeziku prisutni su i primjeri *elipse*, a odnose se na zanimanja ili vršioca rada: *Chief*, *Chips*, *Chippy*. Osim ekonomičnosti engleski pomorski jezik karakteriše i kreativnost, koja se ogleda u već navedenim procesima na fonološkom, morfološkom, sintaksičkom i semantičkom nivou. Sljedeće poglavlje najbolje ilustruje kreativnost pomorskog registra.

4.3. LEKSIČKO-SEMANTIČKA ANALIZA GLAGOLA U OPŠTEM I POMORSKOM ENGLESKOM JEZIKU

Analiza značenja glagola jeste oblast semantike koja danas nesumnjivo privlači veliku pažnju naučnika. Kako su 'glagolska semantička polja' manje istražena od 'imeničkih' ili 'pridevskih semantičkih polja', ne može se poreći značaj istraživanja značenja glagola. U okviru glagolskog semantičkog polja moguće je analizirati više manjih polja. Jedno od njih je **polje glagola kretanja**. U oblasti saobraćaja glagoli kretanja zauzimaju centralno mesto, jer i sam termin 'saobraćaj'⁷³ sadrži u definiciji 'kretanje' kao viši pojam uz koji mora postojati dijagnostičko obeležje.

⁷³ Termin transport se može definisati kao 'the movement of people and goods from one place to another by means of vehicles', traffic kao 'the movement of people or vehicles along roads, or streets, of ships in the seas, planes in the sky, etc.' (Videti: *Longman Dictionary of Contemporary English*, Longman, 1978).

Upotrebom **komponencijalne metode** , odnosno **komponencijalne analize**⁷⁴, mogu se otkriti leksički sastav semantičkih jedinica i odnosi između značenja glagola koji pripadaju jednom semantičkom polju. To znači da akcenat nije više na pojedinačnim rečima, već se glagoli (reči) dovode u međusobne veze u sistemu. Komponencijalnom analizom se ne pokušava opisivanje svih vrsta obeležja, već se ističu distinktivne komponente koje imaju ulogu da odvoje jedno značenje od drugog. U ovom radu će biti upoređivana značenja upotreba karakterističnih za opšti engleski jezik, s jedne strane, i za specifični engleski jezik struke i nauke, s druge strane.

Kritičari ove metode često postavljaju pitanje o broju obeležja koja su potrebna za definisanje značenja reči. Jedini siguran odgovor na ovo pitanje je da broj obeležja nije jedinstven za sve leksičke jedinice. To proizilazi iz sledeće činjenice – značenje jedne reči određeno je značenjima reči koje je okružuju. Ukoliko su reči polisemične, onda se problem još više komplikuje.

U analizi semantičkih komponenata javljaju se i druge teškoće . Nedostatak metajezika za opisivanje različitosti je jedna teškoća. Nekada obeležje ne izražava razliku, već kontrast. Razlike se zasnivaju na odnosima pre nego na fizičkim obeležjima. Uočeno je da mnoge semantičke strukture nemaju sistematski karakter. Zbog toga nema uvek jasno definisanih dihotomnih razlika. Dalje, pronalaženje značenja koja čine 'dodirni skup' (*contiguous set*) opšteg i tehničkog / specifičnog rečnika takođe može da predstavlja problem. On se javlja zato što postoji razlika u načinu enkodiranja stvarnosti onda kada je posmatraju stručnjaci / naučnici i onda kada je posmatraju „obični“ ljudi.⁷⁵ Svakodnevnim, opštim jezikom se izražava opšte znanje o svetu. Pojedinci u komunikaciji izražavaju samo deo mogućeg, enciklopedijskog znanja. Oni koji se služe svakodnevnim jezikom ne moraju stalno da brinu o tačnosti i preciznosti, što nije slučaj u pomorskom registru ili bilo kom

⁷⁴ Komponencijalnu analizu su uveli Kac i Fodor u svom već pomenutom značajnom članku iz 1963. godine. Iako pomoću nje u strukturalnoj leksikosemantiци nije dostignuto ono što je postignuto u fonemskoj analizi (radovi Jakobsona i Halea), njena vitalnost je potvrđena i van domena generativno-transformacionog modela u čijim okvirima je nastala. Klark je ovu metodu primenio na probleme usvajanja semantike prvog jezika kod dece, dok je Net pomoću ove metode razmatrao pitanja istorijskih promena jezika. (Videti: Clark, E. V., 'What's in a word: On the Child' Acquisition of Semantics in His First Language', in Moore, T.E.(ed.), *Cognition Development and the Acquisition of Language*, Academic Press, New York, 1973 : 65 – 110 i Noth, W., 'Contrastive Semantics in the Light of the Theory of Semantic Change', *Semantik*, vol. 8, WVG, Trier, 1979: 25-40).

⁷⁵ O razlici između opšteg i pomorskog engleskog jezika, registru i podregistrima pomorske struke vidi poglavje 2.

posebnom jeziku (*specific language*). Posebni jezik, iako ograničen, veoma je kreativan u smislu enkodiranja već postojećih leksema opšteg jezika. Stručni jezik je izraz profesionalnog enkodiranja stvarnosti, određenog naučnim aksiomima, hipotezama, dedukcijama i zaključcima. Oni koji koriste ovaj jezik moraju da poštuju pravila njegove upotrebe.⁷⁶

Predmet ovog poglavlja su, kao što je već rečeno, glagoli kretanja, koji se upotrebljavaju u oblasti saobraćaja, tačnije pomorstva. Opisi značenja ovih glagola treba da odgovaraju realnim načinima ostvarivanja kretanja u saobraćaju. **Sadržaj** (indexicality)⁷⁷ glagola kretanja je u engleskom jeziku koji se koristi u oblasti saobraćaja često različit od sadržaja koje isti glagoli imaju u svakodnevnom engleskom jeziku.⁷⁸ Naš cilj istraživanja je da odredimo značenja posebnih upotreba glagola kretanja u ESP-u u oblasti saobraćaja, odnosno pomorstva i da ih uporedimo sa njihovim upotrebama u opštem engleskom jeziku (EGP-u). Osim posmatranja upadljivih različitosti u značenju, pažnju ćemo posvetiti i sličnostima u značenju glagola kretanja koje postoje u opštem engleskom jeziku i jeziku koji se koristi u saobraćaju. Očekuje se da će manje razlike, odnosno bliža značenja, dati iznijansiranu sliku semantičkih odnosa koji se ostvaruju između opšteg i pomorskog engleskog jezika. Takođe će biti pokušano ukazati na to u kolikoj meri je moguće povlačiti oštre granice između opšte i specifične upotrebe glagola kretanja u engleskom jeziku, odnosno između opštijih i specifičnih termina u okviru jezika s posebnom namenom.

Bavljenje leksikom jezika struke i nauke takođe pretpostavlja ustanovljavanje tehničke ili naučne taksonomije (sistema klasifikacije). Stručnjaci i naučnici jedne oblasti su upućeni na stvaranje i upotrebljavanje ove vrste **taksonomije** više nego na tzv. 'narodnu' (*folk*) taksonomiju. **Semantička hijerarhija** se stalno menja i u narodnoj i u naučnoj ili tehnološkoj taksonomiji. U nauci i tehnici do promena dolazi zbog otkrića, odnosno potrebe da bude prevrednovano naučno znanje. Zahteva se (pre)imenovanje, parafraziranje, definisanje i klasifikovanje (što su zapravo lingvističke procedure koje se koriste u

⁷⁶ Standardizovani jezik pomorske struke detaljnije je opisan u poglavlju broj 4.

⁷⁷ Videti Garfinkel, H., *Studies in Ethnomethodology*, Prentice-Hall, Inc., New York, 1967 i Mehan, H. and Wood, H., *The Reality of Ethnomethodology*, Wiley, New York, 1975

⁷⁸ O leksimama koje se koriste i u pomorskom i u opštem engleskom jeziku, a čije se značenje razlikuje u zavisnosti od konteksta, detaljnije je pisano u poglavlju 5

komponencijalnoj analizi). Promene upućuju na potrebu kontinuiranog izučavanja aktuelne strukture vokabulara (što otvara mogućnost dijahrone perspektive).

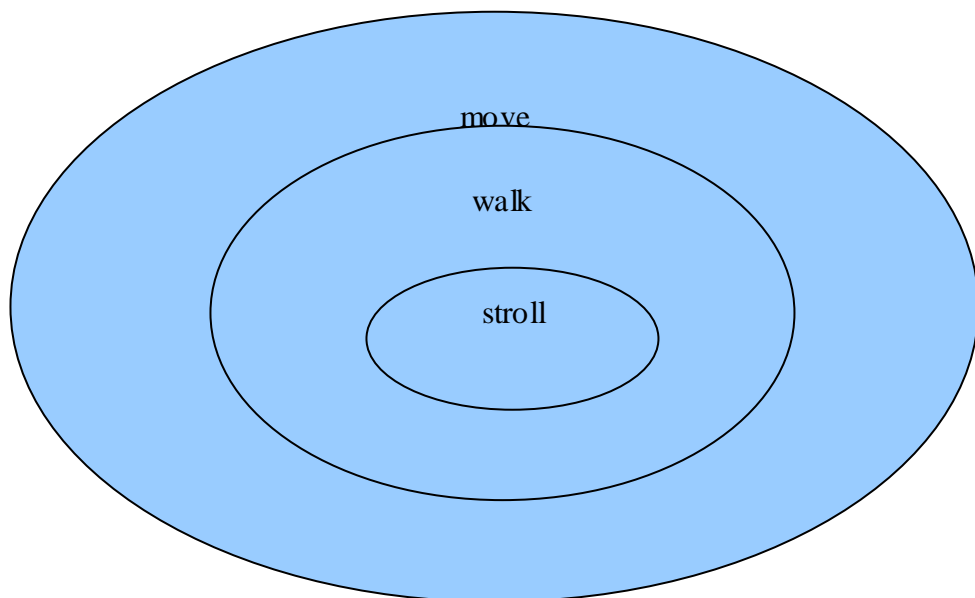
U ovom poglavlju glagoli kretanja se posmatraju na sinhronom planu i pokušava se razotkrivanje distinktivnih obeležja klasa značenja. Najda (Nida, 1975 :88) razlikuje '**aktivni vokabular**' stvaralaca rečnika i '**pasivni vokabular**' korisnika rečnika. Shvatajući ova dva aspekta leksike kao dve oblasti kompetencije pojedinca, Najda pravi razliku između sposobnosti stvaraoca jezika da proizvodi hijerarhijske strukture za pojedine semantičke domene i da ih aktivno kontroliše, i sposobnosti korisnika jezika da uoči korektnu strukturu i da ih pasivno prihvati i primeni. Kreativnost i stvaraoca i korisnika jezika je očigledna i sveobuhvatna. Svi jezički nivoi – fonetski, fonološki, morfološki, semantički, sintaksički, pa i diskursni - odlikuju se kreativnim mehanizmima, koji potvrđuju tezu da je jezik, iako 'barata' ograničenim jedinicama na svim nivoima, ustvari izuzetno kreativan fenomen.

Da bi bilo određeno značenje reči (glagola), prevashodno aktivni rečnik zahteva detaljniju analizu. Strukture se razlikuju u broju i nivou semantičkih jedinica. Tako srodni izrazi mogu imati mnogo 'podvedenih' značenja: *walk* označava vrstu kretanja, pri čemu ovo kretanje ima niže hijerarhijsko značenje u odnosu na *move*, a *walk* više hijerarhijsko značenje, recimi, u odnosu na *stroll*. Značenja koja su u sistemu klasifikacije na nižoj lestvici imaju više obuhvaćenih značenja, što jasno pokazuju *stroll*, *saunder*, *meander*, *stride*, *hike*, *tramp*, *march*, *promenade* u odnosu na *walk*, s tim što izvedenica *tramper* od glagola *tramp* u pomorskom registru označava brod slobodne plovidbe, a u opštem engleskom jeziku *tramper* označava lutalicu, a da ne pominjemo pogrdno značenje te lekseme kada je u pitanju promiskuitetna žena. Zavisno od konteksta, leksema se, poput kameleona, mijenja i stapa sa 'podlogom', bilo da je to pomorstvo ili neka druga grana privrede ili svakodnevnica ili čak poetska upotreba jezika, u kojoj jezik pokazuje svoje najlepše lice, koje u najvećem broju slučajeva nije pravo lice, već maska, odnosno naličje jezika.

U hijerarhijskom nizu svaka sledeća niža jedinica ima bar jedno distinktivno obeležje više (odnosno svaka sledeća viša jedinica ima bar jedno obeležje manje). Tako *run* ima sledeće osnovne komponente: fizičko kretanje, uz upotrebu udova, pri kome u određenim trenucima nijedno stopalo nije na zemlji, dok *jog* sadrži i dodatnu komponentu – manju brzinu, a *sprint* ima dodatno obeležje – veću brzinu.

Najda smatra da je lakše odrediti komponente koje karakterišu više nego niže nivoe (Nida, 1975 :91)

U opise značenja obično se uključuju obeležja koja nisu kulturno obojena, pri čemu se ne misli na elemente kulture jezika struke i nauke. Opisi sadrže samo obeležja neophodna i dovoljna za odvajanje jedne jedinice od druge. Posmatranje značenja reči kao niza neophodnih i dovoljnih obeležja karakteristično je za standardne dekompozicionalne teorije.

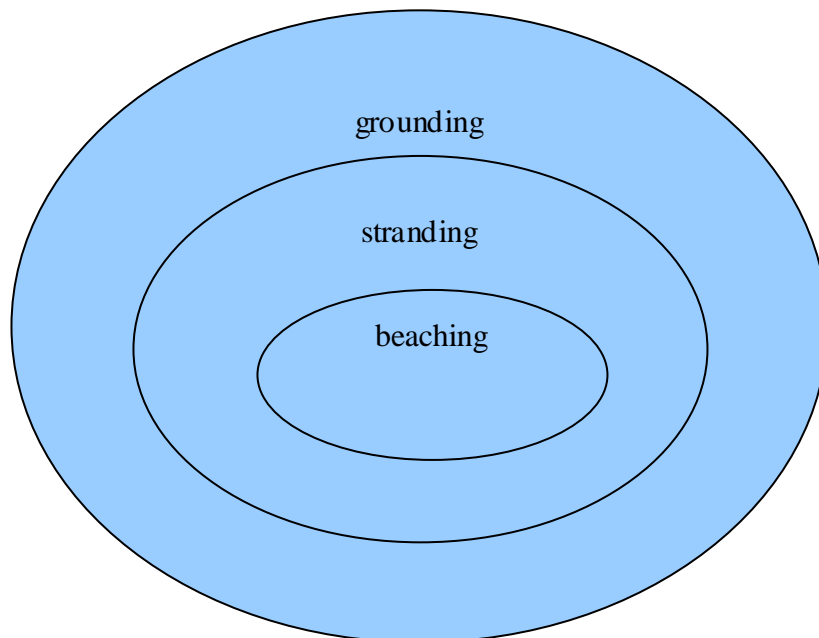

dijagram 4.3.1. Odnos 'uključivanja' značenja riječi

Kada se posmatraju odnosi između različitih semantičkih jedinica, može se govoriti o četiri osnovna tipa odnosa. U slučajevima kada se za značenje jedne riječi kaže da može da bude uključeno u značenje druge riječi govori se o tipu odnosa koji se naziva **uključivanje** (inclusion). Ovakav tip odnosa između značenja različitih termina obično se slikovito prikazuje koncentričnim krugovima, kao što je prikazano na dijagramu . Na ovom dijagramu se jasno vidi da glagol *move* uključuje u svoje značenje glagole *walk* i *stroll*, odnosno da je glagol *stroll* uključen u značenje glagola *walk*.

Sada sledi još jedan dijagram sa terminima iz pomorske struke. Uzećemo glagole kretanja koji su tipični primer koncentričnih krugova uključivanja značenja. Glagol kretanja *grounding* znači **slučajno** (*accidental*) *nasukanje broda*, dok pomorski termini *stranding* i *beaching* takođe uključuju nasukanje broda, ali sa

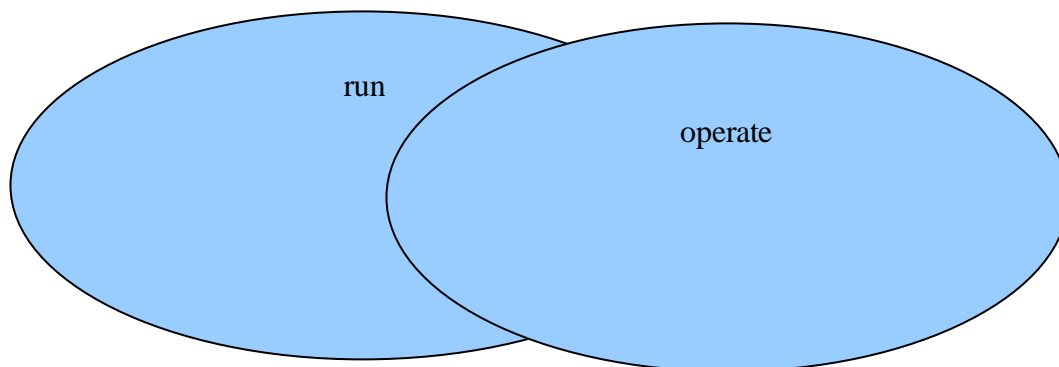
sledećim distinktivnim obeležjem – **namerno** (*deliberate*) nasukanje, u slučaju kada zapovednik mora da nasuka brod da bi spasio veću vrednost, a to je život. Podrazumeva se da za takvu vrstu nasukanja kapetan bira mekano morsko ili rečno dno - otuda su i osnove ovih glagola *beach* and *strand* (pjeskovito tlo/plaža).

dijagram 4.3.2. : odnos uključivanja značenja reči

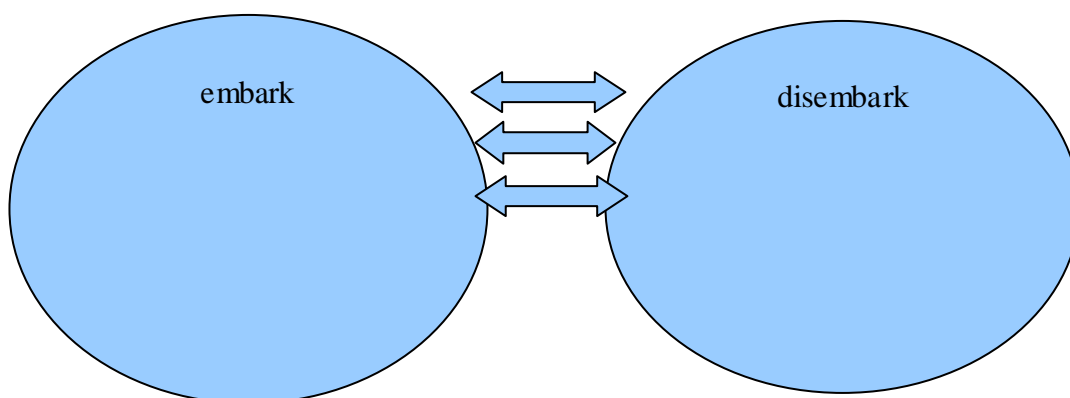
Drugi tip odnosa je onaj koji je uspostavljen između reči sličnog značenja (sinonima) i naziva se **presecanje** (*overlapping* – preklapanje). Ovakav odnos stoji, na primer, između glagola *run / operate* i *give / yield* i *answer / reply*. Potrebno je naglasiti da se ovde radi o rečima koje nisu identične po značenju, ali se njihova značenja poklapaju, zato što reči mogu da zamene jedna drugu u bar nekim kontekstima. Takođe se mogu uočiti određene stilske razlike u upotrebi pojedinih parova (glagoli *bestow* i *give to* jasno pokazuju). Ovde treba pomenuti i glagole pomorske struke kao što su, na primer sledeći parovi: *navigate / sail* i *enter (a port) / arrive* ili frazalni glagol kretanja *to call at (a port)*, koji se koristi u pomorskom engleskom jeziku da označi pristizanje u luku, odnosno ticanje kako se u našem pomorskom jeziku prevodi ovaj glagol. Ono što je za ove glagole karakteristično je

da oni imaju isto **referencijalno značenje** (*referential meaning*).⁷⁹ Glagoli u okviru drugog tipa odnosa mogu da pripadaju različitim nivoima , kao na primer ascend / go up. Pravo presecanje / preklapanje postoji ako su reči na istom hijerarhijskom nivou. Tada se ovaj odnos između glagola slikovito predstavlja na način kao što je prikazano na dijagramu 4.3.3.

dijagram 4.3.3. Odnos 'pravog presecanja' značenja reči

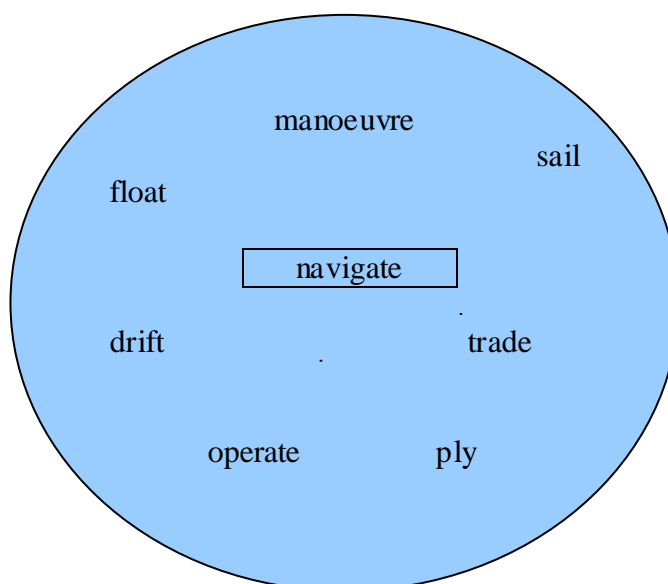
Sledeća vrsta odnosa između značenja reči naziva se **dopunjavanje** (*complementation*). Parovi glagola *go / come* i *go / stop* (*opposites – antonimi*), pomorski termini *load / unload* (*reversives*) i *buy / sell* (*conversives*) ilustruju ovaj tip odnosa. Oni pokazuju da značenja koja su komplementarna imaju izvestan broj zajedničkih obeležja, ali ispoljavaju određene razlike, a često i suprotna značenja. Ovaj tip odnosa značenja može se slikovito predstaviti na način kao što je prikazano na dijagramu 4.3.4.

dijagram 4.3.4. odnos dopunjavanja (*complementation*) značenja glagola

⁷⁹ “Referential meaning is that aspect of the meaning of a term which most closely relates the term to the portion of the nonlinguistic world which it symbolizes, and which can be defined by componential analysis; also called denotation” (Nida, 1975 : 232).

Između značenja reči može da postoji i odnos koji se naziva dodirivanje / graničenje (*contiguity*). Značenja reči se u ovom slučaju dodiruju / graniče. Skup takvih značenja može se, na primer, naći u nizu glagola walk, run, hop, skip, crawl i jump. Ovde se mogu pomenuti i niz pomorskih glagola kao što su navigate, sail, cruise, drift. Za ove glagole je karakteristično da bar jedno obeležje odvaja značenja dva glagola. Judžin Najda smatra da je ovaj odnos najvažniji za analizu distinktivnih komponenata (Nida, 1975 : 18). Ovakvi odnosi se najbolje mogu slikovito predstaviti kao što je prikazano pomoću dijagrama 2.3.5.

dijagram 4.3.5. odnos graničenja značenja glagola kretanja u pomorskom jeziku

Osim pomenutih odnosa značenja leksema, potrebno je ustanoviti moguće semantičke odnose između značenja glagola kretanja u upotrebi u saobraćaju i istih glagola upotrebljenih u svakodnevnom engleskom jeziku. Definicije tri osnovna tipa semantičkih odnosa pomoći će u rasvetljavanju relacija koje će olakšati dolaženje do matrice distinktivnih obeležja sa semantičkim odnosima. Ti odnosi su: saglasnost u značenju, povratno obeležavanje i pomeranje značenja.

Ako je i u opštoj i u posebnoj upotrebi engleskog jezika subjekat, vršilac radnje, živo biće ili predmet, postoji semantički odnos **saglasnost u značenju**.

Ukoliko je subjekat, vršilac radnje, u rečenici opšte upotrebe engleskog jezika živo biće, a u rečenici posebne upotrebe postoji indetitet vršioca radnje / instrumenta i objekta / indirektnog objekta (dativa), onda se govori o semantičkom odnosu **povratno obeležavanje**.

Pomeranje značenja je semantički odnos koji se ostvaruje između markiranog ili nemarkiranog obeležja, odnosno markiranog i nemarkiranog obeležja sa promenom značenja.

Osnovni semantički pojmovi koji su dosad uvedeni i semantički odnosi koji su opisani biće upotrebljavani u sledećim odeljcima za analizu značenja glagola kretanja u oblasti saobraćaja i pomorstva.

4.4. GLAGOLI KRETANJA U POMORSKOM SAOBRAĆAJU

Kao što je već istaknuto u prethodnom delu rada, komunikacija i termini u pomorskom saobraćaju veoma su slični sa komunikacijom u avio-saobraćaju, i od životne važnosti je standardizovani, međunarodno priznati registar engleskog jezika. Pošto su pomorstvo i vazduhoplovstvo povezani, ne samo u privrednom smislu, već i u pogledu delatnosti koja se obavlja u okviru obe oblasti – prevoz ljudi i tereta. Prevoz (carriage) je zajednički imenilac ove, uslovno rečeno, dve privredne grane. Transport znači kretanje, odnosno prevoz ljudi i/ili tereta sa jednog mesta na drugo. Iz toga sledi da je suština, u lingvističkom smislu, sadržana u glagolima kretanja u pomorskom i avio-saobraćaju.

U pomorskom saobraćaju su glagoli kretanja mnogo duže u upotrebi nego u vazdušnom saobraćaju. Neki tipovi kretanja, koji su karakteristični za avio-saobraćaj, karakteristični su i za pomorski saobraćaj. Oni su izraženi, na primer, pomoću glagola *pitch, roll, yaw, embark / board, launch, manoeuvre, cruise, drift, dive, sink, glide*. Značenja ovih glagola su u engleskom jeziku za posebne namene koji se odnosi na vodni saobraćaj nešto drugačija. Ona će biti data definicijama, ilustrovana i upoređivana sa značenjima u engleskom jeziku za opšte namene, da bi

bili utvrđeni semantički odnosi između njih. Osim značenja pomenutih glagola, biće razmatrana i značenja drugih reprezentativnih glagola kretanja za vodni saobraćaj. Očekuje se da će analizom, pomoću binarnih oznaka pojedinih obeležja, biti pokriven najveći broj mogućih odnosa. Na kraju odeljka se nalazi rečnik najkarakterističnijih glagola kretanja u vodnom, odnosno pomorskom saobraćaju sa ekvivalentima na srpskom jeziku.⁸⁰

*to pitch – uzdužno se ljuljati pramcem i krmom naviše i naniže (gore-dole)
oko poprečne ose broda s kretanjem talasa, posrtati*

G: to cover, smear, or treat with or as if with pitch

to set up (a tent, camp, etc.) in position on open ground

to throw, esp. in a way that shows dislike or annoyance

M: to move backwards or forwards with the movement of the waves

to have the bow plunge precipitately and rise abruptly

to move up and down as the bows rise and fall

to roll – bočno se ljuljati, ljuljati se oko uzdužne ose broda s kretanjem talasa

G: to impel forward by causing to turn over and over on a surface

to move steadily and smoothly along (as on wheels)

M: to swing from side to side with the movement of the waves

to yaw – skretati (oko vertikalne ose broda), skrnuti sa kursa, krivudati usled delovanja talasa, vodenih struja i vetra

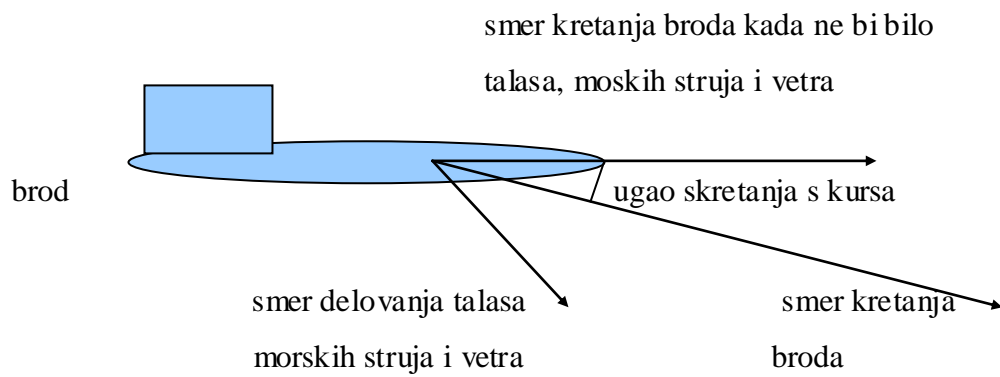
G: to move side to side

M: to deviate erratically from a course (as when struck by a heavy sea)

to turn to the side, especially out of the proper course

to turn unsteadily off the right course

⁸⁰ Definicije su uzete iz *Longman Dictionary of Contemporary English*, *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*, *Glossary of Nautical Terms*, University of Wisconsin Sea Grant Institute, *Glossary of Maritime Terms*, American Transport Institute, *Glossary of Shipping Terms or Online Dictionary*, *P & O Nedlloyd Dictionary*, Parker, S., (ed.), *McGraw-Hill Dictionary of Scientific and Technical Terms*, McGraw Hill Book Company, 1989. Neki ekvivalenti u srpskom jeziku preuzeti su iz rečnika *Hrvatsko ili srpsko engleski rečnik pomorskog nazivlja*, koji su sastavili Boris Pričard i saradnici, Školska knjiga, Zagreb, 1989. i *Tehničke enciklopedije*, gl. Ured. Rikard Podhorsky, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1966.

dijagram 4.4.1. Skretanje broda s kursa pod uticajem talasa, morskih struja i vetra

to board (a vessel) – popeti se , ući, ukrcati se (na plovilo)

G: to cover with boards

to get or supply meals and lodging for payment

M: to go aboard a ship

to go on board

to get on or into (a ship)

to disembark (a vessel) – iskrcati (se), izaći (iz plovila)

M: to go on shore (from a ship)

to put on shore (people or goods)

T⁸¹:to leave a vehicle, vessel or craft

to leave (for) – krenuti (na put), napustiti (luku)

G: to go away from

to neglect or fail to take

M: to go away (to)

to launch – porinuti (spustiti plovilo u more), pokrenuti, lansirati (torpedo)

G: to throw forward, to hurl (to throw with force)

to begin

⁸¹ T označava upotrebu glagola u saobraćaju (*Traffic*)

M: to set (a boat or ship) afloat

to set in motion

to cruise – krstariti

T: (of a car, plane, etc.) to move at a practical rather than high speed in order to make best use of petrol, oil, etc.

M: to sail in an unhurried way searching for enemy ships or for pleasure

to drift – ploviti niz vodu, pod uticajem snažnog vetra ili vodenih struja, biti nošen vodom

M: to be carried along by, or as by, a current of air or water

G: to pile up under the force of the wind or water

to dive – zaroniti

G: to go head first into the water

to move something quickly and suddenly downwards (into something)

W: (of a submarine) to go under water

to glide – kliziti, jedriti, tiho (ili nečujno) se kretati ili ploviti

G i M: to move (noiselessly) in a smooth, continuous manner, which seems easy and without effort

to approach – prilaziti

M: to come near or neare (to)

G: to com near or nearer to, in quality, condition, character, etc.

to speak to, especially about something for the first time

to head (for) – ploviti, kretati se ka, usmeriti plovidbu

G: to be at the head or top of (a profession, revolt / rebellion)

to lead

to be in charge of

to move in a certain direction

M: to cause to move in a certain compass direction

to move in the direction indicated, to move towards

Navodimo još neke glagole kretanja karakteristične za ESP u oblasti vodnog saobraćaja.

to tow - vući, tegliti konopcem ili lancem

G: to pull (a vehicle) along by a rope or chain

to have something or someone in tow

M: to pull an object in the water by means of a rope

to haul – potiskivati, gurati

G i M: to pull with effort or force

to push – potiskivati, gurati

G i M: to cause forward movement; exert pressure against

to pull – vući, veslati

G: to use effort upon (smth. or sb.) so as to draw towards or after one, or in the direction indicated

M: to haul

to move (a boat) by pulling an oar; be rowed (by)

to heel – nagnuti se na stranu

G: to put a heel on (a shoe)

M: (for a ship) to incline or be inclined to one side

to manoeuvre (BrE), to maneuver (AmE) – manevrisati

G: to move (to a position) especially skillfully

M: to perform a movement in naval tactics in order to secure an advantage

to make a series of changes in direction and position for a specific purpose

to put off – isploviti

G: to delay

M: to set sail

to forward (primer konverzije) – kretati se napred

G: to send forward or pass on (letters, parcels, etc.) to a new address
to send, dispatch

M: to move at or in the direction of the bow

to transport – prevoziti

M: to carry (goods, persons) from one place to another

Liter⁸²: to be overcome with, carried away by (strong emotion)

to carry – prevoziti, nositi

G: to bear (someone or something) in one's arms, on one's back, etc., while moving

to bear the weight of (something) without moving

to keep or hold (something) with one, wear

M: to act as the means by which (a person or thing) is moved from one place to another – to transport, convey

to sail / to go under sail – ploviti, jedriti

to sail – isploviti, usmeravati kretanje broda

G i M: to travel on water in a ship

to travel on water by the action of wind or by other means

to begin a water voyage

to direct or manage the motion of (as a ship)

to deviate (from) – skrenuti s održenog pravca putovanja

G: to be different or move away (from an accepted standard of behaviour, or from a correct or straight path)

M: to depart from a specified voyage course

⁸²

Liter je skraćenica od literature i oznaka je za upotrebu u glagola u književnosti

to call – svratiti u luku, uploviti u luku po pozivu

G: to shout

to make a short visit to someone

to telephone

M: to visit a port by a vessel

to move astern / to go astern – pomerati se krmom / ploviti krmom, ploviti unazad

M: to move backwards, in a reverse direction (e.g. The ship was moving astern)

to go ahead – ploviti pramcem, ploviti napred

G: to begin

to continue going forward; advance

M: to move forwards

to strand – nasukati se (namerno)

M: to run a ship on shore

to cause (a ship) to run onto the shore

G: (of a person) to be left without means of transport, in a difficult position, without money or friends

to lift – podići, dizati

G: to raise to a higher level or position

to steal

M: to raise to a higher level or position (e.g. The cargo is lifted by a crane)

to hoist – dizati, izvlačiti (konopcem), podići (zastavu, signal, jedro)

Colloq⁸³: push up

to dock – postaviti brod u dok, doći (stići) u luku

M: to come into dock

⁸³

Oznaka Colloq upućuje na kolokvijalno značenje glagola.

to be docked

to haul or glide into a dock (e.g. The ship docks at three o'clock in the morning. Another example would be the following: What time do we dock?)

to arrive – doploviti, stići u određenu luku, doći na brod

M: to reach a plane, especially the end of a journey

G: to happen, come

to be born (of a baby)

to move – kretati se plovnim putem, prevoziti

G i M: (to cause) to change position

(to cause) to be in motion

M: to transport, carry

to travel – putovati, ploviti

M: to go from one place to another, especially to a distant place

G: to pass, go, move, etc., as light, sound, etc.

to run – ploviti, saobraćati, (ići)

G: to move with quick steps, faster than when walking

to compete in races

M: (of ships) sail or steer

*to ply, operate (on a route) – ploviti od... do... na redovnoj liniji,
linijski saobraćati (liner ship)*

M: to go regularly to and from

Liter: to use or work steadily with (a tool)

to be en route (on the way) – ploviti određenom putanjom

M: to sail (e.g. Both ships were en route from Brazil to Japan carrying combined oil and ore cargoes.

to be bound for – íci u

G i M: to be ready to start,

to go to

to float – ploviti, plutati

M i G: to be held up in air, gas or (esp.) on the surface of liquid

to proceed to – početi i nastaviti, produžiti, kretati se napred, prići, pristupiti

G i M: to begin and continue (some course of action)

to pass from one matter to (another); go on to

to slide – kliziti

G: to move smoothly along a surface

to cause to glide or slip

to go slowly and unnoticed

M: to move smoothly along a surface

to traverse in a sliding manner

to swing – okretati se (okrenuti se) oko stabilne tačke, okretati se na sidru, ljuljati se (o teretu)

a G i M: to (cause to) move backwards and forwards or round and round from fixed point once or regularly

to broach – usmeriti (upraviti) brod da plovi niz vetar i talase

G: to open (an unopened bottle or a topic)

to put a tap in (a barrel) in order to draw off the liquid inside

M: to turn sideways to wind and wave

to have the beam against the waves

to cause (a ship) to veer so that its inside is presented to the wind and waves

to sink – potonuti

G i M: to go down

G: to invest (money), esp. so that it is not easy to withdraw it or go to the bottom

to abandon – (konačno) napustiti brod (koji tone)

G i M: to leave without intending to return

G: to give up, especially without finishing

to rise – dizati se

G i M: to come up

to go up, get higher

to fall – spuštati se

G i M: to descend or to go down freely

to cease – prestati, stati

G i M: to stop, especially an activity

to load, pick up – utovariti

G i M: to put a full load on or (in)to (something)

G: to put a film into a camera

to unload, discharge, offload, jettison – istovariti

G i M: to remove (a load) from (something)

G: to get rid of something unwanted)

Kao što je konstatovano za ESP pomorskog i avio-saobraćaja u oblasti navigacije, ima glagola koji održuju kretanje, ali nisu glagoli kretanja. To su glagoli *navigate, steer, put about*, recimo. Neki od ovih glagola u opštem engleskom jeziku mogu da budu glagoli kretanja.

to navigate – ploviti, kmaniti, upravljati brodom

G: to get around, to move

M: to travel by water, to sail

to sail over, on or through
to steer or manage(a boat) in sailing

to steer – krmaniti, kormilariti, usmeravati, ploviti, upravljati

M i (T): to direct the course of (a boat, ship or vehicle)

to allow being directed

to follow (a way)

G: to steer a conversation into a favourite subject

*to put about – menjati, promeniti pravac kretanja*⁸⁴

G: to spread (bad or false news)

M: to change the course of a sailing vessel

to cause (a ship) to change direction

Takođe je moguće govoriti o glagolima koji su u ESP-u pomorskog saobraćaja glagoli kretanja ali nisu glagoli kretanja ali nisu glagoli kretanja u opštem engleskom jeziku. Takvi su, na primer, glagoli *broach, run, deviate* i *go ahead*.

Poređenje opšteg engleskog jezika sa engleskim jezikom struke i nauke pokazalo je da ova dva registra engleskog jezika imaju isti lingvistički sistem, da su razlike vidljive u upotrebi jezika, na nivou leksike i semantike (u terminologiji i frazeologiji), u oblasti tematike, a da su strukture diskursa specifične za pojedine registre i podregistre, odnosno žanrove. Takođe je pokazano da različiti lingvistički oblici imaju različite retoričke funkcije u analiziranom pisanom diskursu i ustanovljena je učestalost javljanja i raspoređenost pojedinih oblika u stručnim i naučnim tekstovima.

U analizi leksike, glagola kretanja u oblasti pomorstva, utvrđene su klase značenja i njihovi konstituenti. Ustanovljeno je da na hijerarhijskoj lestvici opštosti odmah ispod klase značenja 'kretanje u prostoru' postoje klase značenja 'kretanje od jednog mesta do drugog' i 'kretanje u mestu'. Konstatovano je da osnovna klasa značenja, koju određuje obeležje 'kretanje u prostoru', ima **arhileksemu** glagol

⁸⁴ Na brod deluju četiri osnovne sile: propulziona sila, čeonni otpor vode, težina broda i sila potiska. To je prikazano na dijagramu 4.4.2. Brod menja pravac kretanja kada se promeni pravac (a nekad i smer) propulziona sile i pod dejstvom talasa, morskih struja i vetrova.

move. Osnovna leksema klase značenja glagola, koji se odnose na kretanje s promenom mesta, odnosno na oblast saobraćaja, je glagol *transport*. Ostale klase značenja i druga obeležja nije moguće sistematizovati po opštosti. Jasna i stroga hijerarhija takođe je nemoguća, jer su različite upotrebe pokazale da se isti glagoli kretanja mogu naći na različitim nivoima, odnosno u različitim klasama značenja. Prožimanje različitih upotreba i značenja glagola kretanja u engleskom jeziku (i opštem i pomorskom) još jednom potvrđuje jezičku kreativnost, pa čak i u „ograničenom“ kontekstu kao što je pomorski saobraćaj.

Modern bulk carrier

dijagram 4.4.2. Četiri osnovne sile koje deluju pri kretanju broda: čeonu otpor vode (*resistance*), sila potiska (*water thrust*) – (*boyance force*), težina (*weight*) i propulziona sila (*effective push*).

4.5. ETIMOLOGIJA STRANIH LEKSEMA U SRPSKOM JEZIKU POMORSKE STRUKE

U XIX vijeku romanske posuđenice su u našem jeziku prodirale iz dva pravca: direktnim putem preko romansko-slovenske jezičke simbioze na istočnoj obali Jadrana i indirektno preko njemačkog jezika, to jest putem uticaja Beča i Australije na zapadni dio nekadašnje Jugoslavije.

Italijanizmi koji su prodirali u srpski jezik i govor severozapadne Boke, odnose se najvećim dijelom na područja u kojima je italijanski jezik u XVI i XVII vijeku dominirao u Evropi. Pored komercijalno-bankarskih termina (*banka, konto, bilans, kredit, bankrotirati*), muzičkih termina (*tenor, bas, bariton, viola, violončelo, kantata*), pozorište terminologije, termina iz arhitekture i vojničkih termina (*alarm, bataljon, kaplar, kapetan, general, citadela*) u srpskom jeziku pomorske struke postoji veliki broj tehničkih posuđenica.

Iz oblasti tehničkih posuđenica među imenicama naveli bismo nekoliko primera izpomorske terminologije i brodogradnje u kojoj je romanski uticaj posebno došao do izražaja na čitavoj našoj obali. To su: *avarija*, (oštećenje broda, kvar na brodu), *ânkora*, (sidro), *ârmiž*, (drveni plovak koji drži kanap od sidra), *ârsenô*, (brodogradilište za ratne brodove), *âsta*, (glavna greda na kojoj se sučeljavaju bokovi broskog kljuna), *bârk*, (vrsta broda na jedra), *bârka*, (čamac, omanja lađa), *bârkaca* (velika tovarna lađa, obično sa motorom male snage, nezgrapnog oblika), *bitva* (stub za vezivanje broskog užeta na lađi ili na pristaništu), *bjäka* (belilo), *bôva* (plutača zakoju se vezuju brodovi i čamci), *bokâporat* (otvor na palubi, ulaz u donji dio borda), *brâgoc* (vrsta manjeg jedrenjaka sa dva jarbola), *brâcjêra i brâcêra* (dalmatinski jedrenjak za obalnu plovidbu obično sa jednim jarbolom), *bûm, bûsula* (kompas, sprava za određivanje strana svijeta), *bûcel* (kolotur, koturača, čekrk za dizanje jedra), *buškarijola* (pomoćno stepenište(na brodu), *câtara* (skela, splav), *cîma* (konopac kojim se vezuju brodovi), *dîga* (lukobran) i drugi termini⁸⁵

Analizirajući posuđenice u govoru sjeverozapadne Boke po predmetu, to jest djelatnosti, uočavamo osim pomorskih i veliki broj apstraktnih termina, naročito onih koji se odnose na duhovne osobine čovjeka, kulinarstvo, gajenje subtropskih biljaka, sudsku i administrativnu terminologiju, termine koji se odnose na nošnju i odevanje i na razne zanate. Postoji i veliki broj termina iz oblasti medicine, čovjekovih tjelesnih osobina, građevinarstva i arhitekture, posuđa i pokućstva, igra nekih životinjskih vrsta, škole i vaspitanja i ostalih sfera života. Sve to ukazuje na činjenicu da je slovensko stanovništvo jadranske obale u dodiru sa snažnom kulturom i civilizacijom čije je središte bilo na Apeninskom poluostrvu,

85

Primjeri uzeti iz Pomorskog Rječnika Radovana Vidovića i iz doktorske disertacije Srđana Musića :*Romanizmi u Boki Kotorskoj*, Filološki Fakultet Univerziteta u Beogradu, 1972.

uzelo od te kulture i civilizacije one termine koji su mu nedostajali u njegovoj prvobitno stočarstvo-nomadskoj, zatim zemljoradničkoj i konačno, pomorskoj i urbanoj fazi.

U novije vrijeme, italijanizmi, nastali jezičkim kontaktom s italijanskim jezikom, ustupaju mjesto anglicizmima, iako italijanski element još ostaje u govornoj formi. Zahvaljujući statusu engleskog jezika kao *svetskog pomorskog jezika*, i zbog ubrzanog razvoja tehnologije pomorskog transporta, engleski jezik sve više postaje jezik-davalac, a njegovi termini imaju veoma široku upotrebu. O važnosti izučavanja englesko-srpskohrvatskih jezičkih kontakata Pričard piše: "Upravo zbog potrebe da se prati razvoj svjetskog pomorstva, jezično posuđivanje iz engleskog jezika veoma je produktivan i koristan proces, jer se time obogaćuje naš pomorski vokabular i jezični izraz uopće. Proučavanje našeg pomorskog jezika sa stanovišta kontakata s engleskim jezikom omogućuje, s druge strane, standardizaciju anglicizama s fonološkog, morfološkog i semantičkog stanovišta, a u mnogim primjerima će doprinijeti i semantičkom razgraničavanju značenja naših riječi, naziva i odgovarajućih anglicizama"⁸⁶

U ovom poglavlju treba da pomenemo i neke lekseme koje su u prošlosti imale značenje potpuno drugačije od savremene denotacije istih leksema.

galley, n.- low, flat single-decked ship, using sails and oars, rowed by slaves or criminals; ancient Greek or Roman warship. Today galley reffers to ship's kitchen.

Gipsy, n.-member of a wandering Asiatic race, now living in many parts of Europe, moving about in caravans and making camps from time to time, and earning a living by collecting csrap material, horse dealing, fortune-telling, bascet-making, etc.⁸⁷

⁸⁶ Boris Pričard, Englesko-hrvatski jezični kontakti u pomorstvu, Doktorska disertacija, Sveučilište u

Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 1985, str.55.

⁸⁷ A. S. Hornby, Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press, Oxford, 1977., str.358 i str.368.

4.6. NOVE REČI U ENGLISKOM JEZIKU – SEMANTIČKI NEOLOGIZMI

„Reči ne mogu da imaju jedno jedino fiksno značenje. Poput putujućih elektrona, one mogu da se okreću i kreću od njihove početne orbite i da uđu u šire magnetsko polje. Niko ih ne poseduje ili ima nad njima vlasničko pravo da diktira kako će one biti upotrebljene.“⁸⁸

Semantički neologizmi razlikuju se od svojih izvornih oblika, odnosno osnova od kojih nastaju, samo po značenju, a ne po obliku, za razliku od morfosemantičkih i morfoloških neologizama čija tvorba uvek podrazumeva stvaranje novih morfoloških oblika od određenih tvorbenih osnova. Semantički neologizmi obuhvataju reči koje već postoje u jeziku, dakle ne stvaraju se kao novi morfološki oblici, niti se pozajmljuju, već se u procesu tvorbe modifikuje njihovo značenje. Morfološka modifikacija oblika tvorbene osnove u tvorbi semantičkih neologizama je – nulta.

Od faktora koji omogućavaju semantičke promene u jeziku ovde kao najvažnije treba izdvojiti polisemiju i proizvoljnost lingvističkog znaka.⁸⁹ Prvo, reči su u suštini poliseme, odnosno imaju različita značenja. Razlika u značenjima može se gradirati od vrlo male do značajne, jer reči koriste mnogobrojni korisnici u različitim kontekstima, i tako mogu, vremenom, uticati na to koje značenje reči će se izdvojiti kao centralno, ili uticati na izmene tog značenja. Drugo, prema De Saussureovom određenju, u suštini, veza između samog sazvučja jezičkog znaka i njegovog značenja nije ničim uslovljena, pa su promene značenja moguće. Ta proizvoljnost omogućuje da se označivač (fr.'signifiant') i označeni entitet (fr.'signifié') mogu nezavisno posmatrati, i mogu menjati nezavisno jedan od drugog.

Mora se napomenuti da se tvorba neologizama promenom značenja već postojećih reči, koja podrazumeva postupke koji će se analizirati u narednim odeljcima, ovde posmatra sinhrono, a ne dijahrono, kako se najčešće u lingvistici

⁸⁸ ``Words can have no single fixed meaning. Like wayward electrons, they can spin away from their initial orbit and enter a wider magnetic field. No one owns them or has a proprietary right to dictate how they will be used.“ David Lehman, *Cassell Dictionary of Contemporary Quotations*, 1996.

⁸⁹ Prema McMahon (1994).

analiziraju semantičke promene u jeziku kada se za cilj ima opis razvoja jednog jezika (na primer, praćenje promena značenja pojedinih reči od staroengleskog do modernog engleskog).

Kada je u pitanju tvorba reči, **konverzija** je postupak tvorbe reči koji podrazumeva gramatičke i semantičke promene na osnovi. Neologizmi koji se stvaraju ovim postupkom nemaju ista sintaktička obeležja kao i tvorbene osnove, jer pripadaju drugoj vrsti reči. Na primer:

G: to bottle (gl.) < bottle (im.)

M: average(pr.) < average (im.)

Time što pripada drugoj vrsti reči nova reč ima i novi smisao, jer, ako je nova reč nastala konverzijom imenice u glagol, kao u primeru opšteg engleskog jezika koji je naveden, onda se ona samim tim odnosi na radnju (srp. Flaširati), dok se osnova odnosi na predmet (srp. flaša). Rezultati konverzije su reči sa novim značenjem, koje je, u većini slučajeva, povezano sa značenjem osnove, i sa drugačijim gramatičkim odlikama, s obzirom na to da pripadaju drugoj vrsti reči. Reč nastala konverzijom je u vrlo tesnoj vezi sa osnovom, u morfološkom i u semantičkom smislu, jer su njihovi morfološki oblici identični, a značenje nove reči, u najvećem broju slučajeva, proističe iz značenja osnove.

Konverzija je vrlo produktivan, a samim tim izuzetno kreativan postupak tvorbe reči, jer svaka reč može konverzijom preći u bilo koju vrstu leksičkih reči. S jedne strane, u postupku konverzije nije zabeleženo da leksička reč (eng. 'lexical/content/full word'), odnosno imenica, glagol ili pridev, pređe u klasu gramatičkih reči (eng. 'gramatical/function word'), kao što su članovi, predlozi, veznici i drugo, jer su te klase zatvorenog tipa i ne dopuštaju nove članove. S druge strane, gramatičke reči u postupku konverzije mogu da predstavljaju tvorbenu osnovu za tvorbu leksičkih reči, kao u primeru:

G: the hereafter (im.) < hereafter (pril.)

M: the injured (im.) < injured (pr.)

M. I.⁹⁰: the insured (im.) < insured (pr.)

⁹⁰ Marine Insurance

Najveći broj reči u korpusu koji se ovde analizira nastao je konverzijom imenica u glagole, i to od jednosložnih, na primer:

G i I.T.⁹¹: to flame (prel.)
to gib (prel.gl.)
to mouse (prel. i neprel. gl.)
to spam (neprel.gl.)
to text (prel. gl.)
to steam
to ship
to anchor
to ground
to berth

M: to sail (neprel.gl.)
to ship (prel.gl.)
to sound (prel.gl.)
to gauge (prel.gl.)
to aid (prel.gl.)
to gear (prel.gl.)
to pipe (prel.gl.)
to trim (prel.gl.)

to clear (prel.gl.)<clear (pr.) kao u primeru *to clear a ship* (izvršiti sve lučke i carinske formalnosti pri ulasku i izlasku broda iz luke. *Ship's clearance* je dozvola da brod uđe u luku ili da je napusti.

ili obratnim smerom, kao u sledećim primerima:

M: load (im.)
gear (im.)
lift (im.)

⁹¹ Information Technology

discharge
drill (im.)
dredge (im.)

i dvosložnih imenica kao što su:

G. i I. T.: to kick-start (prel. gl.)
to mailmerge (prel. gl.)
to snailmail (prel. gl.)
to soundbite (prel. gl.)

M: to burden (prel. gl.)
to damage (prel. gl.)
to ullage (prel. gl.)

ili obratnim smerom, kao u sledećim primerima:

M: jettison (im.)
dispatch (money) (im.)⁹²
charter (im.)
survey (im.)

Kod tvorbe navedenih glagola i imenica očigledne su semantičke i sintaktičke promene na osnovi , jer se oni odnose na radnje , a ne na predmete ili procese, kao imenice od kojih su nastali, i samim tim pripadaju drugoj vrsti reči. Isti je princip i u primerima sa obratnim smerom konverzije, koje smo prethodno naveli. U navedenim primerima i iz opšteg i iz pomorskog engleskog jezika, uočava se da su oni po značenju usko povezani sa rečima od kojih su nastali, jer se odnose na radnju pri kojoj se koristi predmet ili program, ili se primenjuje proces koji imenuju osnove.

⁹² Dispatch ili despatch money je nagrada za uštedeno vreme koje brodovlsnik isplaćuje zakupcu broskog prevoza.

Od glagola nastalih konverzijom posebno se mogu izdvojiti glagoli nastali od vlastitih imenica, i to to bork (prel.gl.), od imena Roberta Borka, kandidata za sudiju Vrhovnog suda u SAD 1987. godine, sa značenjem to smear heavily a political nominee; to thomas (prel.gl.), od imena sudije Clarence Thomasa, optuženog za seksualno napastvovanje, sa značenjem to accuse a person of sexual harassment; i to zoe (prel.gl.), od imena Zoe Baird, kandidatkinje Billa Clintona za javnog tužioca, koja je optužena za utaju poreza, sa značenjem to accuse a person of avoiding paying taxes. Kod ovih **eponima** primećuju se promene u vrsti reči, s obzirom na to da osnove spadaju u vlastite imenice, dok neologizmi spadaju u glagole, ali i suženje značenja, jer se neologizam ne odnosi na sve radnje koje je određena ličnost izvršila, već samo na jednu po kojoj se ona pamti, te se ovde može govoriti i o prenesenom značenju samog imena te osobe. Tvorba, kao i upotreba, glagola od vlastitih imena umnogome zavisi od upućenosti onih koji ih stvaraju/upotrebljavaju i činjenice vezane za samu osobu čije ime predstavlja osnovu u tvorbi. Prema tome, kreativnost jezika, odnosno njegovih korisnika nas i dalje iznenađuje, iako je to svakodnevna pojava.

Kontradiktornost je u srži samog jezika, ali i čovjeka, koji će ne samo radije, već i bolje, zapamtiti neku javnu ličnost po nečem negativnom, nego po nečem lepom i pametnom, što je ta osoba uradila.

Tvorba reči se, u lingvističkoj literaturi, retko dovodi u vezu sa jezičkim fenomenima kao što su **metafora** i **metonimija**. Međutim, njihov udeo se ne može zanemariti kad je reč o tvorbi semantičkih neologizama, gde do izražaja dolaze prenesena značenja postojećih reči.⁹³ Ovi postupci u velikoj meri doprinose bogaćenju leksikona, u ovom slučaju engleskog jezika. Ova vrsta neologizama nema stilsku funkciju koju imaju metafore kao stilske figure u književnim delima. Takođe, oni su samostalne reči koje često ne pripadaju istom leksičkom polju kao i osnove. Entitet koji označava poznata reč i entitet koji označava neologizam koji je nastao prenesenom upotrebom te reči nisu povezani u vanjezičkoj stvarnosti, ali, može se reći, da po nekim svojim osobinama novi denotat podseća na poznati denotat. To je, u isto vreme, i motivacija da se poznata reč u prenesenom značenju upotrebi kod imenovanja novog denotata

⁹³

O metafori u pomorskom engleskom jeziku vidi poglavje 4.3.

V JEZIČKA KREATIVNOST I INTERFERENCIJA SA VANJEZIČKIM FAKTORIMA

5.1. METAFORIZACIJA U POMORSKOM ENGLESKOM JEZIKU

Metafore u jezicima svijeta predstavljaju najkreativniji aspekt jezika. One proizlaze iz onog najljepšeg i najbogatijeg iskustva i čovjekove mašte. Iako su do skora smatrane "devijantnim jezičkim izrazima" (Mark Johuson) njihovo živo vrelo je oduvijek bilo nepresušno izvorište.

Pošto su mnoge metafore zasnovane na različitoj vrsti iskustva, iskustvena osnova metafore je važna da bi se razumelo kako metafora "radi". Mnoge jezičke izraze iz jednog jezika nije moguće prevesti na drugi jezik prosto zato što su ti izrazi zasnovani na različitoj vrsti iskustva. Metafora imenuje iskustvo. Transfer iskustva nije moguće izvršiti jednostavnim, doslovnim prevodom. Potrebno je u jeziku na koji se prevodi pronaći odgovarajuću metaforu za slično ili isto iskustvo.⁹⁴

U engleskom pomorskom jeziku veoma su česte metafore, tj. imenice koje označavaju dijelove ljudskog tijela i imena životinja. Termini koji označavaju

⁹⁴ Stojanović, S. "Somatske metafore u engleskom i srpskom jeziku" – Kontrastivna analiza – Srpski jezik broj 3/1-2, godina III, Beograd '98., str. 336-337.

delove tela (somatski termini) mogu da se jave u pravom značenju (kada se odnose na delove tela kao predmete) i u prenesenom značenju (metaforičkom). Upotreba somatskih termina u pravom značenju ograničena je i sama po sebi nezanimljiva. Međutim, metaforička upotreba somatskih termina, koja varira od jezika do jezika, može pružiti zanimljiva saznanja o tome kako koji jezik konceptualizuje stvarnost.⁹⁵

Evo nekoliko **primjera somatskih metafora u registru pomorske struke:**
Značenje – Iznenađna inspiracija – *brain wave* (sinula mi je ideja).⁹⁶

Postoji veliki broj metafora u vezi sa brodom – tu su pomjerena značenja kao u sljedećim primjerima:

arm (ruka od zgloba do ramena)

- arm* – 1. ručica, ručka
 2. nosač, konzola
 3. poluga, krak
 4. kraj (križa, sošnjaka i dr.)
 5. *geog.* moreuz, rukavac (rijeke)
 6. drška, ručica (vesla)
 7. krak (sidra)

<i>arm of couple</i>	(krak para)
<i>arm of lever</i>	(krak poluge)
<i>arm of the oar</i>	(ojačani dio drške vesla)
<i>arm of the sea</i>	(morski rukavac)
<i>anchor arm</i>	(krak sidra)
<i>breaker arm</i>	(poluga prekidača)
<i>bucket arm</i>	(krak bagera)
<i>control arm</i>	(regulaciona poluga)
<i>crank arm</i>	(krak koljena, krak ručice)
<i>crosshead arm</i>	(jaram kormila)
<i>distributor arm</i>	(<i>mot.</i> poluga razvodnika)
<i>heeling arm</i>	(poluga momenta, poprečnog nagnuća)
<i>index arm</i>	(alhidada sekstanta)
<i>lever arm</i>	(poluga krak)

⁹⁵ Isto, str. 339-340.

⁹⁶ Isto, str. 343

pipe arm (koljeno cijevi)

rudder arm (rame kormila)

breast line (bočni konop za vezivanje pod uglom od 90 stepeni)

back - hrbat (talasa); stražnja strana (lopatice vesla); naličje krila (brodskog vijka)

back – 1. voziti natrag, kretati se prema natrag (o brodu)

2. skrenuti u smjeru suprotnom kretanju kazaljke na satu (o vjetru)

Evo i nekoliko naredbi koje se mogu čuti na brodu:

"*Back all astern!*" ("Obje krmom!") – naredba za veslanje;

"*Back her!*" ("Natrag!") – naredba stroju;

"*Back port!*" ("Lijeva krmom!") – naredba za veslanje;

"*Back starboard!*" ("Desna krmom!") – naredba za veslanje;

"*Back starboard, away port!*" ("Lijeva strana naprijed, desna krmom!") – naredba za veslanje;

"*Back together!*" ("Obje krmom!") – naredba za veslanje;

"*Back water!*" ("Krmom!") – naredba za veslanje;

Zatim, fraza *to back a chain* znači "popuštati lanac";

to back an anchor (oboriti sidarce ispred glavnog sidra);

to back astern (zavezati krmom);

to back away (isploviti krmom);

sinonimi *to back a yard* i *to back a sail* (praćati (zakrenuti) križ);

to back down (pristajati krmom);

to back off – 1. isploviti krmom (sa jedrima povijenim uz jarbol),

2. izbjeći opasnost vozeći krmom, a u opštem jeziku ima negativnu konotaciju i izgovara se često u situacijama koje iritiraju.

to back off the berth (kretati se unatrag od mjesta priveza),

to back the oars (zaveslati krmom)

to back (the stern) into the wind (okrenuti krmu u vjetar),

backwash (povlačenje talasa koji se odbio od obale),

bone (kost)

back bone (1. glavni oslonac; 2. kobilica sa pramačnom i krmenom statvom)

breast (prsa, grudi)

breast hook (zoja (o drvenom brodu))

cheek (obraz, lice)

cheek - 1. oklop (kolotura)

2. čeljusti debla (jarbola)

3. zakrivljenost uzvoja

mast cheeks (čeljusti debla jarbola)

rowlock cheek (potporna gredica izbe (za veslo))

cheekpiece (ojačane glave (kormila za čamac))

cheekplate (čeljusti deblja (jarbola))

elbow (lakat)

elbow (zavoj, okuka (rijeke); koljeno (cijevi),

elbow in the hawse (unakrsni voj sidrenog lanca (zbog okretanja broda na sidrištu za 300°))

reducing elbow (redukciono koljeno)

face (lice) face (prednja strana)

foot – pl. feet

square foot (kvadratna stopa) ; *running foot* (dužinska stopa);

foot 1. stopa (0,3048 m), engleska mjera za dužinu

2. osnova, podnožje, donji dio

3. peta (jarbola, dimnjaka)

4. donji porub jedra

under foot (pod brodom)

club foot (bulb pramac)

crow's foot (glavna ubralja)

derrick foot (peta samarice)

fore /stem foot (pramačne statve sa kobilicom)

ice foot (žalni led)

footboard (podnožica (o čamcu))

foothook (obluk rebra)

foothorse (stojnica (ovijeno čelik-čelo na kojem stoje mornari kada rade sa križnim jedrima),

footling (pričvršćene podnice (o čamcu))
footlock (palubne drvene staje (za smještaj životinja))
footrail (krmeni ukrasi (o jedrenjaku))

gut (s) (crijeva)

gut (uzan prolaz, kanal, tjesnac (između pjeskovitih ili stjenovitih obala, pličina, to jest plićak))

hand (1. radnik, mornar, 2. momčad, 3. strana, smjer, 4. kazaljka (na satu))

all hands (posada broda)

"*All hands!*" ("Svi na palubu!") (opšti zbor, naredba)

"*Hand to the helm!*" ("Kormilar na kormila!")

deckhand (mornar)

handiness (manevarska sposobnost broda)

handy (okretljiv, koji dobro "sluša" kormilo (o brodu))

heel (peta (jarbola, samarice, sohe, kosnika i dr.)),

davit heel, derrick heel (peta sohe)

rudder heel (peta kormila)

heel (poprečni nagib broda)

to heel (nagnuti se, nagingjati se (o brodu))

jaw - 1. viljuškasti ležaj, podupirač
 25. hvataljka škripca
 26. ždrijelo, krlo (kolotura)

knee (koljeno)

ice knee (ojačano koljeno pramčane konstrukcije (o ledolomcu))

to knee (pričvrstiti, spojiti koljenom)

leg (noga)

leg (prevaljeni put u jednom kursu/letu)

sheerlegs (trokraka dizalica)

lip (rub, ivica (šupljine))

neck 1.(uzan) prolaz, moreuz, tjesnac, prevlaka, zemljouz

2. struk (vesla)

neck of land (prevlaka)

oar neck (struk vesla)

shoulder - 1. rub, obod,

2. pl ramena (prijelaz boka broda u pramac ili krmu)

3. čeljust debła jarbola

skin – spoljna oplata broda

throat 1. žlijeb (kolotura), grlo

2. unutrašnji rogalj (sošnog jedra)

3. kruna sidra (zadebljani dio struka sidra na prijelazu u krakove)

4. najmanja debljina zavarenog šava;

anchor throat (kruna sidra);

toe (donji rub, peta pandža sidra).

Sljedeći primjeri iz životinjskog svijeta podsjećaju na Nojevu barku:

donkey boiler (pomoćni kotao)

dog watch (pasja straža)

monkey boot (mali čamac sa Temze)

donkey man (vođa mašine /stroja)

moused hook (jednostavna kuka s povezom)

pelican hook (klizna kuka)

dog hook (kuka za sanduke)

cat hook (kuka za dizanje sidra)

horsepower (konjska snaga)

frogman (laki ronilac)

monkey island (gornji most)
monkey jacket (bijela mornarska bluza)
butterfly boat (parobrod na točkove)
monkey deck (palubica za sidra)
dog (stezalica za nepropusno zatvaranje)
door dog (stezalica nepropusnih vrata)
manhole dog (stezalica provlake)
moon dog (lažni mjesec, paraselena)
sun dog (lažno sunce, parhelij)
to dog (za tvoriti nepropusno)
dogbody (ribarski čamac sa obale Nove Engleske)
dolphin (brodobran na obali, delfin)
bull's eye (okruglo brodsko okno)

A fraza *Dogs running before their masters* znači “mrtvo more, predznak tropskog ciklona”.

Jedna od najvažnijih karakteristika jezika – kreativnost, došla je u ovim primerima pomorskih termina do punog izražaja. Možemo zaključiti da u pomorskom jeziku dominiraju dve suprotne tendencije: ekonomičnost i kreativnost. U sferi pomorske bezbjednosti i sigurnosti teži se što sažetijem izrazu, dok se pomorska terminologija, tj. vokabular demonstrira jezičku kreativnost “na visini zadatka”. **Važno je pomenuti i to da su veoma česte metafore u engleskom pomorskom jeziku odraz jezičke kreativnosti i produktivnosti.**

Bogatstvu engleskog pomorskog jezika doprinosi obilje metafora i idiomatskih izraza. Evo nekoliko primjera: “*How’s her head?*” (U kakvom stanju je pramac?), *shoot the sun* (izmjeriti visinu sunca), *Sea dog* (stari pomorac, morski vuk gusar, pirat), *able bodied seaman* ((AB) kormilar), *bow to the sea* (pramcem protiv talasa), *to take a bearing* (odrediti/izmjeriti azimut), *run ashore* (nasukati se), “*Stand by the anchor!*” (“Pripremi se za obaranje!”).

Mogu se pomenuti i sljedeće složenice: *mothership* (matični brod), *sistership* (brod istih vlasnika, brod blizanac), *maiden voyage* (prvo putovanje).

Uprkos očiglednoj jezičkoj kreativnosti, pomorski registar se može okarakterisati kao izuzetno ograničeni, odnosno svedeni jezik struke. Ograničenost se može posmatrati i na fonološkom nivou odnosno u nedostatku pojedinih fonema. Naime, zbog ekonomičnosti, pomorski jezik na fonološkom nivou pokazuje tendenciju skraćivanja riječi ili ispuštanja fonema, što se odražava i na grafološkom nivou: *bos 'n*, *bo 'sn* ili *bosun* (*boatswain* – vođa palube), *'tweendeck* (*betweendeck* – međupaluba), *fo 'c 's 'le* (*forecastle* – kaštel) i drugi pomorski termini.

Pošto se engleski pomorski jezik kao stručni jezik dalje raslojava u funkcionalne slojeve, možemo govoriti o jeziku i jezicima pomorske struke. Na osnovu analize jezičkih kontakata i razgovora sa pomorcima, zaključili smo da inter-jezički i intra-jezički uticaji stvaraju nove pidžine, tj. nastaje pidžinizacija pojedinih varijeteta ili dijalekata.

Iako je engleski danas već priznat kao međunarodni jezik na moru, neophodno je da ga prate jasna pravila kako bi se smanjile dvosmislenosti i nejasnoća u pomorskoj komunikaciji. Još od 1912. godine – od sudara broda "Titanik" sa santom leda i njegovog potapanja – stavlja se posebni naglasak na značaj sigurnosti, a time naročito i na značaj engleskog jezika za sigurnost plovidbe. Analizom standardizovanih fraza u komunikaciji između broda i obale došli smo do zaključka da jezik pomoraca mora da bude precizan i nedvosmislen, jer jedna greška u komunikaciji može da bude kobna.

Sigurnost u navigaciji u najvećem delu zavisi i od pravilnog i temeljnog korišćenja priručnika i raznih uputa u pogledu pronalaženja pozicije broda, izbora najoptimalnije rute i raspoznavanja morske obale. Shodno tome, pošto su svi priručnici i uputi dati na engleskom jeziku – engleski jezik se smatra prvenstvenim u odnosu na ostale jezike za sigurnost i bezbednost izvođenja navigacije po morima i okeanima.

5.2. SEMANTIČKO-FUNKCIONALNA ANALIZA POMORSKOG REGISTRA

Najatavističniji termini u pomorskom registru ujedno su i tačke žarišta oko kojih se šire semantička polja poput vodenih prstenova. Kao što u opštem jeziku sve počinje od čovjeka, tj. metaforizacijom termina delova ljudskog tijela, tako i na moru, tj. u pomorskom jeziku sve počinje od broda. To ne znači da u pomorskim terminima nema somatskih metafora.⁹⁷ Pošto je takvoj metaforizaciji posvećeno prethodno poglavlje, ovdje ćemo se osvrnuti na semantička polja čije su fokusne tačke djelovi broda.

Proste riječi kao što su *ship, rudder, anchor, hull, sail, deck, hook, mast, oar, stern i bow*, predstavljaju osnove za neograničeno kombinovanje sa drugim terminima iz stručnog i opšteg jezika. Produktivnost tih termina se najbolje vidi iz sljedećeg spiska primjera:

deep sea anchor (sidro za duboko more)
starboard bow (desna strana pramca)
sternport (krmena vrata)
sternsman (kormilar, pilot)
sternpost (krmena statva)
sternwalk (krmeni balkon, krmena galerija)
sternwheeler (brod sa krmenim točkovima)
sternmost (krajnji krmeni)
stern-chaser (krmeni top)
sternage (upravljivost broda, dobro držanje kursa)
whaleboat stern (oštra krma (kito lovca))

A naredba "*Give the stern line (ashore)!*" znači "Baci krmeni konop (na obalu)!" i možemo pomenuti i naredbu "*Dead slow astern!*" ("Sasvim lagano krmom!") – naredba

⁹⁷ Vidi primjere u prethodnom poglavlju.

Pomenućemo i sledeće primere:

ship (brod)

shipboard (paluba)

bridge-aft ship (brod sa mostom na krmi)

belted ship (oklopni ratni brod)

cargo ship (teretni brod)

buoy ship (svetioničarski brod)

dressed ship (okićeni brod)

deckless (bespalubni brod)

mixed ship (putničko, teretni brod)

naval ship (ratni brod)

salvage ship (brod za spasavanje)

trailer ship ; RO/RO ship (brod za prevoz tereta u vozilima)

sail-eguipped motor boat (motorni brod sa jedrima kao pomoćnim pogonom)

ship's eye (sidreno oko)

Kada je brod na sidru (*a ship at anchor*), sigurno da bi uzvična elipsa "*Ship ahoy!*" bila suvišna.

back anchor (strujno sidro)

flood anchor (sidro za plimu)

mushroom anchor (pečurasto sidro)

onshore anchor (sidro bliže obali)

snug-stowing anchor (sidro koje dobro "ljubi" oplatu broda)

stream anchor (strujno sidro)

deep-sea anchor (sidro za duboko more)

waist anchor (sidro za nuždu)

boat anchor (čamčano sidro, sidarce)

Fraza *anchor goes home* ne znači da *sidro ide kući* već da *ne drži dobro*.
Međutim kada *anchor bites well* znači da *sidro dobro drži*.

Pomenućemo i jednu naredbu koja se odnosi na sidro – "Anchor secured!"
("Sidro u oku!")

rudder-carrier (nosač kormila)

rudder-fish (vrsta ribe koja slijedi brod)

jury rudder (privremeno kormilo, kormilo za slučaj nužde)

depth rudder (dubinsko kormilo podmornice)

rudderpiece (osovina kormila)

quarter rudder (bočno kormilo)

Treba navesti i nekoliko naredbi za kormilarenje:

"*Rudder amidships!*" ("Sredina!")

"*Ease the rudder!*" ("Popustiti!")

"*Mind your rudder!*" ("Pripazi na kormilo!")

Primeri koji u osnovi imaju leksemu *sial* su sledeći:

sailing ship (jedrenjak)

sail-loft (jedrarska radionica)

sailmaker (jedrar)

sailor (mornar)

sail ship (jedrenjak)

sailorless (bez posade)

sailing (mornarski život, mornarski posao)

sailorly (križ jarbola)

Važno je navesti i sljedeće fraze: *A sail hove in sight* (jedrenjak se pojavio na vidiku); *In full sail* (punim jedrima) i uzvičnu elipsu "*Sail ho!*" – ("Jedrenjak na vidiku!");

Leksema *bow* (pramac) nalazi se u sledećim složenicama:

bower (pramčano sidro)

bow-grace (pramcobran od upletenog konopca)

bowknot (muški uzao)

tumble-home bow (pramac sa jako izdužnim podvodnim dijelom)

bowesprit (kosnik)

bowthruster (potiskivač pramca, pramčani bočni vijak)

bowman (pramčani veslač)

Možemo navesti i jednu naredbu upućenu pramčanim veslačima – "*In bows!*" ("Složi vesla!").

Analizom navedenih, a i mnogih drugih pomorskih termina na koje smo naišli u stručnoj literaturi, može se zaključiti da njihovo značenje nije transparentno, pogotovo kada su izvedenice i složenice u pitanju. Pored toga nameće se još jedan zaključak – **u engleskom pomorskom jeziku postoje „fokusne tačke” oko kojih se šire forma i značenje**. Pomorski život se odvija na brodu koji je nepresušni izvor u lingvističkom smislu.

Važno je pomenuti i to da su veoma česte metafore u engleskom pomorskom jeziku odraz jezičke kreativnosti i produktivnosti.

Sljedeći primjeri iz životinjskog svijeta podsjećaju na Nojevu barku:

donkey boiler (pomoćni kotao)

dog watch (pasja straža)

monkey boot (mali čamac sa Temze)

donkey man (vođa mašine /stroja)

moused hook (jednostavna kuka s povezom)

pelican hook (klizna kuka)

dog hook (kuka za sanduke)

cat hook (kuka za dizanje sidra)

horsepower (konjska snaga)
frogman (laki ronilac)
monkey island (gornji most)
monkey jacket (bijela mornarska bluza)
butterfly boat (parobrod na točkove)
monkey deck (palubica za sidra)
dog (stezalica za nepropusno zatvaranje)
door dog (stezalica nepropusnih vrata)
manhole dog (stezalica provlake)
moon dog (lažni mjesec, paraselena)
sun dog (lažno sunce, parhelij)
to dog (za tvoriti nepropusno)
dogbody (ribarski čamac sa obale Nove Engleske)
dolphin (brodobran na obali, delfin)
bull's eye (okruglo brodsko okno)

A fraza *Dogs running before their masters* znači “mrtvo more, predznak tropskog ciklona”.

Bogatstvu engleskog pomorskog jezika doprinosi obilje metafora i idiomatskih izraza. Evo nekoliko primjera: “*How’s her head?*” (U kakvom stanju je pramac?), *shoot the sun* (izmjeriti visinu sunca), *Sea dog* (stari pomorac, morski vuk gusar, pirat), *able bodied seaman* ((*AB*) kormilar), *bow to the sea* (pramcem protiv talasa), *to take a bearing* (odrediti/izmjeriti azimut), *run ashore* (nasukati se), “*Stand by the anchor!*” (“Pripremi se za obaranje!”).

Jedna od osobnosti engleskog pomorskog jezika, koju također treba pomenuti jesu skraćénice, koje se formiraju od početnih slova sastavnih dijelova složenica ili izraza, a izgovaraju se u skraćenom ili u punom obliku:

C/P – *Charter Party* (brodarski ugovor)

ETA – Expected time of arrival (očekivano vrijeme dolaska)

ETS – Expected time of sailing (očekivano vrijeme odlaska)

DWT – Deadweight (nosivost broda)

B/L – Bill of Lading (teretnica)

B.O.T. – Board of Trade (Britansko Ministarstvo trgovine)

SOLAS – Safety Of Life At Sea (Convention)

ISM – International Safety Management (Safe operation in ports)

U engleskom pomorskom jeziku sreću se i mnogobrojni akronimi koji su sastavljeni od početnih slova višечlanih sintagmi, a izgovaraju se kao jedna riječ. Neki akronimi pišu se velikim slovima, što pokazuje da se radi o skraćenom obliku nekog pojma ili sintagme:

RADAR (Radio Detection and Range – radio otkrivanje i mjerenje udaljenosti), *SOLAS (Safety of Life at Sea* – bezbjednost života na moru), *RO\RO ship (roll-on\roll-off ship* – brod za prijevoz tereta u vozilima), *OBO ship (Ore\Bulk\Oil ship* – brod za prijevoz rude, rasutog tereta i nafte) *SOS (Save our Souls* – spasite naše duše), *ARPA (Automatic Radar Plotting Aids* – uređaji za automatsko radarsko plotovanje), *CAS (Collision Avoidanca System* – system izbjegavanja sudara na moru) i *GMDSS (Global Maritime Distress Safety System* – svjetski pomorski system opasnosti i sigurnosti).

Jezik se razvija, mijenja i obogaćuje gotovo svakog trenutka; on trpi vanlingvističke uticaje, i istovremeno vrši uticaj na naše viđenje stvarnosti, odnosno okruženja. Nemoguće je povući granicu između stručnog i opšteg jezika. Engleski pomorski jezik koristi dio vokabulara opšteg jezika, a neke fraze iz engleskog pomorskog se metaforično upotrebljavaju u opštem jeziku.

Evo nekoliko primjera:

give a wide berth (biti na sigurnoj udaljenosti)

steer clear of (izbjegavati);

to be in the same boat (imati iste probleme);

to rest on one's oars (odmarati se poslije rada);
to sail through with flying colours (uspjeti);
to know the ropes (imati praktično iskustvo);
to lose one's bearings (izgubiti se);
to weather the storm (proći uspješno kroz teskoće);
to fathom something (shvatiti nešto, razumjeti);
to keel over (prevrnuti se od umora).

Međusobni uticaj i pozitivna interferencija opšteg i stručnog pomorskog jezika obogaćuju i jednu i drugu oblast u lingvističkom smislu.

5.3. „POMORSKI“ IDIOMI U OPŠTEM ENGLESKOM JEZIKU

Idiomi su živopisni i fascinantni aspekt engleskog jezika. Koriste se da bi pojačali značenje iskaza ili rečenice i u formalnom i u neformalnom jeziku. Vještina vladanja jezikom ogleda se u našoj sposobnosti da razumemo i pravilno upotrebimo idiome. Kao što je poznato, jedan od najvećih problema na koji učenici i studenti engleskog jezika nailaze u učenju ili usvajanju ovog jezika su idiomi, čije značenje je izdignuto iznad riječi koje su u samom idiomu. Pored toga što su netransparentni, veoma ih je teško prosto prevesti i naći adekvatni ekvivalent, na primjer, u srpskom jeziku, jer su korijeni pojedinih idioma tako duboki da se u pojedinim slučajevima i ne zna porijeklo izraza.

Već smo pomenuli u uvodu da idiomi pojačavaju značenja, a evo i nekoliko primjera:

to look daggers at someone (pogledati nekoga ljutito, „ustreliti” pogledom) ima snažnije dejstvo od *to look angrily at someone*, ili, na primer *backstabber* (neko ko vam radi iza leđa da bi vam naudio) u jednoj reči sadrži svu iskvarenost takve osobe.

Pošto je naša pažnja u ovom radu usmerena na engleski jezik u pomorstvu, izdvojićemo i objasniti idiome koji potiču iz pomorske struke, a koriste se u opštem

i stručnom jeziku, formalnom i neformalnom, pisanom i govornom. Sledi nekoliko primjera takve vrste:

to be in the doldrums – *If a business, an economy or a person's job is in the doldrums, it is not very successful and nothing new is happening in it.* (Ne baš uspješna posao, ekonomija, ili nečiji rad). *The doldrums was the name for an area of sea where ships were not able to move because there was no wind* (mrtvo more).
Something that is *out of your depth* is beyond your abilities

U slučaju da želimo da naglasimo da je neko ili nešto mnogo bolje u odnosu na nešto drugo, koristi se idiom *by a clear mile*. (*And when something is better than something else by a clear mile, it is much better*).

to get your sea legs – *The ability to keep your balance when walking on a moving ship and not feel ill.* (Sposobnost da se održi ravnoteža na brodu koji se kreće.)
(e.g.⁹⁸. “*It took me a while to get my sea legs, but I feel fine now.*”)

to be at sea (British, American and Australian)

to be all at sea (British and Australian). *If someone is at sea or is all at sea, they are completely confused.* (Sasvim zbunjen.)

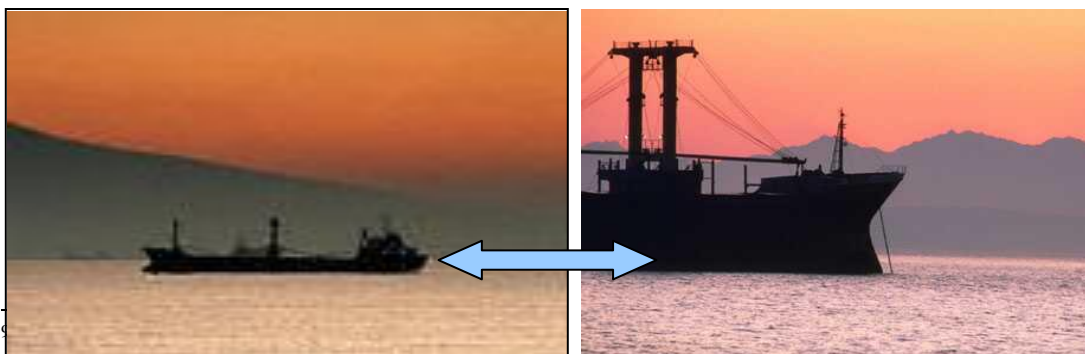
(e.g. “*I'm all at sea with this computer manual.*”)

a sea change (literary) – *A complete change.* (Potpuna promjena.)

(e.g. “*The huge increase represents a sea change in patterns of employment over the last ten years.*”)

to be like ships that pass in the night – *If two people are like ships that pass in the night they meet once or twice by chance for a short time and then do not see each other again.* (Ako su dvije osobe “kao brodovi koji prolaze u noći”, one se sretnu jednom ili dva puta slučajno i možda nikad više.)

(e.g. “*I only met him once or twice - we were like ships that pass in the night, but I've never met anyone like him.*”)

DVA NEPOZNATA BRODA KOMUNICIRAJU STANDARDIZOVANIM POMORSKIM JEZIKOM U OGRANIČENOJ, SVEDENOJ FORMI, A KADA SE DVE OSOBE POREDE SA BRPDOVIMA KOJI SE MIMOILAZE NOĆU TO JE VEĆ KREATIVNOST JEZIKA NA VISISNI ZADATKA(„TO BE LIKE SHIPS THAT PASS IN THE NIGHT“)

when your ship comes in – If you talk about what will you do when your ship comes in, you mean when you are rich and successful. (Ako pričate o tome što ćete uraditi “kada vam dođe brod” mislite na vrijeme kada postanete bogati i uspješni.)
(e.g. “When my ship comes in I ‘ll buy you a huge house in the country.”)

to jump ship – If you jump ship, you leave a job or activity suddenly before it is finished, especially to go and work for someone else. (Iznenada napustiti posao ili određenu aktivnost i početi raditi nešto drugo.)

(e.g. “Another advertising company offered him 1000 \$ to jump ship.”)

to trim your sails – To spend less money. (Trošiti manje novca.)

(e.g. “The school is having to trim its sails because of government cutbacks”.)

albatross around/round your neck (literary) – Something that you have done or are connected with that keeps causing you problems and stops you from being successful. In the poem The Rhyme of the Ancient Mariner, by Samuel Taylor Coleridge, a man on a ship kills an albatross which is then hung round his neck to show that has brought bad luck. (Nešto što ste uradili ili nešto što je povezano sa tim što vam uporno stvara probleme i sprečava da budete uspješni. u pjesmi Samjuela Tejlora Kolridža, Rima Starog Mornara, čovjek na brodu ubija albatrosa koji je zatim okačen oko njegovog vrata da pokaže da je to donijelo nesreću.)

(e.g. “The company that he founded in 1983 is now an albatross around his neck, making losses of several hundreds of thousands a year.”)

Idiomi često zahtijevaju znanje iz opšte kulture i određenu svestranost da bi se razumjeli i vješto koristili. Život na moru je koliko težak i nepredvidiv toliko i

lep i inspirativan ne samo pesničkim dušama već i “običnim” ljudima koji znaju da prepoznaju pravu ljepotu u malim stvarima. More je živo lingvističko vrelo što se najbolje vidi iz navedenih primera idioma i metafora.

Koliko su idiomi kreativni i važni da bi se neka ideja živopisnije opisala, dokazuje i činjenica da se, na primer, u novinskim naslovima i člancima pomorske struke⁹⁹ (ne samo pomorske) veoma često nalaze i privlače pažnju čitalaca.

Kreativno pisanje (*creative writing*) podrazumeva kreativnu upotrebu leksičkih, a u nekim slučajevima i fonetskih jedinica. Kada je u pitanju upotreba jezičkih jedinica većih od leksema, može se reći da su idiomi upravo na sledećoj lestvici. Međutim, kada je u pitanju jezička sposobnost, elokventnost i kompetencija pojedinca, idiomi kao kreativni jezički izraz predstavljaju poslednju lestvicu u sticanju jezičke veštine ne samo maternjeg, već i stranog jezika.

Pomorski idiomi potiču iz pomorskog sveta, ali su našli svoje mesto pod suncem na kopnu, i dokazali jezičku interferenciju između opšteg i pomorskog jezika.

5.4. JEZIČKA KREATIVNOST U NOVINSKIM ČLANCIMA POMORSKE STRUKE

Engleski jezik je danas u pomorstvu svijeta opšte prihvaćen, kao sredstvo komunikacije, i u isključivoj je upotrebi u najvećem broju svjetskih luka i država. Za pomorce on je od životnog značaja, jer je neophodan instrument sporazumijevanja koji oni upotrebljavaju ne samo za obavljanje profesionalnih aktivnosti, nego i u svakodnevnim kontaktima. Engleski jezik za njih ima dugoročan i potpuno određen cilj. Pored ostalih pomorskih jezika (španski, italijanski, francuski i ruski), on je sredstvo međunarodnog komuniciranja na moru broj jedan, s obzirom na raširenost njegove upotrebe.

⁹⁹ O kreativnosti engleskog jezika u pomorskim novinskim člancima detaljnije u sledećem poglavlju.

Engleski pomorski jezik pokazuje specifičnosti na svim jezičkim nivoima, ali su one najuočljivije na leksičkom nivou. Izbor i frekvencija lingvističkih jedinica stvara registralne razlike, koje su najizrazitije na leksičkom nivou koji obuhvata stručnu terminologiju. Leksika, kao otvoreni sistem, za razliku od gramatike, koja je zatvoreni sistem, najviše je izložena dinamici i vanlingvističkim uticajima. Takav, on najbolje odražava vanjezičku stvarnost. Mjenjajući se i razvijajući se pod uticajem vanlingvističkih kategorija, on se bogati novim leksičkim jedinicama, ili postojećim daje nova značenja.

5.4.1. JEZIK I ŠTAMPA

Svet savremenog novinskog izdavaštva pruža u jezičkom pogledu širi spektar distinktivnih varijeteta nego bilo koja druga oblast jezičke delatnosti. Na stranicama dnevnog lista naći će se jedna uz drugu tako različite kategorije kao što su izveštaji, uvodnici, maštoviti članci, prikazi, pisma, međunaslovi, naslovi, podnaslovi, oglasi, televizijski programi, liste sportskih rezultata, stripovi, nagradne igre, ukrštenice i mnoštvo reklama. U nekim zemljama nedeljna novinska izdanja su još raznovrsnija, pošto sadže priloge o raznim temama.

Zbog tako šarolikog sadržaja teško je očekivati da u novinama provejava neki jedinstveni stil pisanja, ili da svi listovi imaju zajednička jezička obeležja. Iako svake novine imaju svoj karakteristični vizualni „stil kuće“ (str.145) i drže se nekog skupa opštih normi koje postavlja njihovo uredništvo, shvatanje da postoji neki homogeni stil pisanja kojim se služe svi novinari („žurnaliza“) nema gotovo nikakvih osnova. „Žurnaliza“, kao i „žargon“ za pojedine ima negativnu konotaciju.

Svakako da postoje neke površne sličnosti među novinskim stilovima, što proizilazi iz osnovni ograničenja ovog medijuma. Informacije se moraju sabiti na ograničen prostor, obično u stupce, a da pri tom tekst ostane čitak i „pitak“. Pažnju čitalaca treba privući, pridobiti i održavati.

Važno je napomenuti da je posljednjih godina došlo do velikih promjena u savremenom pomorskom transportu i da su veći i brži brodovi izloženi većim

opasnostima u plovidbi. VHF-radio dopušta direktnu komunikaciju između broda i obale, a satelitski sistemi neograničeno proširuju domete komunikacije sa brodom. U takvim okolnostima jezik pomoraca mora biti u najvećoj mjeri precizan i nedvosmislen.

Dobra komunikacija u pomorstvu je od vitalnog značaja, naročito u kritičnim situacijama. Otežana je neujednačenim znanjem engleskog jezika posada, koje su sve češće sastavljene od raznih nacija neengleskog govornog područja. Različito poreklo, obrazovanje i hejerarhija rezultiraju različitim receptivnim i produktivnim znanjem engleskog jezika, što ima za posljedicu nesporazume kod enkodiranja i dekodiranja poruka. Visoka je cena tih nesporazuma za ljudske živote.

5.4.1.1. AKTIVNA / INTERAKTIVNA KOMUNIKACIJA NA RELACIJI BROD-BROD I BROD-OBALA VS. PASIVNA / JEDNOSMERNNA KOMUNIKACIJA NA RELACIJI ČITALAC - AUTOR

Kod aktivne konverzacije postoje relativno predviđeni turnusi (*feedback*) dok na drugoj strani postoji napisana riječ i tumačenje odnosno interpretacija čitaoca, koji je glavni učesnik komunikacije i primalac informacija. Podaci koje prima interpretiraju se na subjektivnoj osnovi, bilo da čitalac skenira dati tekst ili ga čita detaljno ili pak traži samo informacije koje su u tom trenutku čitanja samom čitaocu relevantne.

Za razliku od novinskih članaka ili bilo kog drugog pomorskog pisanog diskursa, usmena zvanična komunikacija mora biti standardizovana. Formulaični diskurs u pomorkoj struci karakteritika je i usmenog komuniciranja i pismene korespondencije na relaciji brod-brod, brod-obala. Engleski jezik pomorske struke stavljen je u pragmatički kalup i prate ga jasna pravila kako bi se smanjile mogućnosti dvosmislenosti i nejasnoća prilikom slanja i primanja poruka. Za razliku od svakodnevne komunikacije, tj. konverzacije u kojoj jedan iskaz obavlja više različitih funkcija, zavisno od konteksta, engleski jezik pomoraca je precizan i neuporedivo ograničeniji od svakodnevnog jezika. Pragmatička funkcija stručnog pomorskog jezika ima presudni značaj u situacijama hitnosti i opasnosti. Od

životnog je značaja znanje standardizovanog pomorskog jezika u takvim okolostima.

Iako je engleski već priznat kao međunarodni jezik na moru, neophodno je da ga prate jasna pravila kako bi se smanjile mogućnosti dvosmislenosti i nejasnoća prilikom slanja i primanja poruka. Godine 1980. u Velikoj Britaniji pokrenut je projekat za stvaranje osnovnog engleskog za međunarodnu pomorsku upotrebu (tzv. pomorski jezik). Preporuke se odnose uglavnom na komunikacije preko VHF – radija i uključuju postupke za započinjanje, održavanje i završavanje razgovora, kao i odobrenu gramatiku, vokabular i strukturu za poruke o raznoraznim pomorskim temama. Iako taj jezik ima znatnu izražajnu snagu, neuporedivo je ograničeniji od svakodnevnog jezika.

Pri slanju pozivnih signala na pomorskom jeziku, kao i u kontroli vazdušnog saobraćaja, policijskoj komunikaciji i drugim radio – kontaktima, za izgovaranje reči ili pojedinačnih slova koristi se fonetski alfabet NATO-a. Svako slovo ima svoj naziv i izgovor .

Preporučuje se niz standardizovanih izraza da bi se izbjegle mnogobrojne mogućnosti kojima svakodnevni jezik raspolaže za izražavanje istog značaja. Na primer, *Ponovi* znači "Šta si rekao?", "Ne čujem te", "Hoćeš li ponoviti?" Takve sintagme date su kurzivom u niže navedenoj transkribovanoj konverzaciji.

Informacije se daju utvrđenim sintaksičkim i leksičkim šablonima. Na primer, položaj i kurs, koji se izražavaju brojevima do 360 stepeni, moraju se davati trocifrenim vrednostima: 009 stepeni, a ne 9 stepeni. Datumi se signaliziraju prefiksima, npr. "dan jedan-tri, mesec nula-pet, godina dva-nula-jedan-tri". Nikada se ne koriste nazivi za dane u nedelji. Prilikom razvijanja uzroka rečenična konstrukcija se pojednostavljuje, i umesto uobičajenih veznika *jer, pošto, budući da*, u pomorskom jeziku upotrebljava se samo imenica *razlog*, npr. "*Nameravam da uđem krmom, razlog: oštećena vrata za utovar*".

Imenica u funkciji veznika specifičnost je pomorskog registra i rijetko, to jest gotovo nikad se ne može sresti u opštem jeziku. Zamislite samo izjavu: *Zatvoriću prozor, razlog - hladno je*. No, tim aspektom jezičke upotrebe bavi se lingvistička pragmatika, koja ispituje sve vrste jezičke upotrebe, njenu primerenost, kao i uzajamno razumevanje govornika.

Neosporno je da mi putem jezika realizujemo postojeća pravila sistema. Jezikom, međutim, mi pre svega nešto činimo ili vršimo neku akciju. Zavisno od

situacijskih okolnosti, rečenicu odnosno iskaz shvatamo kao poziv, opomenu ili naredbu. U tome je njeno pragmatičko dejtvo ili akcija.

Jezičke strukture i forme uslovljene su nejezičkim činionicima. Ti činioni utiču na izbor jezičkih sredstava i kao što Stević kaže u svojoj Analizi konverzacije: “ ... tokom uzajamnog dejstva sagovornika zapažamo učinak koji ostavlja izvršena selekcija govornog materijala.” Upravo iz tog razloga, neophodno je prije bilo kakve jezičke, to jest lingvističke analize pomorskog jezika, poznavati život na moru.

I laici znaju da je "*Pomozite (Mayday)*" oznaka da je brod u nevolji, ali postoje i reči označivači za hitnost (*pan-pan*) i za bezbednost (*securite*), s tim što se ova posljednja koristi kada se šalje poruka koja sadrži neko važno navigaciono ili meteorološko upozorenje. Početne poruke o nesreći ponavljaju se tri puta i imaju prednost nad svim drugim komunikacionim signalima.

Posebni markeri ukazuju na tip poruke. Početne reči izgovaraju se glasno, npr. *Pitanje, Uputstvo, Savet, Upozorenje, Namera*, i svaka ima odgovarajući uzvratni marker, npr. *Odgovor, Uputstvo-primljeno, Savet-zatražen*. Svaki oblik ima sopstvena pravila. Na primjer, dopušteni su samo neki uputni oblici: uzlazna intonacija i upitni privesci (npr: *zar ne?*) nisu dozvoljeni. Takođe se koriste šifre za uzimanje reči, za provjeravanje ili ispravljanje poruka i za označavanje promene govornika. Na primjer, karakteristični "markeri" su: *Razumeo, Greška, Prijem Kraj*.

Ilustracije radi, navodimo jedan transkribovani razgovor na pomorskom jeziku:

Western Sky (WS) približava se Singapuru (SPO).

WS: Operacija singapurska luka: Ovde *Western Sky*.

Obaveštenje: Moja ETA¹⁰⁰ pozicija: vreme je pilotska stanica istočni Džohar: jedan-tri-četiri-pet UTC¹⁰¹ *Prijem*.

SPO: *Western Sky*. Ovde Operacija singapurska luka.

Greška. Sada je vreme jdan-četiri-tri-nula

UTC. Čekaj. *Prijem*.

WS: Operacija singapurska luka. Ovde *Western Sky*.

¹⁰⁰ ETA = proračunsko vreme dolaska (estimated time of arrival).

¹⁰¹ UTC = usaglašeno univerzalno vreme (coordinated universal time)

Ispravka. Moja ETA pozicija je jedan-pet-četiri-pet. UTC. *Prijem.*
SPO: Western Sky. Ovde Operacija singapurska luka.
Obaveštenje primljeno. Vaša ETA pozicija: vreme je pilotska stanica istočni
Džohor: jedan-pet-četiri-pet UTC. Uputstvo: usidrenje u sidruštu za opšte
na-
mene, razlog: vaše mesto u luci je zauzeto. *Prijem.*
WS: Operacija singapurska luka. Ovde Western Sky. Uputstvo primljeno:
usidrenje
u sidrište za opšte namene. *Ništa više. Prijem.*
SPO: Western Sky. Ovde Operacija singapurska luka *Kraj.*

A conversation in Seaspeak

Western Sky (WS) is approaching Singapore (SPO).

WS: Singapore Port Operations. *This is* Western Sky. Information: My ETA
position: East Johore pilot station is time: one-three-four-five UTC. *Over.*

SPO: Western Sky. *This is* Singapore Port Operations.

Mistake. Time is : One-four-three-zero UTC now. *Stay on. Over.*

WS: Singapore Port Operations. *This is* Western Sky. *Correction.* My ETA is one-
five-four-five UTC. *Over.*

SPO: Western Sky. *This is* Singapore Port Operations. Information-received: Your
ETA position: East Johore pilot station is time : one-five-four-five UTC.
Instruction: anchor in General Purpose Anchorage, reason: your berth is occupied.
Over.

WS: Singapore Port operations. *This is* Western Sky. Instruction-received: anchor
in the General Purpose Anchorage. *Nothing more. Over.*

SPO: Western Sky. *This is* Singapore Port Operations. *Out.*

Stožerna (opšta) organizacija sveg našeg govorenja, sistem RZR (riječ za riječ) služi za uređivanje raznorodnih jezičkih delatnosti a sve su one podređene konverzaciji kao sveopštoj univerzalnoj matrici.

Svi ostali sistemi iz razgovorne prakse proizilaze, u odnosu na nju su sekundarni i u njoj se stiču. Ti su drugi sistemi (saobrazno vrsti društvenog okruženja) zaprečeni, prilagođeni, svedeni mehanizmi.

Komunikacija na relaciji brod-brod ili brod-obala predstavljaju "instance govora-u-interakciji, ali nisu konverzacije" (Schegloff u Steviću, 1994:50). Takve vrste govorne razmjene obavljaju se na prepoznatljiv način i po pravilu su "regulisane". Osnovna odlika ne-konverzacijskih sistema, kojima se služimo u okviru institucijskih situacija, u tome je što oni podrazumevaju barem delimičan predrazmeštaj turnusa.

Konverzacija je najšire polje društvene akcije, sistem je najbogatije artikulacije. Ona je neiscrpnog potencijala i najširih je mogućnosti. Nadređena je ostalim (restriktivnim i suženim) sistemima govorne razmjene; njihovo je izvoriste i uvijek živo vrelo.¹⁰²

5.4.1.2. DISKURSNA STRUKTURA I DISKURSNE FUNKCIJE NASLOVA I LIDA POMORSKIM NOVINAMA

Jezik, mediji i pomorstvo međusobno se prožimaju na nivou novinskog članka koji, u slučaju pomorske struke, predstavlja izazov ne samo laiku već i pomorskom stručnjaku. Jezički materijal sintetizuje pomorsku struku s jedne i štampe kao pisanog medijuma s druge strane.

Važno je pomenuti minimalizam kao imperativ u pisanom medijumu i sa tim u vezi elipsu u novinskim člancima pomorske struke.

Posebna vrsta minimalnog teksta naslova i lida može da se poredi sa standardizovanim pomorskim komunikacionim frazama. Minimalnost, odnosno ograničenost oba diskursa imaju gotovo isti cilj - ekonomičnost, ali dok pisani medijum kao što je novinski naslov može da bude ponekad dvosmislen, pomorske komunikacione fraze to ne smiju da budu. Ekonomičnost jeste njihova zajednička

¹⁰²

S.Stević, Analiza konverzacije, Filološki fakultet, Beograd, 1997. str. 50.

osobnost, ali pragmatični aspekt novinskog naslova, odnosno pomorske fraze potpuno se razlikuju.

Diskursna interakcija naslova, lida i novinskog članka posmatrana kroz prizmu pragmatike kao i semiotike izgleda stranice, odnosno grafičkog predstavljanja pomera granice klasične analize diskursa. Termin *diskurs* u *diskursu medija* razlikuje se od termina *diskurs* u *analizi diskursa*. U prvom slučaju može se upotrebiti i reč jezik, dok je u drugom slučaju reč o lingvističkoj disciplini koja je uz analizu teksta i pragmatiku umnogome razmakla granice lingvistike u svom prodoru analize u nadrečenični nivo. Analiza će sadržavati diskursnu analizu naslova, članaka, kao i propratnih tekstova, usredsređenu prvenstveno na narativni i retorski aspekt naslova.

5.4.1.3. NASLOV KAO TEKST - LUČA MIKROKOZMA

U proučavanju diskursa medija, pogotovo novinskog diskursa, značaj naslova u svojoj bitnosti nije se mogao zaobići, tim prije što je pisanje naslova jedna svojevrсна disciplina u novinarstvu u kojoj se novinarska pera nadmeću kao na stalno otvorenom konkursu. Na tom nezvaničnom konkursu date su propozicije, a one se sadrže u što većoj informativnosti i onome što Alan Bell naziva “newsworthiness“ (Allan Bell, 1991:177), a to je valjanost vijesti, u kondenzovanosti i originalnosti iskaza, eleganciji i duhovitosti jezika i izbegavanju da se pritom sklizne u drugi plan jezika, a to je dvosmislenost, sem kada se to želi. Uz to, važno je da se ne vrši nasilje nad jezikom.¹⁰³

Prema važećoj podeli na naslov i lid koju preuzimamo iz anglosaksonske novinske tradicije i kojoj pribegavamo radi terminološkog ujednačavanja, često

¹⁰³ Na internetu već je skupljena jedna oveća grupa naslova koji su svojim tvorcima govorili jedno, jer su komunicirali jednim svojim nivoom značenja, najčešće metonimičnim, dok su se čitaocima obraćali onim drugim značenjem, koje ga distorzira i pretvara u humor. Tako je čuveni naslov *Iraqi head seeks arms* sa svoja dva čitanja dospio u sam vrh bisera novinskih omaški u naslovu. Autor je hteo da lapidarno kaže da je “Šef iračke države u potrazi za naoružanjem”, ali ispalo je drugačije. Oni noopterećeni tuđom namerom to su pročitali kao “Iračka glava u potrazi za rukama”.

naslov, a ne lid nosi odlike kondenzovane priče ili makro propozicije tako da se gubi utisak piramide novosti. Za to postoji razlog koji ćemo pokušati da otkrijemo, a tržićemo ga putem diskursne analize teksta naslova i lida. Osim toga, u naslovima našeg korpusa imamo jasno vidljiv diskurs medija i diskurs pomorstva. Oni imaju odvojena sredstva i strategije, ali zajednički učinak.

Proučavanja medija uvek imaju u vidu primaoca i interaktivnost procesa koji se odvija između medija i njihovih, nazovimo ih, konzumenata. Borba na tržištu je takva da je tiraž presudna stavka u ekonomskim terminima. Kada se socijalnom aspektu doda još i psihološki, dobija se potpuna i jasna slika štampanog medijuma, kao interaktivnog informativnog servisa.

Kako zadobiti, da ne kažemo zarobiti pažnju čitalaca raznih profila. Naslovi imaju ključnu ulogu. Oni čitaocima privuku na dalje čitanje, ili su uz lid dovoljni prosečnom čitaocu. Drugim rečima, ima se utisak da je ponekad dovoljno pročitati ta dva minimalna teksta i dobiti maksimalan učinak informisanosti. Dio razloga što su novinski naslovi dugi, leži, takođe, u tabloidizaciji medija koji gaje bizarnost i bombastični pristup i sve to sabijaju u naslov i lid. Pomorski članci odlikuju se stručnim terminima iz oblasti pomorstva, kao i mnoštvom skraćenica, koje svojom netransparentnošću prkose laicima, a pomorskim stručnjacima predstavljaju rutinske alatke za što ekonomičniju i bržu komunikaciju, ne samo usmenu, već i pismenu korespondenciju.

Navodimo sledeće primere skraćenica:

AGV- Automated guided vehicles (Automatski vođena vozila)

ASYCUDA – Automatic System for Custom Data (Automatski sistem za razmenu carinskih podataka)

BACAT – Barge Aboard Catamaran (Plovni kontejner na katamaranu)

BACO – Barge-Container Ship (Kombinovani brod za prevoz barži i kontejnera)

CFS – Container Freight Station (Kontejnerska teretna stanica)

CALM – Catenary Anchor Leg Mooring (Lančani sidrišni krak za vezivanje)

CY – Container Yard (Kontejnersko skladište)

DELTA – Delta ship (Kombinovani brod za prevoz barži i kontejnera)

DWT – Deadweight tonnage (Nosivost broda)

EDI – Electronic Data Interchange (Elektronski sistem razmene podataka)

ERTW – Equatorial round the world (Regionalne kružne linije kontejnerskih brodova)

FCL – Full Container Load (Puna jedinična struktura)

FIDER – Feeder Service (Privozna i razvozna služba)

FEU – Forty-foot equivalent unit (Četrdeset stopni jedinični ekvivalent)

FIFO ili FCFS – First in – First out ili First come – First served (Prvi došao prvi opslužen)

Float-on/Float-off - Float-on/Float-off (Uploviti/Isploviti)

FLT – Front Lift Tractor (Čeoni viljuškar)

ft – Foot/Feet (1 stopa=0,3048m)

ISO – International Standard Organization (Međunarodna Organizacija za Standardizaciju)

LASH – Lighter Aboard Ship (Plovni kontejner/barža na brodu)

LCL – Less than Container Load (Zbirni kontejner)

LNG – Liquid Natural Gas (Tečan prirodan gas)

LPG – Liquid Petroleum Gas (Tečan petrolejski gas)

Lo-Lo – Lift on – Lift off (Vertikalni prekrcaj)

LUF – Lift Unit Frame (Podići jedinični ram)

NRT – Net Register Tonnage (Neto registarska tonaža)

PSA – Port of Singapore Authority (Administracija singapurske luke)

R.T.E. - Rail Transport Equipment (Samoutovarni tractor/trailer sistem)

RMG – Rail Mounted Gantry Crane (Mosni manipulator na željezničkim šinama)

Ro-Ro – Roll on/Roll off (Horizontalni prekrcaj)

RS – Reach Stacker (Teleskopski viljuškar)

RTG – Rubber Tired Gantry Crane (Mosni manipulator na gumenim točkovima)

SALM – Single Anchor Leg Mooring (Jedinični sidrišni krak za vezivanje)

SC – Straddle Carrier (Kontejnerski manipulator na gumenim točkovima)

SL – Side Loader (Bočni viljuškar)

T-T – Tractor Trailer (Sistem tractor/tegljač-šasija/poluprikolica)

ULCC – Ultra Large Container Carrier (Kontejnerski brodovi velikih dimenzija-Mega brodovi)

UNCTAD -United Nations Conference of Trade and Development (Konferencija ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj)

Jedna ključna činjenica slijedi iz prethodnih podataka - pomorski stručnjaci i laici interpretirajuće jedan isti diskurs različito.

Engleski termin *headline* (naslov) koristi se da se označi glavna stavka koja je noseća i predstavlja “glavu” (*head*) i središte cijelog teksta. Naslov je označen velikim slovima i zavisno od konvencije i gravičke strukture teži da bude kratak ili dugačak, napadan ili sveden, duhovit ili ozbiljan. U britanskim novinama, baš kao i u našim, sreće se takođe tekst komplementaran naslovu koji se može naći iznad ili ispod naslova. Identifikacija tog teksta iziskuje poznavanje konvencije datog lista ili konvencije određene vrste novinarstva. U našim pomorskim časopisima, odnosno novinama uopšte, ta vrsta teksta sreće se iznad naslova, dok je u britanskim novinama ispod naslova. Prema tome, moglo bi se reći da je opredeljenje prostornog karaktera. Zahvaljujući velikom značaju tog nadnaslova ili podnaslova za novinsku vest, moramo ga pobliže definisati i terminološki razgraničiti. Prema engleskoj terminologiji, Neda Todorović (2002:64) taj tekst naziva *lid* (to lead engl.- voditi, prednjačiti, biti prvi, biti vidovit) jeste početak, prvi paragraf, uvodni deo vesti, u kome se nalaze osnovne, najbitnije činjenice, poređane po značaju”. Ova definicija upućuje nas na suštinu, a upućuje nas i na činjenicu da se termin ne prevodi, već preuzima. Nema razloga da termin kao takav ne preuzmemo, ako se on kao tehnički termin javlja u našoj novinskoj teoriji. To nama na neki način olakšava posao jer jednom definisan termin omogućava nam preciznu upotrebu.

“Naslovni blok vesti, koji sačinjavaju tri elementa (nadaslov, naslov i podnaslov), predstavlja za čitaoce prvu informaciju – mamac koji ga privlači ili odbija od daljeg čitanja teksta. Dok naslov situira vest u njen najširi kontekst (oblast), naslov iznosi njenu suštinu, poentu, a podnaslov predstavlja kratak sadržaj, dajdžest opisanog događaja. U slučaju da se u listu neguje stil opširnih naslovnih blokova, kao u francuskoj štampi, u glavi vesti nije neophodno ponoviti odgovore na svih 5 pitanja, ukoliko se neki od njih nalaze u naslovnom bloku.”(Neda Todorović 2002 : 65)

U pojedinim novinama, pogotovo onim koje idu na zadovoljenu ukusa širokih masa, popularnosti, pitkosti, tiraž, dakle, ka tabloidizaciji lista, javila se potreba da se što više informacija sabije u naslov. Na primer, sledeći naslovi pomorskog časopisa *Maritime Journal*: Mersey Marine Power Study Launched; Oldendorf Take Over Bauxite Transportation in Guyana; Vikoma Take Delivery of Three Workboats for Pollution Control; Marine Study Begins for Oman's “Blue City” New Development;

Naslovi kao što je sledeći - *Bearings Bear Up In Tough Conditions* – predstavljaju dvosmislenost. Slučajno se naziv firme podudara sa nazivom sa leksemom bearing koja u raznim kontekstima ima različito značenje.¹⁰⁴

Predikacija u naslovim i nedostatak određenog i neodređenog člana predstavljaju posebni aspekt analize u ovom radu. Suštinski dio problema nagovešten je takođe u navedenoj definiciji. Naime radi se o indentifikaciji prirode lida . Alan Bel, koji narativnu strukturu novinske vesti analizira do najsitnijih detalja, postavlja globalnu sliku. On smatra da je po sredi trijada: naslov, lid i tekst vijesti i opisuje varijante naslova i lida. Najčešći je obrazac prema sledećim njegovim rečima: “Novinska priča uvek je fokusirana u svojoj prvoj rečenici – svom lidu ili uvodu (intro) (1998b:69). Precizniju definiciju , tj. varijaciju te konvencije daje van Dijk u svojoj knjizi *Vest kao diskurs*. On smatra da izgleda da se nameće nekoliko diskursnih kriterija vesti. “Svaka vest u novinama ima naslov, na primer, a mnoge imaju lidbilo da je označen drugačijom veličinomslova ili ne. Takođe postoji jedno osnovno pravilo za njih. Naslov prethodi lidu i zajedno sčinjavaju ostatak novosti. Njihova strukturna funkcija takođe je jasna: zajedno oni sčinjavaju glavne teme teksta. To jest, oni funkcionišu kao uvodni sažetak,”(...)”Naslov + lid sumiraju tekst novosti i izražavaju semantičku makrostrukturu” (1988b: 53). Kolin Koter, s aspekta naracije, kaže da je ključni zaključak da se narativna “evaluativna” komponentakoj određuje naše čitanje v ažnosti novinske vesti sadrži u lidu, tj. u zaista važnom prvom paragrafu novosti (Colleen Cotter, 2003: 425). Sledećom definicijom van Dijk sumira sve poznate konvencije koje se odnose na naslov i lid, pa i ovu sa kojom se mi u našem korpusu srećemo: “Lidovi mogu biti izraženi odvojeno i masnim slovima, amogu koincidirati sa prvom tematskom rečenicom teksta”¹⁰⁵(van Dijk, 1980b:53).

Opredelili smo se da kao van Dijk lidom smatramo posebni dio teksta koji ide uz naslov, odnosno nalazi se iznad naslova i označen je obično slovima većim od onih u tekst , a manjim od onih u naslovu.

Pasiv u diskursu pomorskog registra je veoma čest, kao na primer u sledećem lidu, odnosno naslovu: Lid: *New NITC ship first VLCC TO Have highest rating*

104

105 „ Leads may be expressed in separately and boldly printed leads or may coincide with the first, thematical sentence of the text“.

Naslov: *More vessels are being given "comfort" class*

Ovaj navedeni primer je i dobar primer skraćenica pomorskog engleskog jezika. Navedena skraćenica NITC¹⁰⁶ nije transparentna, ali to je karakteristika pomorskih skraćenica.

5.4.2. DISKURS I MEDIJI

Mediji imaju svoje sopstvene uzuse i zakonitosti. Jezički znak i njegova grafička reprezentacija djeluju na doslovnom i prenesenom nivou, a poruka i metaporuka kroz semiotiku izgleda strane i komplementarnost značenja toga dvoja.

107

Aparatura analize diskursa upravo se razvila kako bi uhvatila dotad teško prepoznatljive izražajne nijanse u jeziku koje nose snažne poruke i koje su nabijene značenjem. Teme jezika i medija davno su počele da zaokupljaju naučnike, ali rijetki su radovi koji se drže samo jedne discipline, recimo lingvistike. Rastuća fuzija od analize diskursa, kulturoloških studija, sociologije medija, kritičke teorije, semiotike, retorike i studija filma često je vrlo obećavajuća i vrlo plodotvorna.

Kolin Koter (Colleen Cotter, 2003:416) u tekstu "Diskurs i mediji" kaže: "Diskurs novinskih medija obuhvata dvije komponente: novinsku priču, ili pisani ili govorni diskurs; i proces koji je posredi kada se proizvodi tekst. Prva dimenzija, dimenzija teksta, bila je primarni fokus istraživanja dosad, naročito stoga što tekst enkodira vrednosti i ideologije koje imaju uticaja na svet i taj svet odražavaju. Druga dimenzija, dimenzija procesa- Uključujući norme i rutine zajednice onih koji novine proizvode došla je na dnevni red istraživanja za poslednjih nekoliko godina, ali neki značajniji rad nije završen."¹⁰⁸

¹⁰⁶ NITC-Iranian tanker company

¹⁰⁷ Perović, S. Zbornik radova, Institut za strane jezike, Podgorica, 2004: 6

¹⁰⁸ The discourse of the news media encapsulates two key components: the news story, or spoken or written text; and the process involved in producing the texts. The first dimension, that of the text, has been the primary focus of most media researchers to date, particularly as the text encodes values and ideologies that impact on and reflect the larger world. The second dimension, that of the process – including the norms and routines of the community of news practitioners – has been on the research agenda for the past several years, but to date no significant work has been completed."

5.4.2.1. DISKURSNA STRUKTURA, FUNKCIJA I EFEKTI

Većina lingvista posmatraju novinski tekst s jednog od dva aspekta: sa aspekta diskursne strukture ili lingvističke funkcije ili sa aspekta učinka ideološki obojenog diskursa, kada je u pitanju politika i moć jezika. Oba pogleda podrazumevaju jedan dinamički mehanizam koji ishodi u jedinstvenom prikazu diskursa medija kroz vrijeme, kulturu i kontekst. Prema prvom gledanju, Bahtinovi (Bakhtin) pojmovi višeglasja (1986) i Tanenino (Tannen) pozicioniranje medija kao svadljivih i huškačkih, odnosno podstrekača polarizovane javne debate (1998), vodili su ka vrednim uvidima u diskursnu strukturu, funkciju i efekte – i označili su tu značajnu ulogu koju mediji igraju u oblikovanju javnog kao i sopstvenog medijskog diskursa. Interdisciplinarni okvir kritičke diskursne analize (CDA) uz Ferkluovo (Fairclough) uključenje socijalne teorije i intertekstualnosti u osvetljavanju diskursne prakse (1992, 1995a, 1995b), potom Faulerov (Fowler) kritički prikaz socijalne prakse i jezika u novinama (1991) kao i van Dijkov rad o odnosu društvenih i diskursnih struktura bili su od velikog značaja. Uz Belov rad (1991. itd), stvoreni osnovi u oblasti proučavanja diskursa medija dobro su odmakli.

Kolin Koter (2003:418) navodi metode koje istraživači iz oblasti medija koriste i kaže da su uvek interdisciplinarne prirode i uglavnom pripadaju trima glavnim pristupima. To su ili sociolingvistika ili diskurs ili nelingvistika. Ti metodi se grupišu oko sledećih pristupa:

- a) kritički (diskursni pristup),
- b) narativni/pragmatski (diskursni/sociolingvistički pristup),
- c) komparativni/interkulturalni (diskursni/sociolingvistički pristup),
- d) proučavanje medija (nelingvistički pristup),
- e) etnografski pristup ili pristup zasnovan na praksi (diskursni/sociolingvistički pristupi),
- f) kognitivni ili konceptualni metod (diskursni/nelingvistički pristupi)

Kritički metod je “kritički” zato što otkriva dejstva društvene moći i priziva društvenu odgovornost. On se bazira na društvenoj teoriji i sistemsko-funkcionalnom pristupu u lingvističkim istraživanjima kao što su Halidejeva (Halliday) iz 1985. godine i ranim radovima iz oblasti kritičke lingvistike, gdje pripada već pomenuti Fauler et al. (1985), a koriste se i pojmovi posredničke akcije, koje upotrebljava Ferklu u svojim radovima (1989, 1995a, 1995b). Slede Skolon (Scollon) (1998) i van Dijk (1988, 1991, 1993).

VI OGRANIČENOST, ODNOSNO SVEDENOST ENGLESKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

6.1. NEJEZIČKI ČINIOCI I PRAGMATIČNI ASPEKT JEZIKA U KONTEKSTU

Neosporno je da mi putem jezika realizujemo postojeća pravila sistema. Jezikom, međutim, mi prije svega nešto činimo ili vršimo neku akciju. Zavisno od situacijskih okolnosti, rečenicu odnosno iskaz shvatamo kao poziv, opomenu ili naredbu. U tome je njeno pragmatičko dejtvo ili akcija.

Jezičke strukture i forme uslovljene su nejezičkim činionicima. Ti činioni utiču na izbor jezičkih sredstava i kao što Stević kaže u svojoj Analizi konverzacije: “... tokom uzajamnog dejstva sagovornika zapažamo učinak koji ostavlja izvršena selekcija govornog materijala.” Upravo iz tog razloga, neophodno je prije bilo kakve jezičke, to jest lingvističke analize pomorskog jezika, poznavati život na moru.

I laici znaju da je *"Pomozite (Mayday)* oznaka da je brod u nevolji, ali postoje i reči označivači za hitnost (*pan-pan*) i za bezbednost (*securite, say-cur-e-tay*), s tim što se ova posljednja (poruka) koristi kada se šalje poruka koja sadrži neko važno navigaciono ili meteorološko upozorenje. Početne poruke o nesreći ponavljaju se tri puta i imaju prednost nad svim drugim komunikacionim signalima.

Posebni markeri ukazuju na tip poruke. Početne reči izgovaraju se glasno, npr. *Pitanje, Uputstvo, Savet, Upozorenje, Namera*, i svaka ima odgovarajući uzvratni marker, npr. *Odgovor, Uputstvo-primljeno, Savet-zatražen*. Svaki oblik ima sopstvena pravila. Na primjer, dopušteni su samo neki uputni oblici: uzlazna intonacija i upitni privesci (npr: *zar ne?*) nisu dozvoljeni. Takođe se koriste šifre za uzimanje reči, za provjeravanje ili ispravljanje poruka i za označavanje promene govornika. Na primjer, karakteristični "markeri" su: *Razumeo, Greška, Prijem, Kraj*.

Stožerna (opšta) organizacija sveg našeg govorenja, sistem RzR (riječ za riječ) služi za uređivanje raznorodnih jezičkih delatnosti a sve su one podređene konverzaciji kao sveopštoj univerzalnoj matrici.

Svi ostali sistemi iz razgovorne prakse proizilaze, u odnosu na nju su sekundarni i u njoj se stiču. Ti su drugi sistemi (saobrazno vrsti društvenog okruženja) zaprečeni, prilagođeni, svedeni mehanizmi.

Komunikacija na relaciji brod-brod ili brod-obala predstavljaju "instance govora-u-interakciji, ali nisu konverzacije" (Schegloff u Steviću, 1994:50). Takve vrste govorne razmjene obavljaju se na prepoznatljiv način i po pravilu su "regulisane". Osnovna odlika ne-konverzacijskih sistema, kojima se služimo u okviru institucijskih situacija, u tome je što oni podrazumijevaju barem djelimičan predrazmještaj turnusa, za razliku od konverzacije, koja je nadređena ostalim (ograničenim) sistemima govorne razmene.

6.2. KARAKTERISTIKE POMORSKOG ENGLESKOG JEZIKA KAO OGRAIČENOG JEZIKA(*RESTRICTED LANGUAGE*)

U pomorskom registru preporučuje se niz standardizovanih izraza da bi se izbjegle mnogobrojne mogućnosti kojima svakodnevni jezik raspoláže za izražavanje istog značaja. Na primer, *Ponovi* znači "Šta si rekao?", "Ne čujem te", "Hoćeš li ponoviti?" Takve sintagme date su kurzivom u niže navedenoj transkribovanoj konverzaciji.

Informacije se daju utvrđenim sintaksičkim i leksičkim šablonima. Na primer, položaj i kurs, koji se izražavaju brojevima do 360 stepeni, moraju se davati trocifrenim vrednostima: 009 stepeni, a ne 9 stepeni. Datumi se signaliziraju prefiksima, npr. "dan jedan-tri, mesec nula-pet, godina jedan-devet-osam-pet". Nikada se ne koriste nazivi za dane u nedelji. Prilikom razvijanja uzroka rečenična konstrukcija se pojednostavljuje, i mjesto uobičajenih veznika *jer, pošto, budući da,*

u pomorskom jeziku upotrebljava se samo imenica *razlog*, npr. "Nameravam da uđem krmom, razlog: oštećena vrata za utovar".

Imenica u funkciji veznika specifičnost je pomorskog registra i rijetko, to jest gotovo nikad se ne može sresti u opštem jeziku. Zamislite samo izjavu: *Zatvoriću prozor, razlog - hladno je*. No, tim aspektom jezičke upotrebe bavi se lingvistička pragmatika, koja ispituje sve vrste jezičke upotrebe, njenu primjerenost, kao i uzajamno razumjevanje govornika.

Mnoge pomorske ustanove svijeta razmatraju sigurnost plovidbe. Međunarodna organizacija IMO (ranije IMCO) je najvažnija među njima. To je "međuvladina pomorska savjetodavna organizacija (*engl. Intergovernmental Maritime Consultive Organization – IMCO, franc. Organization intergouvernementale Consultative de la Navigation Maritime*), koja ima sjedište u Londonu, službena je međunarodna organizacija, kao specijalizovana ustanova Ujedinjenih nacija za pitanja pomorstva, utemeljena Konvencijom o Međunarodnoj pomorskoj savjetodavnoj organizaciji koja je zaključena na Pomorskoj konferenciji Ujedinjenih nacija u Ženevi (19. februara do 6. marta 1948.), a stupila na snagu 17. marta 1985."¹⁰⁹

I mnogo ranije zvaničnog formiranja IMO-a u pomorstvu se osjećala potreba da se obezbijedi što veća sigurnost broda i ljudskih života. Od 1912. godine – od slučaja sudara broda "Titanik" sa santom leda i njegovog potapanja – stavlja se posebni naglasak na značaj sigurnosti, a time naročito i na značaj engleskog jezika za sigurnost plovidbe. Ta godina se u pomorskoj literaturi navodi kao godina otkada je zaista počelo više da se misli o sigurnosti u smislu navigacione bezbjednosti i u smislu sigurnosti i spasavanja ljudskih života na moru, a samim tim, i značaju engleskog jezika u komuniciranju među pomorcima u plovidbenim nezgodama i havarijama.

Godine 1914. sklopljena je u Londonu SOLAS-Konvencija, čija je svrha bila da obezbijedi što veću sigurnost ljudskih života na moru. SOLAS-konvencija (skraćena od *engl. International Convention for the Safety of Life at Sea*) je Međunarodna konvencija za zaštitu ljudskih života na moru. Prvi put je sklopljena u Londonu 1914. godine. Kasnije je revidirana 1929., 1948. i 1960., takođe u

¹⁰⁹ *Pomorska enciklopedija*, svezak 4, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978. str. 637.

Londonu. Sama Konvencija sadržava nekoliko najosnovnijih načela, a detalji su normirani u dodatnim pravilima. Svrha joj je da propisivanjem osnovnih konstrukcionih elemenata broda, njegove sigurnosne opreme, dužnosti pružanja pomoći, obavještanjem o opasnosti i drugim sigurnosnim mjerama, ostvari što veću sigurnost ljudskih života na moru".¹¹⁰

U novembru 2001.godine prihvaćena su od strane IMO-a standardizovane fraze pomorske struke. To je, za sada, posljednji u nizu pokušaja IMO-a da standardizuje jezik mora i učini ga dostupnim što većem broju pomoraca. Fraze koje se odnose na eksternu komunikaciju (brod – brod i brod-obala) prihvaćene su kao obavezne, a fraze koje se koriste među članovima posade jednog broda kao preporučene.

Engleski jezik sa svojim *Standard Marine Navigational Vocabulary* koji je objavljen 1977.godine na zahtjev IMCO-a, još uvijek ima značajnu ulogu u savremenim uslovima plovidbe. To nije običan rječnik, već predstavlja standardnu varijantu engleskog pomorskog jezika u nizu fraza. Cilj *Rečnika* je da omogući lakšu i efikasniju komunikaciju između pomoraca na kopnu i na moru u uobičajenim i otežanim uslovima. Samim tim doprinosi i većoj sigurnosti u navigaciji i pravilnom vođenju brodova. Evo i nekoliko primera fraza koji se koriste u komuniciranju među brodovima (*ship to ship*), između broda i obale (*ship to shore*) u smislu preventivnog delovanja, da ne dođe do sudara brodova, naročito u frekventnim područjima:

Vessel ahead of you is on the same course. (Brod ispred vas je na istom kursu.)

You must alter course/speed... (Morate promjeniti kurs/brzinu...)

I have lost radar contact. (Izgubio sam kontakt radara.)

Have you altered your course? (Da li ste promjenili vaš kurs?)

*Report your position to assist identification.*¹¹¹ (Prijavite vašu poziciju da biste pomogli identifikaciju.)

Značaj engleskog jezika dolazi do izražaja i u plovidbi kroz uska područja, kanalima, pogotovo ako je kroz ta područja obavezna pilotacija.

U tim situacijama u upotrebi su izrazi:

Do you require a pilot? (Da li vam je potreban pilot?)

¹¹⁰ *Leksikon vanjske trgovine*, Informator, Zagreb, 1965. str. 487.

¹¹¹ *Standard Marine Navigational Vocabulary, Standardi pomorsko-navigacijski rječnik*, Jugoslavenski registar brodova, Split, 1979. str. 44.

I require a pilot. (Potreban nam je pilot.)

Is the pilot boat on station? (Da li je pilotski brod na poziciji?)

Where can I take a pilot? (Gdje mogu uzeti pilota?)

*You can take pilot at point ... /near... (at...hours).*¹¹² (Možete uzeti pilota kod... u ... sati.)

Standardne fraze engleskog pomorskog jezika koriste se i u izvještavanju pomoraca preko radio-stanica i lučkih kapetanija u vezi sa navigacionim opasnostima.

i preporukama, a naročito u smislu obavještenja koja se odnose na pitanja prognoze vremena.

What is the weather forecast (for area...)?(Kakva je prognoza vremena (za oblast...)?)

What is the wind direction and force /speed in area...)? (Koji je prvac i jačina vjetra u oblasti...?)

There are tankers transferring... in position... (Postoje tankeri koji prekrcajavu... na poziciji...)

There are current meters /oceanographic instruments moored in position... (Postavljen je mjerni/oceanografski instrument na poziciji...)

There is a derelict adrift in position... (Postoji napušteni brod na poziciji...)

6.2.1. ZNAČAJ ENGLESKOG JEZIKA ZA SIGURNOST PLOVIDBE - POMORSKA TERMINOLOGIJA

Sigurnost plovidbe umnogome zavisi od vještine manevrisanja i upravljanja brodom. (*seamanship*). Iako zapovjednik broda (*the Master*) snosi svu odgovornost upravljanja, uspeh ne zavisi samo od njega. Neosporno je da je njegova uloga najistaknutija, ali na brodu postoje oficiri i pomorci bez kojih bi svaki upravitelj bio bespomoćan. Zašto? Zamislite jedan grad u kome sve radi jedan čovek – on je i gradonačelnik, i "komunalac", i organizator svih poslova.

¹¹² Isto kao fus nota 8, str. 42.

Brod zahtijeva ogromnu i detaljnu organizaciju kao i svako prebivalište većeg broja ljudi. Za većinu pomoraca to je "privremeno" mjesto boravka koji može da potraje, sa kraćim prekidima, čitav život. To je način života koji je teško shvatiti – pomorci imaju morsku bolest, ali na kopnu.

Posada broda predstavlja jednu zajednicu, koja svojim članovima nameće određena pravila. Jedno od najvažnijih pravila uspješne organizacije na brodu je upotreba jednog zvaničkog jezika – engleskog, posebno je neophodno besprekorno znanje termina pomorskog registra. To je od velikog značaja za sigurnost plovidbe.

Budući pomorci učenici i studenti pomorskih škola i fakulteta prolaze kroz obuku za jedno od najodgovornijih zanimanja. Osim velikog broja stručnih predmeta, na fakultetima za pomorstvo izučava se i engleski jezik kao predmet struke. Da bismo ilustrovali kompleksnost engleskog jezika pomorske struke, daćemo nekoliko termina i njihovih ekvivalenata u srpskom jeziku. Značenje termina engleskog pomorskog jezika predstavljeno je i slikom, jer je informacije lakše predočiti slikom nego opisom, bez obzira na to koliko on bio precizan.¹¹³

Posljednih godina došlo je do velikih promjena u savremenom pomorskom transportu. Veći i brži brodovi izloženi su većim opasnostima u plovidbi. Plovni putevi se mijenjaju i postavljaju nove probleme u saobraćaju. VHF – radio dopušta direktnu komunikaciju između broda i obale, a satelitski sistemi neograničeno proširuju domete komunikacije s plovilom. U takvim okolnostima jezik pomoraca mora biti u najvećoj mjeri precizan i nedvosmislen. Kako to postići kada brodski oficiri potiču iz različitih jezičkih zajednica?

Iako je engleski već priznat kao međunarodni jezik na moru, neophodno je da ga prate jasna pravila kako bi se smanjile mogućnosti dvosmislenosti i nejasnoća prilikom slanja i primanja poruka. Godine 1980. u Velikoj Britaniji pokrenut je projekat za stvaranje osnovnog engleskog za međunarodnu pomorsku upotrebu (tzv. pomorski jezik). Preporuke se odnose uglavnom na komunikacije preko VHF – radija i uključuju postupke za započinjanje, održavanje i završavanje razgovora, kao i odobrenu gramatiku, vokabular i strukturu za poruke o raznoraznim pomorskim temama. Iako taj jezik ima znatnu izražajnu snagu, neuporedivo je ograničeniji od svakodnevnog jezika.

¹¹³ Vidi appendix, str. 25.

Pri slanju pozivnih signala na pomorskom jeziku, kao i u kontroli vazdušnog saobraćaja, policijskoj komunikaciji i drugim radio – kontaktima, za izgovaranje riječi ili pojedinačnih slova koristi se fonetski alfabet NATO-a. Svako slovo ima svoj naziv i izgovor (kurziv označava naglasak), što je u priručniku za pomorski jezik dato ovako:

A Alpha	<i>AL-FAH</i>	N November	<i>NO-VEM-BER</i>
B Bravo	<i>BRAH-VOH</i>	O Oscar	<i>OSS-CAH</i>
C Charlie	<i>CHAR-LEE</i>	P Papa	<i>PAH-PAH</i>
D Delta	<i>DELL-TAH</i>	Q Quebec	<i>KEY-BECK</i>
E Echo	<i>ECH-OH</i>	R Romco	<i>ROW-ME-OH</i>
F Foxtrot	<i>FOKS-TROT</i>	S Sierra	<i>SEE-AIR-RAH</i>
G Golf	<i>GOLF</i>	T Tango	<i>TANG-GO</i>
H Hotel	<i>HOH-TELL</i>	U Uniform	<i>YOU-NEE-FORM</i>
I India	<i>IN-DEE-AH</i>	V Victor	<i>VIK-TAH</i>
J Juliet	<i>JEW-LEE-ETT</i>	W Whiskey	<i>WISS-LEY</i>
K Kilo	<i>KEY-LOH</i>	X X-RAY	<i>ECKS-RAY</i>
M Mike	<i>MIKE</i>	Y Yankee	<i>YANG-KEY</i>
		Z Zulu	<i>ZOO-LOO</i>

Slično tome i neki brojevi dobijaju izmijenjen izgovor da bi bio razgovjetniji njihov prijem. Veći brojevi imaju sopstvenu gramatiku.

0 zero	<i>ZERO</i>	8 eight	<i>AIT</i>
1 one	<i>WUN</i>	9 nine	<i>NINER</i>
2 two	<i>TOO</i>	15 one-five	<i>WUN-FIFE</i>
3 three	<i>TREE</i>	215 two-one-five	<i>TOO-WUN-FIFE</i>
4 four	<i>FOWER</i>	1000 thousand	<i>TOUSAND</i>
5 five	<i>FIFE</i>	24000 two-four-thousand	<i>TOO-FOWER-TOUSAND</i>
6 six	<i>SIX</i>		

Preporučuje se niz standardizovanih izraza da bi se izbjegle mnogobrojne mogućnosti kojima svakodnevni jezik raspolaže za izražavanje istog značaja. Na primer, *Ponovi* znači "Šta si rekao?", "Ne čujem te", "Hoćeš li ponoviti?" Takve sintagme date su kurzivom u niže navedenoj transkribovanoj konverzaciji.

Informacije se daju utvrđenim sintaksičkim i leksičkim šablonima. Na primer, položaj i kurs, koji se izražavaju brojevima do 360 stepeni, moraju se davati trocifrenim vrednostima: 009 stepeni, a ne 9 stepeni. Datumi se signaliziraju prefiksima, npr. "dan jedan-tri, mesec nula-pet, godina jedan-devet-osam-pet". Nikada se ne koriste nazivi za dane u nedelji. Prilikom razvijanja uzroka rečenična konstrukcija se pojednostavljuje, i mesto uobičajenih veznika *jer, pošto, budući da*, u pomorskom jeziku upotrebljava se samo imenica *razlog*, npr. "Nameravam da uđem krmom, razlog: oštećena vrata za utovar".

Imenica u funkciji veznika specifičnost je pomorskog registra i rijetko, to jest gotovo nikad se ne može sresti u opštem jeziku. Zamislite samo izjavu: *Zatvoriću prozor, razlog - hladno je*. No, tim aspektom jezičke upotrebe bavi se lingvistička pragmatika, koja ispituje sve vrste jezičke upotrebe, njenu primjerenost, kao i uzajamno razumjevanje govornika.

Neosporno je da mi putem jezika realizujemo postojeća pravila sistema. Jezikom, međutim, mi prije svega nešto činimo ili vršimo neku akciju. Zavisno od situacijskih okolnosti, rečenicu odnosno iskaz shvatamo kao poziv, opomenu ili naredbu. U tome je njeno pragmatičko dejtvo ili akcija.

Jezičke strukture i forme uslovljene su nejezičkim činionicima. Ti činioni utiču na izbor jezičkih sredstava i kao što Stević kaže u svojoj Analizi konverzacije: "... tokom uzajamnog dejstva sagovornika zapažamo učinak koji ostavlja izvršena selekcija govornog materijala." Upravo iz tog razloga, neophodno je prije bilo kakve jezičke, to jest lingvističke analize pomorskog jezika, poznavati život na moru.

I laici znaju da je "*Pomozite (Mayday)*" oznaka da je brod u nevolji, ali postoje i reči označivači za hitnost (*pan-pan*) i za bezbednost (*securite, say-cur-etay*), s tim što se ova posljednja (poruka) koristi kada se šalje poruka koja sadrži neko važno navigaciono ili meteorološko upozorenje. Početne poruke o nesreći ponavljaju se tri puta i imaju prednost nad svim drugim komunikacionim signalima.

Posebni markeri ukazuju na tip poruke. Početne reči izgovaraju se glasno, npr. *Pitanje, Uputstvo, Savet, Upozorenje, Namera*, i svaka ima odgovarajući uzvratni marker, npr. *Odgovor, Uputstvo-primljeno, Savet-zatražen*. Svaki oblik ima sopstvena pravila. Na primjer, dopušteni su samo neki uputni oblici: uzlazna intonacija i upitni privesci (npr: *zar ne?*) nisu dozvoljeni. Takođe se koriste šifre za uzimanje reči, za provjeravanje ili ispravljavanje poruka i za označavanje promene govornika. Na primjer, karakteristični "markeri" su: *Razumeo, Greška, Prijem Kraj*.

Stožerna (opšta) organizacija sveg našeg govorenja, sistem RZR (riječ za riječ) služi za uređivanje raznorodnih jezičkih delatnosti a sve su one podređene konverzaciji kao sveopštoj univerzalnoj matrici.

Svi ostali sistemi iz razgovorne prakse proizilaze, u odnosu na nju su sekundarni i u njoj se stiču. Ti su drugi sistemi (saobrazno vrsti društvenog okruženja) zaprečeni, prilagođeni, svedeni mehanizmi.

Komunikacija na relaciji brod-brod ili brod-obala predstavljaju "instance govora-u-interakciji, ali nisu konverzacije" (Schegloff u Steviću, 1994:50). Takve vrste govorne razmjene obavljaju se na prepoznatljiv način i po pravilu su "regulisane". Osnovna odlika ne-konverzacijskih sistema, kojima se služimo u okviru institucijskih situacija, u tome je što oni podrazumijevaju barem djelimičan predrazmjestaj turnusa.

Konverzacija je najšire polje društvene akcije, sistem je najbogatije artikulacije. Ona je neiscrpnog potencijala i najširih je mogućnosti. Nadređena je ostalim(restriktivnim i suženim) sistemima govorne razmjene; njihovo je izvorište i uvijek živo vrelo.¹¹⁴

¹¹⁴ S.Stević, Analiza konverzacije, Filološki fakultet, Beograd, 1997. str. 50.

6.2.2. STANDARDIZOVANI JEZIK POMORSKE STRUKE

Mnoge pomorske ustanove svijeta razmatraju sigurnost plovidbe. Međunarodna organizacija IMO (ranije IMCO) je najvažnija među njima. To je "međuvladina pomorska savjetodavna organizacija (*engl. Intergovernmental Maritime Consultive Organization – IMCO, franc. Organization intergouvernementale Consultative de la Navigation Maritime*), koja ima sjedište u Londonu, službena je međunarodna organizacija, kao specijalizovana ustanova Ujedinjenih nacija za pitanja pomorstva, utemeljena Konvencijom o Međunarodnoj pomorskoj savjetodavnoj organizaciji koja je zaključena na Pomorskoj konferenciji Ujedinjenih nacija u Ženevi (19. februara do 6. marta 1948.), a stupila na snagu 17. marta 1985."¹¹⁵

I mnogo ranije zvaničnog formiranja IMO-a u pomorstvu se osjećala potreba da se obezbijedi što veća sigurnost broda i ljudskih života. Od 1912. godine – od slučaja sudara broda "Titanik" sa santom leda i njegovog potapanja – stavlja se posebni naglasak na značaj sigurnosti, a time naročito i na značaj engleskog jezika za sigurnost plovidbe. Ta godina se u pomorskoj literaturi navodi kao godina otkada je zaista počelo više da se misli o sigurnosti u smislu navigacione bezbjednosti i u smislu sigurnosti i spasavanja ljudskih života na moru, a samim tim, i značaju engleskog jezika u komuniciranju među pomorcima u plovidbenim nezgodama i havarijama.

Godine 1914. sklopljena je u Londonu SOLAS-Konvencija, čija je svrha bila da obezbijedi što veću sigurnost ljudskih života na moru. SOLAS-konvencija (skraćena od *engl. International Convention for the Safety of Life at Sea*) je Međunarodna konvencija za zaštitu ljudskih života na moru. Prvi put je sklopljena u Londonu 1914. godine. Kasnije je revidirana 1929., 1948. i 1960., takođe u

¹¹⁵ *Pomorska enciklopedija*, svezak 4, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978. str. 637.

Londonu. Sama Konvencija sadržava nekoliko najosnovnijih načela, a detalji su normirani u dodatnim pravilima. Svrha joj je da propisivanjem osnovnih konstrukcionih elemenata broda, njegove sigurnosne opreme, dužnosti pružanja pomoći, obavještanjem o opasnosti i drugim sigurnosnim mjerama, ostvari što veću sigurnost ljudskih života na moru".¹¹⁶

Engleski jezik sa svojim *Standard Marine Navigational Vocabulary* koji je objavljen 1977.godine na zahtjev IMCO-a, još uvijek ima značajnu ulogu u savremenim uslovima plovidbe. To nije običan rječnik, već predstavlja standardnu varijantu engleskog pomorskog jezika u nizu fraza. Cilj *Rečnika* je da omogući lakšu i efikasniju komunikaciju između pomoraca na kopnu i na moru u uobičajenim i otežanim uslovima. Samim tim doprinosi i većoj sigurnosti u navigaciji i pravilnom vođenju brodova. Evo i nekoliko primera fraza koji se koriste u komuniciranju među brodovima (*ship to ship*), između broda i obale (*ship to shore*) u smislu preventivnog delovanja, da ne dođe do sudara brodova, naročito u frekventnim područjima:

Vessel ahead of you is on the same course. (Brod ispred vas je na istom kursu.)

You must alter course/speed... (Morate promjeniti kurs/brzinu...)

I have lost radar contact. (Izgubio sam kontakt radara.)

Have you altered your course? (Da li ste promjenili vaš kurs?)

*Report your position to assist identification.*¹¹⁷ (Prijavite vašu poziciju da biste pomogli identifikaciju.)

Značaj engleskog jezika dolazi do izražaja i u plovidbi kroz uska područja, kanalima, pogotovo ako je kroz ta područja obavezna pilotacija.

U tim situacijama u upotrebi su izrazi:

Do you require a pilot? (Da li vam je potreban pilot?)

I require a pilot. (Potreban nam je pilot.)

Is the pilot boat on station? (Da li je pilotski brod na poziciji?)

Where can I take a pilot? (Gdje mogu uzeti pilota?)

*You can take pilot at point ... /near... (at...hours).*¹¹⁸ (Možete uzeti pilota kod... u ... sati.)

¹¹⁶ *Leksikon vanjske trgovine*, Informator, Zagreb, 1965. str. 487.

¹¹⁷ *Standard Marine Navigational Vocabulary, Standardi pomorsko-navigacijski rječnik*, Jugoslavenski registar brodova, Split, 1979. str. 44.

Standardne fraze engleskog pomorskog jezika koriste se i u izvještavanju pomoraca preko radio-stanica i lučkih kapetanija u vezi sa navigacionim opasnostima i preporukama, a naročito u smislu obavještenja koja se odnose na pitanja prognoze vremena.

What is the weather forecast (for area...)? (Kakva je prognoza vremena (za oblast...)?)

What is the wind direction and force /speed in area...? (Koji je prvac i jačina vjetra u oblasti...?)

There are tankers transferring... in position... (Postoje tankeri koji prekrcajavu... na poziciji...)

There are current meters /oceanographic instruments moored in position... (Postavljen je mjerni/oceanografski instrument na poziciji...)

There is a derelict adrift in position... (Postoji napušteni brod na poziciji...)

6.2.3. STANDARDNE POMORSKE KOMUNIKACIONE FRAZE (SMCP-STANDARD MARINE COMMUNICATION PHRASES)

U novembru 2001. godine prihvaćena su od strane IMO-a standardizovane fraze pomorske struke. To je, za sada, posljednji u nizu pokušaja IMO-a da standardizuje jezik mora i učini ga dostupnim što većem broju pomoraca. Fraze koje se odnose na eksternu komunikaciju (brod – brod i brod-obala) prihvaćene su kao obavezne, a fraze koje se koriste među članovima posade jednog broda kao preporučene.

Većina pomorskih obrazovnih institucija širom svijeta uvrstila je pomorske fraze u svoje programe obuke, što znači da pomorci obučeni da ih koriste plove

¹¹⁸ Isto kao fus nota 8, str. 42.

svetskim morima već nekoliko godina. Pretpostavlja se da će sve više dobijati na značaju i činiti nezaobilazni dio obuke svih pomoraca, pa će se uvoditi i kao posebni kursevi u vidu *refresher courses*.

To je postavilo nove zahtjeve pred predavače pomorskog engleskog jezika, naime kako predavati fraze, kako ih prilagoditi nastavnoj situaciji. Problem je poprilično velik jer fraze su izdate u vidu knjige od preko sto strana, artificijelne su, što znači daleko od normalnog govora i vrlo je teško učiniti ih upotrebljivima u učionici i razviti komunikativnu sposobnost studenata za njihovu upotrebu. Za potrebe studenata potrebno je kreirati radnu svesku za uvježbavanje fraza. Kasnije, one se moraju uvježbavati u govoru, korišćenjem toki-vokija ili, idealno, laboratorija sa simulatorima, u sklopu kompletne simulacije neke od situacija i prisustvo predavača stručnih predmeta.

Sporazumijevanje pomoraca pomoću Međunarodnog signalnog kodeksa (*International Code of signals*), obuhvata jednoslovne, dvoslovne i višeslovne signale:

B I am taking in or discharging explosives.

H I have a pilot on board.

FM I am sinking. Send boats to take off... passengers and CREW

MH Doctor requires assistance.

Troslovni signal "GHF" znači "you are flashing your signal too quickly".

Četvoroslovni signali označavaju geografska mesta i svaki počinje sa "A". Tako "AGIL" znači "Gibraltar".¹¹⁹

Engleski jezik u pomorstvu sadrži mnogo skraćenica posebno na kartama, čije poznavanje je od velikog značaja za sigurnost plovidbe. Pošto se na brodovima isključivo koriste karte engleskog izdanja, engleski jezik ima veliku važnost za pomorce i njihovo uspješno vođenje brodova. Evo nekoliko primjera skraćenica na pomorskim kartama:

Obstruction

(P.A.) Position approximate

(P.D.) Position doubtful

¹¹⁹ Primjeri uzeti iz: The 1931 International Code of Signals, Volume I Visual and Sound Signalling, Printed and Published by His Majesty's Stationary Office, London, 1946., str. 36, 39, 41.

Tides and current

H.W. High Water

L.W. Low Water

Compass

N North NE North East

E East NW North West¹²⁰

S South SE South East

W West SW South West

Sigurnost u navigaciji u najvećem delu zavisi i od pravilnog i temeljnog korišćenja priručnika i raznih uputa u pogledu pronalaženja pozicije broda, izbora najoptimalnije rute i raspoznavanja morske obale. Shodno tome, pošto su svi priručnici i sve upute za više od pola flote dati na engleskom jeziku – engleski jezik se smatra prvenstvenim u odnosu na ostale jezike za sigurnost i bezbednost izvođenja navigacije po morima i okeanima.

6.3. ANALIZA FREKVENTNIH GLAGOLA U KORPUSU SMCP

Kako specijalizovani tehnički vokabular ima najveću ulogu u pravilnoj upotrebi fraza, slijedi pregled najfrekventnijih glagola koji čine kostur standardnih pomorskih komunikacijskih izraza. Radi se o ograničenom skupu glagola (do dvadesetak) koji zajedno sa određenim brojem imenica iz domena pomorskog registra generiraju nizove rečenica. Sintaktička šema je vrlo jednostavna što omogućuje da se uz poznavanje osnovnog leksika struke proizvede niz fraza koje pokrivaju kako internu, tako i eksternu nautičku komunikaciju. U cilju utrdivanja specifičnih sintaksičko-leksičkih aspekata i obrazaca obrazovanja rečenica u

¹²⁰ Primjeri uzeti iz: *Explanation of Symbols and abbreviations Used on Admiralty Charts*, London, Published at the Admiralty, 30th July, 1954, under the Superintendence of Vice – Admiral Sir Archibald Day, K.B.E., C.B., D.S.O, Hydropher, str. 270.

korpusu standardnih pomorskih komunikacionih fraza, koristili smo softver za obradu teksta *Wordsmith Tool* (5.0.).

6.3.1 Program za obradu teksta *Wordsmith Tools*

Analiza frekvencije glagola koji učestvuju u formiranju najvećeg broja kolokacija i frazeoloških izraza izvršena je uz pomoć softvera za obradu teksta *WordSmith Tools* 5.0 (Scott, 2011) koji se uveliko primjenjuje u korpus lingvistici. Tri glavne funkcije koje *WordSmith Tools* 5.0 pruža su konkordanca (*concordance*), lista riječi (*wordlist*), koja izlistava na više načina riječi u korpusu, i ključne riječi (*keywords*)- funkcija koja omogućuje generiranje ključnih riječi u odabranom fajlu.

Radi pravilnog iščitavanja i obrade teksta u *Wordsmith* softveru potrebno je da tekst bude preveden u kompjuterski čitljiv format. U analizi izvršenoj u ovom radu tekstovi su konvertovani u tekstualni fajl (txt).

6.3.2. Korpus SMCP

Prije nego se osvrnemo na SMCP korpus analiziran u daljem tekstu, treba napomenuti da se korpus definiše kao „kolekcija autentičnih govorenih ili pisanih tekstova koji su odabrani tako da ukažu na prepoznatljive obrasce u jeziku“ (Heugham & Croker, 2009: 309). Standardne pomorske komunikacijske fraze u ovom radu čine specijalizovan korpus. Specijalizovan korpus je korpus „osmišljen u svrhu sačinjavanja uzorka specijalizovanog jezika bilo prikupljanjem tekstova slične sadržine (npr. poslovni tekstovi, medicinski tekstovi) ili sličnih tipova žanrova (npr. poglavlja iz knjiga, istraživački članci) ili jednog i drugog (npr. akademski članci o medicinskim istraživanjima)“ (Gavioli, 2005: 7).

Standardne pomorske komunikacijske fraze preuzete su sa zvaničnog sajta Međunarodne konferencije pomorskog engleskog jezika (IMEC) što znači da su dostupne u elektronskom obliku (<http://www.IMLA-IMEC.com>). Korpus (SMCP, 2001) broji 105 stranica, 2,428 rečenica i 26,067 znakova (*tokens*), od čega 2,097 vrsta različitih riječi (*types*). Odnos znaka i riječi (*type/token ratio*) je važan jer u tekstu koji, na primjer, broji 100 riječi, svih 100 riječi su znakovi, ali nisu i vrste, budući da se neke riječi poput članova i veznika ponavljaju. Takođe, brojevi nisu

uračunati u obradu teksta. Prilikom obrade SMCP korpusa, *WordSmith Tool* je eliminisao 3,845 brojeva.

Ovakva analiza pruža niz zanimljivih podataka o leksici i izrazima. Tako se pokazuje da se među frekventnim riječima svakako nalaze i *ship* i *vessel*. Na primer vidi se da je leksema *ship* najčešće upotrebljena u izrazima koji se odnose na prostor fizička kretanja unutar broda kao i na komunikaciju:

External communication phrases – *ship to ship & ship to shore communication*
phrases on phrases – *ship to ship & ship to shore communication*
tion phrases – *ship to ship & ship to shore communication*, 2) on
es – communication within the *ship*. The SMCP were adopted by the
ted fields of verbal shore-to-*ship* (and vice-versa), *ship-to-shi*
ore-to-*ship* (and vice-versa), *ship-to-ship* and on-board communic
hip (and vice-versa), *ship-to-ship* and on-board communications.
nd safety communications from *ship* to shore and vice versa, *ship*
ship to shore and vice versa, *ship to ship* , and on board *ships*
shore and vice versa, *ship to ship* , and on board *ships* must be
ion and of the conduct of the *ship*, - to standardize the languag
Signals, and when applied in *ship's* external communication this
usage on board vessels and in *ship-to-shore/ship-to-ship* communi
vessels and in *ship-to-shore/ship-to-ship* communications. This
and in *ship-to-shore/ship-to-ship* communications. This means, i
of information on radio from *ship* to shore Urgency traffic and/
shore Urgency traffic and/or *ship to ship/* air craft about a di
rgency traffic and/or *ship to ship/* air craft about a distress /
specially facilitate shore-to-*ship* and *ship-to-shore* communicati
facilitate shore-to-*ship* and *ship-to-shore* communication or whe
of the shore personnel or the *ship's* officer whether to use one
be arranged or provided, e.g. *ship's* stores requirements, tugs,
hat the human error factor in *ship to ship* and *ship to shore* com
human error factor in *ship to ship* and *ship to shore* communicati
or factor in *ship to ship* and *ship to shore* communication is dec

dok se leksema *vessel* upotrebljava u opštijem značenju, slično kao i u drugim stručnim registrima, poput policijskog, sabračajnog, gde se i očekuje uopštavanje, s obzirom da se propisi i opšta pravila mogu odnositi na raznolike tipove brodova i situacija:

A-Alpha Abandon *vessel* To evacuate crew and passengers from a *vessel* following a distress Accommodation attached to platform at *vessel's* side with flat steps and handrails to the highest point of the *vessel* Assembly station Place on deck
) B-Bravo Beach (to) To run a *vessel* up on a beach to prevent it from being kept for safety around a *vessel*, rock, platform, etc.. 2: The place assigned to a *vessel* when anchored or lying alongside made with the whistle of the *vessel* Blind sectors Areas which cannot be scanned by the radar of the *vessel* because they are shielded by the hull
 Boarding speed The speed of a *vessel* adjusted to that of a pilot boat in, wire or rope connecting a *vessel* to her anchor(s) 2: (measurement) 1 mile Capsizing Turning of a *vessel* upside down while on water Capsize and hold the bow of the *vessel* to be towed Close up (to) To decrease the distance to the *vessel* ahead by increasing one's own direction of movement of a *vessel* through the water Course made good That course which a *vessel* makes good over ground, after accounting for fighting flooding in the *vessel* Datum 1. The most probable position of her commodity, specifically a *vessel* abandoned at sea Destination Port which a *vessel* is bound for Disabled A *vessel* is bound for Disabled A *vessel* damaged or impaired in such a way as to be unable to proceed to its destination Disembark (to) To go from a *vessel* Distress alert (GMDSS) A radio signal from a distressed *vessel* automatically directed to another station, course and speed of the *vessel* as well as the nature of distress

Tako na priverima kolokacija navedenim u prethodnoj listi, možemo da pretpostavimo da uutstvo koje se odnosi na *whistle of the vessel* ili *a vessel abandoned* itd. Može da se odnosi i na *ship* i na *tanker* i na *reefer* i na *ferry*, na *container vessel* i sl.

6.3.3. Konkordanca glagola u korpusu SMCP

Jedna od opcija kvantitativne obrade analize jezičke građe je generiranje konkordance, odnosno izlistavanje pojavljivanja bilo koje riječi ili fraze u odabranom tekstu zajedno sa drugim riječima sa kojima se tražena riječ pojavljuje (Scott, 2011:5). U zavisnosti od sofisticiranosti programa, moguće je odabrati različite načine prikazivanja.

Kako okosnicu razumijevanja SMCP fraza uglavnom čini poznavanje leksičkih ili sadržajnih riječi, uglavnom glagola iz jednog specifičnog semantičkog polja, analiza je usmjerena ka identifikovanju karakterističnih glagola i obrazaca u kojima se oni pojavljuju. Prema tome, analiza predstavlja jedan „kombinovan pristup“ koji osim statističkog (kvantitativnog) prikaza podrazumijeva i objašnjenje upotrebe datih vrijednosti iz ugla jezičke upotrebe u datom kontekstu (kvalitativni pristup). „Kod kvalitativnog pristupa istraživači pokušavaju da razumiju iskustva učesnika sa centralnim pojavama (fokus istraživanja) u prirodnom okruženju (...). Kod ovakvog pristupa cilj nije da se nešto dokaže ili opovrgne, već da se istraži i objasni pojava koja se istražuje“ (Heigham & Croker, 2009:137).

Tabela prikazuje zastupljenost glagola u korpusu SMCP i karakteristične kolokacije. Uočava se da je najfrekventniji glagol u korpusu SMCP glagol *report* (Tabela 2). Posmatrano sa pragmatškog stanovišta, danas je više nego u prošlim decenijama plovidbe važno da se svaka relevantna aktivnost na brodu registruje, da se o njoj usmenim ili pismenim putem obavijesti nadležno lice i da se, ukoliko to priroda događaja zahtijeva, o tome sačini izvještaj. U tu svrhu popunjavaju se kontrolne liste koje čine dio sistema za provjeru kvaliteta (*Safety Management System*) i od kojih se neke moraju redovno slati kompaniji na uvid (Dževerdanović, 2008:79).

Zato se u narednoj tabeli pojavljuje kao najfrekventniji glagol *report* koji upravo označava tu komunikaciju i unutar broda i narelaciji brod – brod i brod – obala, gde svaka promena situacije mora biti zabeležena i u pisanoj formi. Ostali najfrekventniji glagoli koju su navedeni u tabeli mogu se razvrstati u dve grupe, registralne i neregistralne, a u svakoj od tih grupa možemo izdvojiti podgrupe; u

okviru registralni najdominantniji su glagoli komunikacije (*report, require i inform*) i glagole opšteg značenja koji ulaze u sastav stručnih frazema (*let go port, make a lee*) dok u drugoj grupi su glagoli sa čistom gramatičkom funkcijom (*do* kao pomoćni glagol) i glagoli sa opštim značenjem upotrebljeni kao sredstvo za dekomponovanje predikata (*give assistance*)

Tabela 2. Najzastupljeniji glagoli u korpusu SMCP i karakteristične kolokacije

Glagol	Broj linija konkordance	Karakteristične kolokacije
<i>report</i>	175	<i>Check the lifebuoys and report; Report the distance; Report the distress position; Report seaworthiness of the holds</i>
<i>have</i>	110	<i>You have the watch now; We have minor damage; We have grounded.</i>
<i>do</i>	66	<i>Do you have a bow thruster?; Do you need help?; Do you carry any dangerous goods?; Do you need assistance?</i>
<i>check</i>	51	<i>Check the electrical lighting; Check the watertight door; Check the operation of the hoses.</i>
<i>require</i>	44	<i>MV requires tug; Do you require assistance?; We require tug service; We require a stretcher; I do not require a pilot.</i>
<i>must</i>	39	<i>We must restow cargo; We must transfer fuel / ballast; Yes, you must take a pilot - pilotage; Convoy ... must wait / moor at; All passengers must attend this drill.</i>
<i>can</i>	38	<i>Can you make rendezvous in position? Yes, I can proceed to distress position; Can you pick up survivors? Yes, I can pick up survivors.</i>
<i>go</i>	36	<i>Let go port /starboard /both anchors; Let go the tug(s); Stand by for letting go towing line; Let go lifeboat(s); Go through engine room; Go to your lifeboat stations.</i>
<i>keep</i>	30	<i>Keep clear of this area; Keep calm; Keep the wind on the port side; Keep your eyes on the person.</i>
<i>inform</i>	22	<i>Inform pollution control; Inform on radio; Inform coast guards; Inform the Master/Chief engineer;</i>
<i>make</i>	19	<i>Make fast tug; Make fast forward and aft; Make a lee; Course to make good; Make a boarding speed; Make announcement.</i>
<i>give</i>	11	<i>Give "Vessel aground" signal; Give assistance when entering port; We need to give way; Give notice of readiness.</i>
<i>get</i>	10	<i>We are not ready to get underway; Are you underway? We will be ready to get underway in ... minutes.</i>
<i>may</i>	8	<i>During the voyage you may hear some other sound signal; You may leave your children under; You / MV ... may stop search.</i>
<i>need</i>	4	<i>Assist those who need help; No, you need not take a pilot; No, you need not take tug (s); We need not give way.</i>
<i>advise</i>	3	<i>Give sound signals; Give way to the vessel abeam of you; Give assistance; Give notice of readiness.</i>

Za razliku od glagola *report*, glagol *require* pojavljuje se u korpusu SMCP 44 puta. Primjer prikazivanja prve opcije u kojem se daje kompletan prikaz linija konkordance ilustruje glagol *report* koji se u korpusu fraza SMCP pojavljuje 175 puta. Zbog dužine, kompletan prikaz konkordance glagola *report* dat je u Prilogu 1 ovog rada.

Ilustracija 3: Kompjuterski prikaz konkordance za glagol *require* u korpusu SMCP

N	Word	With	Relation	Texts	Total	total Left	total Right	L5	L4	L3	L2	L1	Centre	R1	R2	R3	R4	R5
1	REQUIRE	require	0.000	1	44	0	0	0	0	0	0	0	44	0	0	0	0	0
2	I	require	0.000	1	35	34	1	0	0	4	0	30	0	0	0	1	0	0
3	ASSISTANCE	require	0.000	1	20	0	20	0	0	0	0	0	0	1	7	4	4	4
4	MV	require	0.000	1	19	1	18	0	0	1	0	0	0	18	0	0	0	0
5	REQUIRES	require	0.000	1	18	0	18	0	0	0	0	0	0	18	0	0	0	0
6	1	require	0.000	1	17	17	0	0	0	7	10	0	0	0	0	0	0	0
7	2	require	0.000	1	15	15	0	4	1	3	7	0	0	0	0	0	0	0
8	PILOT	require	0.000	1	12	1	11	0	0	1	0	0	0	0	8	0	0	3
9	A	require	0.000	1	10	0	10	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0
10	DO	require	0.000	1	10	10	0	1	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0
11	TUG	require	0.000	1	8	0	8	0	0	0	0	0	0	3	0	3	2	0
12	3	require	0.000	1	6	6	0	0	1	4	1	0	0	0	0	0	0	0
13	NOT	require	0.000	1	6	6	0	0	1	0	0	5	0	0	0	0	0	0
14	YOU	require	0.000	1	5	5	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0

Imajući u vidu veliki broj zahtjeva u plovidbi upućenih ka brodovima u cilju održavanja bezbjedne plovidbe ili dobijanja neophodne pomoći, opravdana je frekventna upotreba statičkog relacionog glagola *require* (Quirk et al,1972: 96).

Iščitavanje prikazanih podataka u Ilustraciji 3 ukazuje na činjenicu da se, na primjer, od 44 linija konkordance glagola *require* u tekstu, u 35 primjera ovaj glagol pojavljuje sa ličnom zamjenicom prvog lica jednine (*I require*), a 18 puta u trećem licu (*MV requires*). U funkciji objekta prelaznog glagola *require*, 20 puta se pojavljuje imenica *assistance*. Imenica *pilot* se u funkciji dopune pojavljuje dvanaest, a imenica *tug* osam puta.

Može se zaključiti da se kad je u pitanju glagol *require*, sljedeći sintaktički obrazac primjenjuje u obrazovanju velikog broja rečenica:

I/MV (name of the vessel) + require(s) + noun

Po frekvenciji, u korpusu SMCP fraza poslije glagola *report* slijede pomoćni glagoli *do* i *have*. Pomoćni glagol *do* vrši funkciju pomoćnog glagola te se u petnaest rečenica upotrebljava za građenje upitnih oblika običnog sadašnjeg

vremena. Nije primjetna zastupljenost leksičkog glagola *do* u značenju vršiti, raditi. U ostalim primjerima *do* se upotrebljava za građenje negativnog oblika zapovjednog načina, pri čemu treba primjetiti da se ne koristi skraćeni oblik *don't*, već pun oblik *do not*, kako je to takođe jedno od važnih sintaktičkih pravila građenja rečenica u SMCP frazama.

Glagol *have* se u skoro svim primjerima upotrebljava za građenje perfektivnih vremena (sadašnje svršeno vrijeme). Takođe se u jednom broju primjera glagol *have* upotrebljava kao leksički glagol u značenju „imati, doživjeti, primiti“ kao u primjerima "*I have problems with steering gear*" („Imam problema sa uređajem za kormilarenje“), "*I have the watch now*" („Ja sam preuzeo stražu“).

Kad su u pitanju modalni glagoli, može se zaključiti da su glagoli *can* i *must* visoko zastupljeni, dok *may* i *need* učestvuju u obrazovanju svega osam rečenica. Visoka zastupljenost modala *can* može se objasniti činjenicom da se ovim glagolom izražava mogućnost ili sposobnost da se nešto uradi, što je veoma važno za pravilno razumijevanje situacije u pomorskom kontekstu. Najveći broj primjera su upitne rečenice u kojima se upravo ispituje mogućnost izvršenja određene radnje, kao u gore navedenom primjeru "*Can MV beach?*" („Može li se motorni brod namjerno nasukati?“). Međutim, da bi se izbjeglo pogrešno tumačenje modala *can* onda kada se umjesto mogućnosti njime izražava dozvola, potrebno je koristiti označivač poruke (QUESTION). Ovo je propisano u uvodnom dijelu SMCP fraza (SMCP, 2001:17). Da bi se izbjegla dvosmislenost u određenim pomorskim kontekstima preporučuje da se, na primjer, umjesto modalne konstrukcije "*Can I enter fairway*" („Mogu li ući u plovni put“) koristi označivač poruke nakon kojeg slijedi upitna rečenica: "*Question: Do I have permission to enter fairway?*" („Pitanje: Da li imam dozvolu da uđem u plovni put?“).

Primjere upotrebe najrestriktivnijeg od svih modala, glagola *must*, nalazimo u velikom broju rečenica što je imajući u vidu njegovu pragmatsku funkciju za očekivati. Poštovanje pravila prvenstva prolaza na plovnom putu, pravila tranzita kroz kanal i reda plovidbe na ulazu u kanale, luke i marine je obavezno. Stoga, najveći broj rečenica koji sadrži modal *must* pokriva domen eksterne komunikacije koja se odvija na relaciji brod-obalna stanica ili brod-brod i izražava obligaciju koja se mora poštovati da bi plovidba bila bezbjedna, kao u primjeru "*You must anchor/berth/proceed*" („Morate se usidriti/vezati/nastaviti sa plovidbom“). Kako obligacija dolazi od strane nekog autoriteta (obalna stanica, drugi brod, kapetan

broda), najveći broj rečenica počinje zamjenicom *you*. Jedan broj rečenica obuhvata internu komunikaciju koja se odnosi na bezbjednost putnika i posade, kao u naredbi "*You must have protective clothing/lifejackets*" („ Morate imati zaštitnu odjeću/prsluke“).

Glagol *go* u najvećem broju rečenica označava kretanje ili promjenu mjesta (kursa, pravca) što je njegovo osnovno značenje, te se u funkciji dopune pojavljuju prilozima koji označavaju mjesto ili pravac kretanja (*ashore/aboard/alongside/ahead/astern/*) ili stanje *aground/astray*).

Mala zastupljenost modala *may* i *need* može se objasniti činjenicom da se potreba (*need*) u pomorskom kontekstu izražava glagolom *require* koji se pojavljuje 44 puta u korpusu (Prilog 1). Tako se, od četiri rečenice u koliko se modal *need* pojavljuje, *need* upotrebljava u odričnim rečenicama u značenju „ne trebati“ ("*You need not take tugs*", "*you need not take a pilot*").

Savjeti se u pomorskoj terminologiji izražavaju glagolom *advise*, ali se u korpusu ovaj glagol pojavljuje u svega tri rečenice. Za ovo postoji praktično objašnjenje. Naime, studenti, odnosno oficiri prave malu razliku između imenice *advice* i glagola *advise*. Ortografske i fonološke razlike se u pomorskoj diskursnoj zajednici često i ne uočavaju te se ove dvije lekseme poistovećuju. Da bi se izbjegao nesporazum, uspostavljen je označivač poruka *ADVICE* poslije kojeg slijedi odgovarajuća informacija i time izbegava upotreba *advise*. Primjer: "*ADVICE: Stand by on channel 6-8*" („SAVJET: Budite u pripravnosti na kanalu 6-8“). U opštem engleskom jeziku, leksema *advice* odnosno *advise* ima značenje *savjetovati*.

Ove naše operacije ilustrovaćemo primerima kolokacijskih veza glagola *check*, *keep* i *require* kao primer glagola koji se uglavnom kombinuju kolokacijski sa registralnim kolokatima smatrajući da upravo oni imaju glavnu odliku ograničenosti pomorskog vokabulara.

Kolokacije se glagolom *CHECK* su najčešće vezane za uskostručne lekseme. Kolokacije sa *status* najčešće idu uz oblik *se –ing*:

crew and passengers B2/1.3 *Checking status* of escape routes B2/
tus of escape routes B2/1.4 *Checking status* of lifeboats / liferaf
B2/3.1 Fire protection .1 *Checking status* of equipment B2/3
/4 Damage control B2/4.1 *Checking equipment status* and drills
rders for refloating B2/5.4 *Checking seaworthiness* B2/6 Searc

-board Activities B2/6.1 *Checking equipment status* B2/6.2 *Per
r safety reasons.* B2/1.3 *Checking status of escape routes*

Glagol *check* se dalje javlja najčešće kao imperative u kolokaciji sa imeničkim sintagmama koje označavaju ili delove broda, ili rutinske postupke na održavanju broda i njegove bezbednosti. Na primer:

12 Slack away / *check* the ... line(s) / ... spring(
es. .5 Order a surveyor to *check* the reefer plugs / cargo secu
lack out the cable(s). .9.1 *Check* the cable(s). .9.2 Hold on
Hoist the anchor ball. .16 *Check* the anchor position by bearin
atus of escape routes .1 *Check* the escape routes and report.
lifeboats / liferafts .1 *Check* the launching tracks and repo
be clear in ... minutes. .2 *Check* the working parts and report.
be free in ... minutes. .3 *Check* the securings of the launchin
lace the harbour pin(s). .4 *Check* the fuel / oil of the lifeboa
rational in ... minutes. .6 *Check* the bilge pumps of the lifebo
rational in ... minutes. .7 *Check* the drain plugs and report.
place the drain plug(s). .8 *Check* the slip gear in the lifeboat
.1 Secure the slip gear. .9 *Check* the lifeboat equipment and re
t(s) is / are secured . .12 *Check* the liferafts and report. .
y stations. .4 Lifeboatmen! *Check* the equipment of the crew at
and report. .5 Lifeboatmen! *Check* the outfit of the passengers
/ tropical conditions. .11 *Check* the completeness and availabi
g is not in order:3 *Check* the fire / smoke alarm(s) and
rational in ... minutes. .4 *Check* the portable extinguishers an
piped inspection tag(s). .5 *Check* the fire mains and report.
he water pipe(s)in6 *Check* the fixed foam / gas fire ext
rational in ... minutes. .7 *Check* the sprinkler system and repo
rational in ... minutes. .8 *Check* the ventilation system and re
Clear the fire dampers. .9 *Check* the skylights / windows / ...
ows / ... in / to10 *Check* the watertight door control a
ational in ... minutes. .11 *Check* the electrical lighting and r
rical lighting in12 *Check* the emergency power supply an
.1 Fire area roped off. .6 *Check* the fire area every ... minut

nt status and drills .1 Check the openings in all spaces /
... are not accessible. .2 Check the watertight door control a

Za razliku od *check*, glagol *keep* ima nešto drugačiju strukturu: glagol sledi pridev ili imenica, a najčeći pridevski kolokat je *keep clear*, dok je najčešća imenica sa ovi glagolom *keep lookout*. Sve dole navedeni primeri jasno pokazuju da je glagol *keep* upotrebljen kao upozorenje za razne vrste opsanih situacija:

oned vessel / MV16 Keep sharp lookout for lifeboats /
vring with difficulty. .4 Keep clear of me / MV5
degrees to make a lee. .16 Keep the sea on your port quarter
s. .9 Stop engines. .10 Keep a distance of ... metres /cab
la lashing if required. .9 Keep yourself in the centre-plane
the emergency anchorage. .4 Keep clear of .../ avoid
~ navigate with caution. .8 Keep clear of ... - search and res
ll out: "Steady on ..." 13. Keep the buoy/ mark/ beacon/ ... o
s / are fast (on ...). .15 Keep clear of towing line(s). .1
r(s) is/are not clear. .1.3 Keep the propeller(s) clear. .2
.14.1 Heave alongside. .15 Keep the ... line(s) / ... spring(
ns recovered is:2.2 Keep lookout for further persons i
4 Bridge team / lookouts ! Keep sharp lookout for signals / s
4 Check the preventers. .5 Keep within the safe working load
n contact with water. .4.1 Keep these goods dry. .5 These
scharge in ... minutes. .13 Keep a safe working pressure. .1
rt / stop pumping slops. .5 Keep a safe working pressure.
/ rain / shipping seas. .8 Keep the deck cargo of...(cargo)
/ liferaft immediately. .6 Keep your lifejackets on. .7 Pr
ifeboats / liferafts .1 Keep a sharp lookout for persons i
serious damage /2 Keep calm. There is no reason

Dok *check* i *keep* podrazumevaju proveru elemenata broda i situacija radi opasnosti koje se mogu predvideti ili na koje se može upozoriti, glagol *require* se koristi u siatuacijama kada je nedostatak na brodu ili problem u određenoj situaciji utvrđen, te se u SCMP najčešće javlja sa kolokatima – *tug assistance*, *medical assistance* i *navigational assistance*, što jasno ukazuje na činjenicu da se koristi sa izrazima koji preciziraju o kakvoj vrsti pomoći se radi.

Navešćemo samo neke primere:

.1 I do not / MV ... does not require assistance. .7.2 I require
require assistance. .7.2 I require / MV ... requires ~ fire f
stance is required? .3.1 I require/MV ... requires pumps/divers,
d without assistance. .8 I require/ MV ... requires escort/tug a
stance is required? .3.1 I require / MV ... requires / escort /
am/ MV ... aground. .2 I require / MV ... requires tug assista
ooding / explosion /. .2 I require / MV ... requires assistance.
drifting into danger. .2 I require / MV ... requires tug assista
er attack by pirates. .2 I require / MV ... requires assistance.
stance is required? .3.1 I require / MV ... requires ~ medica
/ navigation /2 I require / MV ... requires
lementary to 1.1) .1 I require / MV ... requires assistance.
good condition. .8 Do you require medical assistance? .8.1 Y
al assistance? .8.1 Yes, I require medical assistance. .8.2 N
istance. .8.2 No, I do not require medical assistance. .9 Try
edical assistance .1 I require / MV ... requires medical ass
tance is required? .2.1 I require / MV ... requires ~ boat f
vigate with caution. .6 I require / MV ... requires tug assista
.. in position4 I require / MV requires oil clearance
tance is required? .2.1 I require / MV ... requires ~ tug as
stance is required? .5.1 I require / MV ... requires ~ oil cl
d and ... tug(s) aft. .3 I require ... tug(s). .4 In what pos
= from vessel) .1 V: I require a helicopter. ~ to pick up
ice in position2 I require / MV ... requires ice-breaker

Ovakva analiza kolokacijskih veza sa načešće upotrebljenim glagolima pokazuje da je politika ograničavanja jezočkog koda u pomorstvu svakako usmerena ka efikasnijoj komunikaciji i izbjegavanju nesporazuma kako bi se što uspešnije ostavrla sigurnost i bezbednost na moru.

Naime, iako glagoli poput recimo *keep* i *check* spadaju u opšti jezik, ove lekseme u kolokaciji dobijaju specijalna značenja. Prožimanje, ali i razgraničavanje pomorske i opšte nomenklature predstavlja svojevrstan izazov, koji smo obradili u prethodnom delu rada.

VII ZAKLJUČAK

Kreativnost i neminovnost promena u jeziku proizilaze iz aksioma da je jedina konstantna pojava u jeziku - promena. Poput reke koja svojim neumitnim tokom razara i najjače stene, vreme koje teče kroz jezik i jezik koji teče kroz vreme stvaraju večno korito i neizbrisiv trag u vremenu, odnosno u jeziku.

Izvor i ušće su samo tačke početka i kraja neprestane promene, a istovremeno su samo vrh ledenog brega jednog fenomena, a to je jezik. Kao što su se na rekama stvarale najstarije civilizacije tako se na jezicima svijeta stvarao civilizovani život.

Kao što može da razdvoji istorodno, jedan jezik može da spoji i nespojivo. Takvih primjera ima mnogo u savremenom svijetu. Svedoci smo da čovek ponekad „siluje“ jezik da bude ono što jezik nikada nije bio – oružje razdora i mržnje. Neukrotiva priroda jezičkih promena je u svakom trenutku iznad čoveka i njegovih mogućnosti, iako ljudi ponekad naivno veruju da su ne samo iznad jezika nego čak i iznad same prirode. Zahvaljujući takvoj zabludi pojedini ljudi su oskrnavili kako prirodu, tako i društvo - preciznije jezik.

Kada je u pitanju ono što nije prirodno u jeziku, najočigledniji i najdostupniji način je putem medija. Da bismo našli primere ne moramo ići daleko. Dovoljno je otvoriti dnevnu štampu ili pogledati popularni TV dnevniku Crnoj gori - u poslednje vreme obiluju glasovima odnosno slovima s, z i đ. To je negativan primer razdvajanja. Na žalost, u našoj okolini više je takvih primera. Umesto da spaja i briše granice, što je primarna i prirodna funkcija jednog jezika, on razdvaja i pravi veštačku granicu. Da završimo ovaj segment pozitivnim primerom u lingvističkom smislu - dijametralno različite kulture, mentaliteti i ljudi u Sjedinjenim Američkim Državama komuniciraju zvanično na jednom jeziku. Pomorski jezik se za razliku od drugih stručnih jezika, nije zadržao samo u sferi struke. Pomorski jezik se, za razliku od drugih stručnih jezika, nije zadržao samo u sferi delatnosti i konteksta za koji je vezan, već su njegovi elementi postali sastavni dio svakodnevne komunikacije, odnosno opšteg jezika. U prilog tome govori veliki broj idioma čiji su koreni upravo u pomorskom, odnosno morskome kontekstu. Idiomi su nezaobilazni ukras svakog iole pitkog novinskog članka.

Za razliku od engleskog, naš pomorski jezik nema ulogu u svjetskom pomorskom komuniciranju. Njegova funkcija je ograničena na lokalnu upotrebu. Karakteristika našeg pomorskog jezika je posuđivanje iz drugih jezika (u ranijim vjekovima naročito iz italijanskog, a u novije vrijeme iz engleskog pomorskog jezika) i borba za narodne, domaće izraze.

Razvitak pomorstva, koji je uslovio širenje pomorskih puteva i jačanje trgovačkih veza sa zemljama engleskog govornog područja, bio je neposredan povod za uvođenje engleskog jezika kao obaveznog predmeta u nautičkim školama. Specifičnost i multidisciplinarna priroda engleskog pomorskog jezika zahtijeva od nastavnika, pored lingvističke kvalifikacije i poznavanje osnova struke. To bi se moglo postići saradnjom između lingvista i pomorskih stručnjaka, plovidbenom praksom, povremenim radom u pomorskim preduzećima, što bi im omogućilo da se upoznaju sa jezikom u funkciji struke u kojoj se on realizuje i čije znanje će prenositi svojim đacima, budućim pomorcima, onima kojima je namijenjen i koji treba da ga savladaju.

Engleski pomorski, kao stručni jezik, gradi sopstveni sistem, koji se odlikuje izborom specifičnih jezičkih sredstava i njihovom frekvencijom, a određen je situacijom, tj. upotrebom kao vanlingvističkom kategorijom. Glavne karakteristike ovog sistema su specifični vokabular i upotreba određenih gramatičkih sredstava. Engleski pomorski jezik pokazuje specifičnosti na svim jezičkim nivoima, ali su one najuočljivije na leksičkom nivou. Izbor i frekvencija lingvističkih jedinica stvara registralne razlike, koje su najizrazitije na leksičkom nivou koji obuhvata stručnu terminologiju. Leksika, kao otvoreni sistem, za razliku od gramatike, koja je zatvoreni sistem, najviše je izložena dinamici i vanlingvističkim uticajima. Takav, on najbolje odražava vanjezičku stvarnost. Mjenjajući se i razvijajući se pod uticajem vanlingvističkih kategorija, on se bogati novim leksičkim jedinicama, ili postojećim daje nova značenja.

Važno je napomenuti da je posljednjih godina došlo do velikih promjena u savremenom pomorskom transportu i da su veći i brži brodovi izloženi većim opasnostima u plovidbi VHF-radio dopušta direktnu komunikaciju između broda i obale, a satelitski sistemi neograničeno proširuju domete komunikacije sa brodom. U takvim okolnostima jezik pomoraca mora biti u najvećoj mjeri precizan i nedvosmislen. Međutim, kako to postići kada brodski oficiri potiču iz različitih jezičkih zajednica?

Za uspješno prenošenje poruka i komunikacije u pomorstvu pojavilo se do danas više varijanti engleskog pomorskog jezika, koji su u lingvistici poznate pod imenom *ograničeni jezici (restricted languages)*. Britanski lingvista Dž.R. Fert (J.R. Firth) (1890-1960) uveo je ovaj izraz kao oznaku za strogo redukovan jezički sistem koji se koristi za neku posebnu djelatnost. Taj jezik je tako kontekstualno zatvoren da dopušta tek malo jezičke varijacije. Takvi "jezici" mogu biti i usmeni i pismeni, a nalazimo ih ne samo u specijalizovanim nego i u svakodnevnim kontekstima. Obično se sastoje od rutinski upotrebljivanih formulskih konstrukcija, s konvencionalizovanim prozodijom ili tipografskim rasporedom, kao i skućenog rečnika.

Dobra komunikacija u pomorstvu je od vitalnog značaja, naročito u kritičnim situacijama. Otežana je neujednačenim znanjem engleskog jezika posada, koje su sve češće sastavljene od raznih nacija neengleskog govornog područja. Različito porijeklo, obrazovanje i hejerarhija rezultiraju različitim receptivnim i produktivnim znanjem engleskog jezika, što ima za posljedicu nesporazume kod enkodiranja i dekodiranja poruka. Visoka je cijena tih nesporazuma za ljudske živote.

Iako je engleski već priznat kao međunarodni jezik na moru, neophodno je da ga prate jasna pravila kako bi se smanjile mogućnosti dvosmislenosti i nejasnoća prilikom slanja i primanja poruka. Za razliku od svakodnevne komunikacije, tj. konverzacije u kojoj jedan iskaz obavlja više različitih funkcija, zavisno od konteksta, engleski jezik pomoraca je precizan i neuporedivo ograničeniji od svakodnevnog jezika.

Pri slanju pozivnih signala na pomorskom jeziku, kao i kontroli vazdušnog saobraćaja, policijskoj komunikaciji i drugim radio-kontaktima, za izgovaranje riječi ili pojedinačnih slova koristi se fonetski alfabet NATO-a. Slično tome i neki brojevi dobijaju izmijenjen izgovor da bi bio razgovjetniji njihov prijem. Preporučuje se i niz standardizovanih fraza da bi se izbjegle mogobrojne mogućnosti kojima svakodnevni jezik raspolaze za izražavanje istog značenja.

I laici znaju da je "Pomozite" (*Mayday*) oznaka da je brod u nevolji, ali postoje i riječi označivači za hitnost (*pan-pan*) i za bezbjednost (*securite, sey-cur-e-tey*), s tim što se ova posljednja poruka koristi kada se šalje poruka koja sadrži neko važno navigaciono ili meteorološko upozorenje.

Mnoge pomorske ustanove svijeta razmatraju sigurnost plovidbe. Međunarodna organizacija IMO (ranije IMCO) je najvažnija među njima. To je "međuvladina pomorska svjetska organizacija" (engl. *Intergovernmental Maritime Consultative Organization – IMCO*; franc. *Organization Intergouvernementale Consultative de la Navigation Maritime*), koja ima sjedište u Londonu.

Na zahtjev IMCO-a objavljen je 1977.godine rječnik *Standard Marine Navigational Vocabulary*, koji predstavlja standardnu varijantu engleskog pomorskog jezika u nizu fraza.

Cilj Rječnika koji je dio korpusa na kome se zasniva ovaj rad, je da omogući lakšu i efikasniju komunikaciju između pomoraca na kopnu i na moru u uobičajenim i otežanim uslovima. A o cilju i predmetu ove doktorske teze bilo je više riječi u uvodnom poglavlju.

Na osnovu dugogodišnjeg iskustva u nastavi engleskog jezika u oblasti pomorskog obrazovanja i profesije iskristalisao se rečnik koji se nalazi na kraju ovog rada kao mogućnost čitaocu da otkloni nedoumice u slučaju nekih pomorskih termina.

LITERATURA

- Aitchison, J., (1992): *Riječi u umu*, Biblioteka SOL, Zagreb.
- Belić, A., (1998): *O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku I – II*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Bhatia, V., (1993): *Analysing Genre: Language Use in Professional Settings*, Longman, London.
- Bartolić, Lj., (1979): *Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili sprski-engleski rječnik brodograđevnih, strojarskih i nuklearnotehničkih naziva*, Školska knjiga, Zagreb.
- Barber, C.L., (1962): "Some measurable characteristics of modern scientific prose" in J. Swales (ed.) *Episodes in ESP*,: Hemel Hempstead: Prentice Hall.
- Benvenist, E., (1975): *Problemi opšte lingvistike*, Nolit, Beograd.
- Blakey, T.N., (1985): *English for Maritime Studies*, Oxford – New York – Toronto – Sidney – Paris – Frankfurt Pergamen Press.
- Boljević-Vuleković, V., (1972): "Pomorska škola u Kotoru", *12 vjekova Bokeljske mornarice*, Monos, Beograd.
- Bugarski, R., (1972): *Jezik i lingvistika*, Nolit, Beograd.
- Bugarski, R., (1996): *Lingvistika o čoveku*, Čigoja Štampa XX vek, Beograd.
- Bugarski, R., (1986): *Jezik u društvu*, Prosveta, Beograd.
- Bugarski, R., (1986): *Lingvistika u primeni*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

Bugarski, R., (1996): *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja Štampa XX vek Sabrana dela 6), Beograd.

Bugarski, R., (1997): *Jezik u kontekstu*, Čigoja Štampa Xxvek Sabrana dela 9), Beograd.

Bugarski, R., (1997): *Jezici*, Čigoja Štampa XX vek Sabrana dela 9), Beograd.

Buljan, I., (1966): "Problemi terminologije u našoj trgovačkoj mornarici", Pomorski zbornik, IV, 745-756.

Cann, T.C., (1879): *Grammatica teorico-pratica della lingua inglese*, (V Editz), Rolandi, Londra.

Carić, T., (1998): *Engleski jezik u nastavi u našem pomorskom školstvu*, Kultura, Beograd.

Cook, G., (1997): *Discourse*, Oxford University Press, Oxford.

Cruse, D.A., (1995): *Lexical Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge.

Čomski, N., (1979): *Gramatika i um*. (ur. R. Bugarski), Nolit, Beograd.

Čomski, N., (1994): *Jezik i odgovornost*, Gradina, Niš.

Čomski, N., (1984): *Sintaksičke structure*, Dnevnik-Knjževna Zajednica, Novi Sad.

Čomski, N., (1992): *Jezik i problemi znanja*, Biblioteka SOL, Zagreb

Dikro, O. i C. Todorov, (1987): *Enciklopedijski rečnik nauka o jeziku I-II*, Prosveta, Beograd.

Drvodelić, M., (1927): *Engleska gramatika za trgovačke i njima slične škole, te za samouke*, St. Kugli, Zagreb.

Drvodelić, M., (1927): *Engleska trgovačka čitanka*, St. Kugli, Zagreb.

Dudley-Evans, A.,(1986): “*Genre analysis: an investigation of the introduction and discussion sections of MSc dissertations*”, in Coulthard M. (ed.) *Talking about Text, Discourse Analysis Monograph No.13*, Birmingham: English Language Research, University of Birmingham.

Đorđević, R., (1987): *Uvod u kontrastiranje jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.

Đurovic, D., (2001): *Pomorska Ergosofologija*, Obod, Cetinje.

Ellis, R., (1994): *The study of second language acquisition*, Oxford University Press, Oxford

Fijo, O.,(1956): *Prilozi poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX stoljeću*, Jadranski institut jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Firth, J.R.,(1951): *Papers in linguistics 1934-1951*, Oxford University Press, London.

Firth, J.R.,(1968): *Selected Papers 1952-1952*, (ed.by F.R.Palmer), Longmans, London.

Grin, Dž., (1978): *Mišljenje i jezik*, Nolit, Beograd.

Giro, P., (1975): *Semiologija*, BIGZ, Beograd.

Glovački-Bernardi, Z., (1988): *O tekstu*, Školska knjiga, Zagreb.

Filipović, R., (1986): *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb

Filipović, R.,(1990): *Engleski hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

Hajmz, D. , (1980): *Etnografija komunikacije*, BIGZ, Beograd.

Hammond, J., (1987): "An overview of the genre-based approach to the teaching of writing in Australia" *Australian Review of Applied Linguistics*, vol.10, No2.

Herbert, A., (1965): *The Structure of Technical English*, Longman, London.

Hutchinson, T. and Waters, A. (1987): *English for Specific Purposes: A. Learning – centred Approach*, Cambridge University Press, Cambridge.

Hyland, K., (1992): "Genre analysis: just another fad?", *Forum*, Vol.30, No.2.

Hopkins, F.N., (1989): *Business and Law for the Shipmaster*, Brown, Son & Ferguson, Ltd., Glasgow.

Hopkins, A. And Dudley-Evans, A., (1988): "A genre-based investigations of the discussion sections in articles and dissertations", *English for Specific Purposes*, Vol.7, No.2.

Hubbard, P., et al., (1984): *A Training Course for TEFL*, Hong Kong, Oxford University Press.

Ivic, I., (1978): *Čovek kao animal symbolicum*, Nolit, Beograd.

Ivić, M. (1990): *Pravci u lingvistici(1)*, Biblioteka XX vek/Lim, Beograd.

Ivić, M. (2000): *Lingvistički ogledi, tri*, Biblioteka Xxvek , Beograd.

Ivić, M.,(1995): *O zelenom konju-novi lingvistički ogledi*, Biblioteka XX vek Slovoğraf, Beograd.

Ivić, M., (1990): *O jeziku nekadašnjem i sadašnjem*, BIGZ, BeogradJedinstvo, Priština.

Ivošević, B.,(1982): *Stanje i problemi razvoja i organizovanost naučnog rada u pomorstvu u SRCG*, Institut za pomorstvo, Kotor

Izveštaj Kraljevske nautičke škole u Bakru za školsku godinu 1901/02

Izveštaj C.K. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1903/04

Izveštaj C.K. Nautičke škole u Dubrovniku za školsku godinu 1906/07

Izveštaj za školsku godinu 1935/36, Državna pomorsko-trgovačka akademija u Kotoru.

Izveštaj Državne pomorsko-trgovačke akademije u Bbakru za školsku godinu 1933/34 I školsku godinu 1937/38

Izveštaj za školsku godinu 1937/38, Državna pomorsko-trgovačka akademija u Kotoru.

Izveštaj za školsku godinu 1939/40, Državna pomorso-trgovačka akademija u Kotoru.

Izveštaj Pomorsko-trgovačke akademije u Dubrovniku za školsku godinu 1939/40.

Jakobson, R., (1986): *Šest predavanja o zvuku i značenju*, Književna zajednica, Novi Sad.

Jelinčić-Babić, K., (1968-71): *An English Course for Nautical Schools*, Book One, Book Two, Book Three, Book Four, Školska knjiga, Zagreb.

Kolin-Đukić, J., (1947): *Engleska čitanka za pomorce*, An English Reader for Seamen, Gradska tiskara Ivo Čubelić, Dubrovnik.

Jakobson, R. and M. Halle, (1988): *Temelji jezika*, Globus, Zagreb.

Kristal, D., (1996): *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd.

Ivošević, B.,(1982): *Stanje i problemi razvoja i organizovanost naučnog rada u pomorstvu u SRCG*, Institut za pomorstvo, Kotor.

Kristal, D., (1996): *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd.

Kristal, D., (1988): *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd.

Kennedy, C. and Bolitho, R., (1984): *English for specific Purposes*, Basingstoke Macmillan.

Kovačević, P., (1967): "Pomorske škole u Boki", *Istorija bokeljskog pomorstva*, Andrija Paltašić, Kotor.

Lakić, I., (1997): *ESP at the End of the Century: Genre analysis, symposium, Language and Literature at the end of XX Century*, Collection of Papers, Podgorica.

Lakić, I., (1999): *Analiza žanra: Diskurs jezika struke*, Institut za struke jezika, Univerzitet Crne Gore, Podgorica.

Leech, G.,(1981): *Semantics*, Penguin Books, Harmondsworth.

Lightbown, P.M., Spada, N., (1993): *How Languages are Learned* Oxford University Press, Oxford.

Littlewood, W.,(2001): *Communicative Language Teaching*, Cambridge University Press, Cambridge.

Lipovac, M., (1940): "Dvadesetogodišnjica Nautičke škole u Kotoru, danas Državne pomorsko-trgovačke akademije", *Izveštaj za školsku 1939/40 godinu*, Kotor.

Luzer, J., et al.(1982): "English for Marine Engineers", IMLA – International Conference on Shipboard personnel – *Proceedings*.

Lyons, J., (1978): *Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge,.

Lochmer, A.,(1889): *Gramatika engleskog jezika za školu i samouke*, Ivo P. Hreljanović, Senj.

Lochmer, A.,(1891): *Englesko-hrvatski razgovori za svakidanju porabu*, H. Luster, Senj.

Lochmer, A.,(1899): *Engleska čitanka sa zbirkom engleskih trgovačkih listova za mlade pomorce i za školu*, Ivo P. Hreljanović, Senj.

Lochmer, A.,(1906): *Englesko-hrvatski rječnik*, I. Hreljanović, Senj.

Lochmer, A., (1911): *Laki način engleski bez učitelja u kratko vrijeme naučiti razumjevati i govoriti*, L. Hartman, Zagreb.

Maslovar, I., (1976/77): "Istorijski savremeni razvitak našeg pomorskog školstva", *Zbornik Više pomorske škole u Kotoru*, 3-4, Kotor.

Milošević, M., (1974): *Pomorska terminologija*, Zbornik VPŠ Kotor, Kotor.

Mišeska Tomić, O., (1995): *Jezik i jezici*, Futura, Novi Sad.

Moris, C., (1975): *Osnovne teorije o znacima*, BIGZ, Beograd.

Munby, J., (1978): *Communicative Syllabus Design*, Cambridge University Press, London.

Musić, S., (1972): *Romanizmi u severo-zapadnoj Boki Kotorskoj*, Filoloski Fakultet beogradskog univerziteta, Beograd.

Nader, E. und Wuryner, A., (1889): *Lehrbuch der englischen Sprache*, Alfred Holder, Wien.

Ostin, Dž., (1994): *Kako delovati rečima*, Matica Srpska, Novi Sad.

Polovina, V. *Semantika i tekstlingvistika*, 1999, Beograd, Čigoja štampa

Половина, В. (2011): Аспекти субдисциплинарног раслојавања у писаном академском дискурсу, у: *Језик струке, Изазови и перспективе*, Београд, Друштво за стране језике и књижевности Србије

Pričard B., (1981): *"Jezične varijacije u pomorskom jeziku i tehnički tekst"*, *Strani jezici*, br.4, Zagreb.

Pričard B., (1985): *Englesko-hrvatski jezični kontakti u pomorstvu*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.

Pričard B., (1988): *"Jezični aspekt pomorskih VHF komunikacija"*, *Pomorski zbornik*, knjiga 26/1988 Savez društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije u Rijeci, Rijeka.

Pričard, B., et al., (1987): *Hrvatsko ili srpsko engleski rječnik pomorskog nazivlja*, Školska knjiga, Zagreb.

Kluijven, P.C. van, (2003): *The International Maritime Language Programme. An English Course for students at Maritime Colleges and for on-board training*, Alk & Heijnen Publishers, Alkmaar, The Netherlands.

Pomorska enciklopedija, Svezak 2, (1975): Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb.

Pomorska enciklopedija, Svezak 5, (1981): Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb.

Pomorski leksikon, (1990): Jugoslovenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb,

Primo programma dell'I.R. Scuola nautical di Ragusa 1881/82.

Programma dell'I.R. Scuola nautical in Cattaro 1881/82.

Quirk, R., (1968): *The Use of English*, Longmans, London.

Rapovac, D., (2002): *Engleski-srpski pomorski rječnik*, II izdanje, Fakultet za pomorstvo, Kotor.

Rapovac, D., (2003): *Maritime Correspondence*, Fakultet za pomorstvo, Kotor.

Ripman, W., (1920): *A First English Book for Boys and Girls whose Mother Tongue is not English*, J.M. Dent and Sons Limited, London and Toronto.

Robinson, P., (1991): *EPS Today: A Practitioner's Guide*, Hemel Hempstead: Prentice Hall.

Salager-Meyer, F., (1990): "Discoursal flaws in medical English abstracts: A genre analysis per research-and-text type", *Text*, Vol.10, No.4.

Sapir, E., (1984): *Ogledi iz kulturne antropologije* (ur. R. Bugarski II izd), Prosveta, Beograd.

Savić, S., (1993): *Diskurs analiza*. Filozofski fakultet, Novi Sad.

Savić, S., (1937): *Englesko privatno i poslovno dopisivanje za državne pomorsko-trgovačke akademije i druge stručne škole*, Izdanje pisca, Štamparija Potisje, Stara Kanjiža.

Seaspeak, Demonstration Pack (A Language Management Project), (1982): Language Management Ltd., London.

Sekulić, V., (1980): *Lingvistika i učenje stranih jezika*, NP Pobjeda, Titograd.

Spratt, M., (1994): *English for the Teacher*, Cambridge University Press, Canbridge.

Stageberg, N.C., (1971): *An Introductory English Grammar*, New York, Holt, Rinehart and Winston.

Standard Marine Navigational Vocabulary, (1979): Jugoslovenski Registar brodova, Split,

Stojanović, S.,(1998): “ *Somatske metafore u engleskom i srpskom jeziku* “, Beograd, Srpski jezik, br. 3/1-2, 335-360.

Stević, S., (1997): *Analiza konverzacije*, Filološki fakultet, Beograd.

Swales, J., (1985): *Episodes in ESP*, Hemel Hempstead: Prentice Hall.

Swales, J., (1990): *Genre Analysis – English in Academic and Research Settings*, Cambridge University, Press, Cambridge.

Simonović I. A., (1986): *Elektronička navigacija*, Školska knjiga, Zagreb.

Simeon, R., (1969): *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I-II*, Matlica hrvatska, Zagreb.

Sosir, F. De, (1977): *Opšta lingvistika*, II izd. Nolit, Beograd.

Škiljan, D., (1998): *Javni jezik*. Biblioteka XX vek, Beograd.

Škiljan, D., (1980): *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb.

Šipka, D., (1998): *Osnovi leksikografije i srodnih disciplina*. Matica srpska, Novi Sad.

Prčić, T., (1997): *Semantika i pragmatika reči*. Zoran stojanović, Novi Sad.

Tarone, E. Et al., (1981): “*On the use of the passive in two astrophysics journal papers*”, in J. Swales (ed.) *Episodes in ESP*, Hemel Hemstead: Prentice hall.

Thompson, S. (1994): “*Frameworks and contexts: a genre-based approach to analysing lecture introductions*”, *English for Specific Purposes*, Vol.13.

Thornbury, S., (2002): *How to Teach Vocabulary*, Essex, Pearson Education Limited.

The 1931 International Code Signals, Volume I, Visual and Sound Signalling, (1946): Printed and Published by His Majesty's Stationary Office, London.

Titone, R., (1977): *Primijenjena lingvistika*, Školska knjiga, Zagreb.

Urbany, M. (1957): “*Obrada ekonomske i pomorske terminologije u početku englesko-hrvatske leksikografije*”, *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta*, Knjiga III, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

Urbany, M. (1972): *Foreign Trade Correspondence*, Školska knjiga, Zagreb.

Urbany, M. (1978): *Leksička i sintaksička svojstva i stilske osobnosti engleskog poslovnog jezika*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.

Urbany, M.,(1994): *Noštromizmi u projektu izrade englesko-hrvatskog pomorskog rječnika*, Posebni otisak iz „Pomorskog zbornika“ 32/94, Rijeka.

Urbany, M., (1996): *Restriktivne oznake u leksikografiji hrvatskoga pomorskog jezika*, Zbornik radova Pomorskog fakulteta, Rijeka.

Vasić, S., (1994): *Psiholingvistika*. Institut za pedagoška istraživanja, Beograd.

Velčić, M., (1987): *Uvod u lingvistiku teksta*. Školska knjiga Zagreb.

Vorf, B.L., (1979): *Jezik, misao i stvarnost* (ur. R. Bugarski). BIGZ, Beograd.

Vučković, P., (1995): *Ogledi iz semantike i pragmatike*. Savremena administracija, Beograd.

Vidanović, Đ., (1989): *Problemi jezika i uma*. Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd.

Vidović, R., (1984): *Pomorski rječnik*, Logos, Split.

Vigotski, L., (1977): *Mišljenje i govor*, Nolit, Beograd

Willis, J., (1996): *A Framework for Task-Based Learning*, Longman, London.

Wilkins, D.A., (1972): *Linguistics in Language Teaching*, Edward Arnold, London.

Widdowson, H.G., (1998): "Communication and Community the Pragmatics of ESP", English for Specific Purposes, Vol. 17, No 1.

Zandvoort, R.W., (1965): *A Handbook of English Grammar*, Longmans, London.

DODATAK 1. – MALI POMORSKI RJEČNIK

A

aback, *adv.* – natrag, unazad, po krmi.

aboard, *adv. & prep.* - na brod, na brodu; na palubu, na palubi.

abordage, *n.* – *Fr* sudar

abreast, *adv.* – subočice, bok uz bok.

admiral, *n.* – 1.admiral, admiralski brod; 2.ruko vodilac ribolova na kočama sjevernog mora

alongshore, *adv.* – uz obalu, blizu obale

anchor, *n* – sidro

anchor, *v.* – usidriti, sidriti

armada, *n.* - armada, mornarica

awaft, *adv.* – *arch* zanesen, prepušten (vjetru talasima, struji)

B

backwash, *n.* – povlačenje talasa koji se odbio od obale.

ballast,*n.* – ballast, sovrnja

ballast, *v.* – ukrcavati ballast, opteretiti balastom, balastirati

beam, *n.* – greda, nosač; 2.sponja; 3.bok broda; 4.širina broda

bergshrund, *n.* - *Ger* duboke i široke pukotine između lednika i planina

berm, *n.* – niska obala

berth, *n.* – 1.privezište, vez, pristan (na rijekama); 2.prostor za manevrisanje (na moru), sidreni prostor; 3.ležaj (u brodskoj kabini).

berth, *v.* – 1.privezati se uz obalu, usidriti se; 2. pribaviti ležaj smjestiti se.

berthage,*n.* – 1.vez dodijeljen brodu u luci; 2.lučke takse.

bill of lading, *n.* – *mar law* teretnica.

blade, *n.* –krilo (brodskog vijka, ventilatora), lopata (sidra, vesla), lopatica (turbine), list ploča (kormila)

board, *n.* – 1. daska, drvena ploča; 2. bok broda, paluba; 3. let (udaljenost prevaljena jednim položajem uzda); 4. uprava, ministarstvo.

board, *v.* – 1. pristati uz bok; 2. ukrcati se na brod (o lučkim pogarničnim, sanitarnim i drugim organima); 3. jurišno pristati uz drugi brod, zakačiti se za brod (o gusarskim prepadima)

boat, *n.* - čamac, brod, lađa

boat, *v.* – veslati, jedriti u (čamcu); 2. ukrcati se, smjestiti se u (čamac); 3. voziti, prevoziti (čamcem).

boatbuilder, *n.* – brodograditelj čamaca, čamčar.

boatsman, *n.* - veslač, jedriličar; lađar.

boiler, *n.* – kotao, parni kotao.

boisterous, *adj.* – buran, žestok o vjetru.

boom, *n.* – 1. krak samarice, dizalice, samarica, teretnica; 2. deblenjak jedra, bum.

boom, *v.* – jedriti povoljnim jedrom

boomy, *n.* – obalna jedrilica.

boot, *n.* – 1. visoka cipela, čizma; 2. *colloq* novajlija na brodu.

bora, *n.* – bura.

bottleneck, *n.* – usko grlo u saobraćaju.

bottom, *n.* – 1. dno broda, podvodni dio broda; 2. dno (mora, okeana, rijeke); 3. nizija, dno doline, 4. teretni brod.

bower, *n.* – pramčano sidro.

bowse, *v.* – podizati, dizati (koloturnikom)

brail, *n.* – ubralja, uža za skupljanje jedra.

brail, *v.* – ubirati (skupljati) jedra.

bridge, *n.* – 1. most, iskrcajni most; 2. zapovjednički most.

bridge-aft, *adj.* – sa mostom na krmi.

bulkhead, *n.* – pregrada, nepropusna pregrada.

bunk, *n.* – mornarski ležaj, krevet.

buoy, *n.* – plutača, bova, plutajuća oznaka.

buoy, *v.* - označiti plutačama, izvršiti balisažu.

buoyage, *n.* – 1. postavljanje balisažnih oznaka, balisaža; 2. takse za korišćenje balisažnih oznaka.

buoyant, *adj.* – plutajući, plovni.

C

cadet, *n.* – kadet, svršeni student pomorske škole, pitomac vojne akademije.

can-hooks, *n.* – lančani pasac za bačve.

cape, *n.* – rt.

capsize, *v.* – prevrnuti se, izvrnuti se (čamac, brod).

capstan, *n.* – vertikalno) vitlo, motovitlo.

captain, *n.* – kapetan, zapovjednik broda.

car-deck, *n.* – pokretna platforma za krcanje automobila, paluba za vozila, *colloq* kardek.

cargoworthy, *adj.* – sposoban za prijevoz tereta o brodu.

cat s-paw, *n.* – 1. naborano more od vjetrića; 2. obični uzao za kuku.

cellular, *adj.* – ćelijski, celularni.

chart, *n.* – pomorska) karta, mapa 2. crtež, shema, dijagram.

charted, *adj.* – unesen u kartu, unesen u dijagram.

charter, *n.* – čarter, čarter partija standardni obrazac ugovora o iskorišćavanju pomorskog broda), brodarski ugovor; 2. povlastica, povelja.

charter, *v.* – zaključiti brodarski ugovor), čartirati, zakupiti (brod).

charter-party, *n.* – ugovor o iskorišćavanju pomorskog broda, brodarski ugovor, čarter partija, čarter.

chief, *n.* – *colloq* prvi oficir palube.

coaster, *n.* – brod obalne plovidbe.

coastwise, *adv.* – uz obalu.

coastwise, *adj.* – obalni.

consign, *v.* – 1. izručiti, predati; 2. poslati, otpremiti (robu) 3. consignirati, deponovati.

consignation, *n.* – uručenje, predaja 2. konsignacija.

consignee, *n.* – primalac robe, konsignator.

container, *n.* – kontejner, spremnik, posuda.

containerize, *v.* – kontejnerizovati, složiti u kontejner.

cruise, n. – krstarenje, vožnja morem (radi zabave).

cruiser, n. – krstarica, krstaš.

cutwater, n. - brid pramca.

D

dam, n. – nasip, gat, brana, talasolom

dan, n. – označna plutača ribarskih mreža

dandy, n. – jedrenjak sa velikim sošnim jedrom i malim krmnim oglavnim jedrom,
jola, keč

davit, n. – soha

deadweight, n. - nosivost broda

decker, n. –brod sa palubom

deckhand, n. – palubni mornar, posada palube

decking, n. – oplata palube

deep-draught, adj. - velikog gaza, koji duboko gazi

demurrage, n. – prekostojnice, danguba

dike, n. – nasip, brana

disembark, v. – iskrcati, iskrcavati ljude ili žive životinje

dismantle, v. – raspremiti brod, skinuti opremu brodu, 2. demontirati, rastaviti

dock, n. – 1.dok, unutrašnja luka, lučki bazen; 2. US pristanište, privezište, gat; 3.

dok (za popravak i gradnju brodova)

dock, v. - uvesti brod u dok, dokovati, 2. pristati, vezati se uz pristanište

docker, n. – lučki radnik, doker

dog, n. – stezalica za nepropusno zatvaranje

dogbody, n. – ribarski čamac sa obale Nove Engleske

dogger, n. – doger, holandski ribarski brod

doldrums, n. – područje ekvatorijalnih tišina

dolphin, n. – brodobran na obali, dolfin; 2.stub za vez (na gatu); 3.bokobran za
čamac

donkey, n. – pomoćni (koptao, mašina, pumpa, jedro, i dr.)

donkeyman, n. – vođa mašine

draught, *n.* – 1. gaz; 2. promaja, propuh; 3. nacrt, plan, (tehnički) crtež; 4. *com*
mjenica
dreadnought, *n.* – drednot (vrsta bojnog broda)
dress, *v.* – iskititi brod (zastavama), podići malu ili veliku galu
drive, *n.* – pogon (pokretačka snaga), prijenos
drydock, *v.* – dokovati, staviti (brod) u suvi dok
duout, *n.* – kanu (urođenički čamac izdubljen iz drveta)
dull, *v.* – oslabiti, splasnuti (vjetar)
dumb, *adj.* – bez vlastitog pogona (brod)
dumb-waiter, *n.* – dizalica (lift) za hranu
dummy, *n.* – ponton ili barža između broda i obale (u nedostatku dubine u luci)

E

eagre, *n.* – plimna bora, morina
ease, *v.* – smanjiti, ublažiti, popustiti (konop)
eastbound, *adj.* – koji plovi prema istoku
ebb, *n.* – oseka
ebb, *v.* – opadati, oticati (osekom)
eddy, *n.* – vir, vrtlog, kovitlac
effluent, *n.* – rijeka koja ističe iz druge rijeke ili jezera
elevator, *n.* – elevator, dizalica, lift
embark, *v.* – ukrcati (teret), ukrcati se (posada, putnici)
embay, *v.* – uvesti u zaliv (brod)
embayment, *n.* – uvala, zaliv
embrail, *v.* – ubirati (skupljati) jedra
encode, *v.* – kodirati, šifrovati
encoder, *n.* – koder, uređaj za kodiranje
encompass, *v.* – oploviti (svijet); okružiti, opkoliti
engine, *n.* – motor, stroj, mašina
enrol, *v.* – 1. unijeti u spisak, upisati; 2. *US* izvršiti upis broda obalne plovidbe
en-route, *adv.* - fr. na putu, putem
ensign, *n.* – zastava, stijeg

equator, *n.* – ekvator, polutar
equipage, *n.* – 1.oprema za brod, pribor; 2.posada broda
error, *n.* – greška, pogreška, odstupanje
estuary, *n.* – široko ušće rijeke, estuarij
ex, *adv. & prep.* – franko
eye, *n.* – 1. oko; 2.uvo, uška, ušica; petlja, omča
eyebrow, *n.* - žlijeb iznad broskog okna
eyereach, *n.* – vidno polje, vidokrug
eyot, *n.* – ostrvce

F

fabricate, *v.* – proizvoditi, graditi
face, *n.* – lice, prednja strana
facsimile, *n.* – otisak, vjerna kopija
factor, *n.* – faktor, pokazatelj, koeficijent
failsafe, *adj.* – siguran, pouzdan, koji se ne kvari (o motoru)
fair, *adj.* – 1.povoljan (vjetar, struja) 2.lijep, čist, bistar, vedar (o vremenu)
fantail, *n.* – oblina krme
fathom, *n.* – sežanj, hvat, paš (18288 m)
fathom, *v.* – izmjeriti dubinu (mora)
fease, *v.* - rasplesti kraj (konopa)
feed, *n.* – napajanje, dovod
feed, *v.* – napajati, dovoditi
fender, *n.* – bokobran, bokoštitnik, obalni brodobran
ferric, *adj.*- gvozdeni, koji sadrži gvožđe
fiddlehead, *n.* – pramčana figura, pulen
filibuster, *n.* – gusar
filibuster, *v.* – gusariti
fireman, *n.* - ložič
firth, *n.* – Scot dubok i uzak morski zaliv, fjord, zaton
fishery, *n.* – ribolov, ribarenje; ribarstvo
fix, *n.* – pozicija broda određena opažanjima

fix, *v.* – 1. učvrstiti, pričvrstiti; 2. odrediti poziciju broda opažanjima; 3. utvrditi, utanačiti, odrediti (cijenu); 3. *ch party* zaključiti (brod)
 flag, *v.* – izvjesiti zastavu, okitati zastavama; signalizirati zastavom
 flag-deck, *n.* – signalni mostić
 flagman, *n.* – signalist
 flag-ship, *n.* – admiralski brod
 fleet, *n.* – flota, mornarica; 2. GB draga, mali zaliv
 floe, *n.* – ledema ploča
 flurry, *n.* – nagli udar vjetra; oluja
 flyboat, *n.* – brzi putnički ili teretni brod (u engleskom kanalu)
 flyer, *n.* – brz brod
 foorhorse, *n.* – stojnica (ovijeno čelik-čelo na kojem stoje mornari kod rada sa križnim jedrima)
 forecastle, *n.* - kaštel
 forerunners, *n.* – dugi talasi mrtvog mora (predznak tropskog ciklona)
 foreshore, *n.* - žal, obala
 forwarder, *n.* – špediter
 frame, *n.* – 1. rebro; 2. okvir, ram; 3. kostur broda, okosnica
 freebooter, *n.* – gusar, pirat
 freight, *n.* – 1. teret, tovar; 2. US teretni voz; 3. vozarinaprevoznina
 freight, *v.* – krcati (brod), tovariti; 2. uzeti brod u zakup
 frigate, *n.* – fregata (brod na vesla, jedra i motorni pogon)
 frogman, *n.* – laki ronilac
 funnel, *n.* – 1. brodski dimnjak; 2. ventilacioni kanal ili otvor; 3. okov sljemenog ili vršnog nastavka jarbola (za učvršćenje pripونا, leta, zaputka i dr.)
 futtock, *n.* – obluk rebra (o drvenom brodu)

G

gaff, *n.* – sošnjak
 gale, *n.* – oluja, olujni vjetar (7-10 stepeni Beaufortove skale)
 galleon, *n.* – galijun (ratni i trgovački brod na jedra iz XVI i XVII vijeka)

gallery, *n.* – 1. rešetkasta platforma (u mašinskom prostoru); 2. istaknut balkon na krmi ratnih brodova, galerija
galley, *n.* – galija (trgovački i ratni brod na vesla, X-XVIII vijek); 2. brodska kuhinja
galley-slave, *n.* – galijet, galeot (veslač na galiji)
galliot, *n.* – galiot (holandski jedrenjak sa kosnikom i dva jarbola)
gallows, *n.* – ležaj samarice
gascarrrier, *n.* - brod za prijevoz gasa
gat, *n.* – uzan prolaz, kanal, tjesnac (između pjeskovitih ili sjenovitih obala, pličina i sl.)
gateay, *n.* – uzan plovni put, prolaz, kanal
ghosting, *n.* – jedrenje uz lagani vjetar
giant, *n.* – divovski talas
girder, *n.* – nosač
greyhound, *n.* – brzi putnički brod
grit, *n.* – (grubi) pijesak, šljunak
grommet, *n.* – 1. štrop (vesla); 2. omča porubnika (jedra, šatora i dr.)
ground, *n.* – 1. dno (mora); 2. zemlja, tlo; 3. područje, oblast
ground, *v.* - nasukati se
groundage, *n.* – taksa za sidrenje
gulf, *n.* – zaliv
gust, *n.* - žestok udar (vjetra), pljusak (kiše)
gut, *n.* – uzan prolaz, kanal, tjesnac
guy, *n.* – brk (samarice, sohe, dimnjaka, kosnika)
guy, *v.* – učvrstiti, osigurati brkom
gyroscope, *n.* - žiroskop, zvrk

H

hack, *n.* – palubni hronometar
hail, *n.* – 1. dozivanje (broda), pozivanje; 2. grad, tuča, krupa
hail, *v.* – 1. dozivati (čamac, brod), pozdraviti; 2. padati (grad)
half-seas-over, *adj.* – na pola puta preko mora; *fig* pripit

hand, n. – radnik, mornar; 2.pl momčad; 3.strana smjer; 4.kazaljka (na satu)
handiness, n. – manevarska sposobnost broda
handsomely, adv. – ravnomjerno, postepeno
harbour-master, n. – lučki kapetan
hatch, n. – otvor u palubi, okno; grotlo, grotlište; poklopac grotla
haul, v. – 1. vući, pritezati, uvitlavati (konop); 2. okrenuti se na vjetar, promijeniti kurs; 3.podići istaknuti (zastavu, signal i dr.)
hawse, n. – 1.ždrijelo; otvor u ogradi broda; 2.pramčani dio broda sa otvorima na sidrenom ždrijelu; 3.prostor između pramca usidrenog broda i njegovih sidara
head, v. – ploviti (prema), držati kurs
headfast, n. – pramčani konop
heading, n. – pravac, kurs (broda)
headland, n. – kopno koje se jezičasto spušta u more, rt
headweay, n. – napredovanje (brda), kretanje naprijed
heave, v. – 1. dizati se i spuštati, ponirati (kretati se u smjeru vertikalne ose); 2. podignuti, dići (užetom, vitlom i dr.); 3.dobaciti,baciti (uže)
heliacal, adj. – sunčev
helm, n. – 1. kormilo,ruda kormila; 2.ugao otklona kormila
helm,v. – kormilariti, usmjeravati (kormilom)
ho, interj. – Hej!; Čujte!
hold, n. – brodsko skladište
home, adv. – prema (brodu), u pravcu (broda) ;2.na tačnoj poziciji, na mjestu (snast, jedro, sidro)
hull, n. – (brodski) trup

I

iceberg, n. – ledeni brijeg
icebreaker, n. – ledolamac
ice-yacht, n. – jedrilica na ledu
inboard, adv. – u brodu, unutar broda
inboard, adj. – koji se nalazi unutar broda
indentation, n. – nazupčenost, ozubljenje; razuđenost (obale)

innavigable, *adj.* – neplovan
inshore, *adv.* – prema obali, na obali
inshore, *adj.* – obalni
inward, *adj.* – unutrašnji, kopneni; koji je na putu za domovinu (brod)
island, *n.* – 1. ostrvo; 2. ostrvo (o brodu), uzdignuto nadgra je
isle, *n.* – ostrvo, ostrvce
islet, *n.* – ostrvce
itinerary, *n.* – put, plan puta, maršuta

J

jack, *n.* – 1. dizalica, ;ekrk; stezaljka; 2. *colloq* mornar; 3. ribarska škuna od 10-25 tona (Newfoundland); 4. (pramčana) državna zastava
jack, *v.* – podići, dići (dizalicom)
Jolly-Roger, *n.* – piratska zastava
jumper, *n.* platnena mornarska bluza; 2. konop za osiguranje (jarbola, kri\`a, beblenjaka)
junction, *n.* – spoj, spajanje; stjecište (rijeka), raskrsnica, raskršće (puteva), čvorište (željezničke mreže)
jury, *adj.* – privremen, koji se koristi u slu;aju nu\`de

K

Kayak, *n.* – kajak (eskimski čamac sa kosturom od drveta i oblogom od kože); 2. kajak (mali sportski čamac za takmičenja na mirnim i divljim vodama)
keel, *n.* – kobilica, kilj
keel, *v.* – prevrnuti, izvrnuti (kobilicom gore)
keelage, *n.* – lučke takse
kelp, *n.* – morska trava, alga
key, *n.* – klin, zatikač, ključ, kopča, zavrtnanj; 2. taster, dirka, tipka; 3. nisko pješćano ili koralno ostrvce (Florida, Bahamska ostrva)
knoll, *n.* – 1. niski brežuljak, humak; 2. najviši dio pličine

knot, *n.* – 1.uzao, čvor; 2.uzao, čvor (jedinica mjere za brzinu broda)

knot, *v.* – vezati, povezati

L

label, *n.* – natpis, naljepnica, etiketa

label, *v.* - naljepiti etiketu

labour, *n.* – 1. rad, posao, napor; 2.radnici, radna snaga; 3.žestoko ljuljanje i posrtanje broda

lade, *v.* (laded, laden) - 1.krcati, nakrcati; 2.opteretiti

land, *n.* – kopno, zemlja; tlo, zemljušte; kraj, predio, područje

land, *v.* – iskrcati se, istovariti robu (iz broda, vagona, kamiona) i položiti je na tlo;
2. dospjeti, pristati, sletjeti, spustiti se, aterirati

lane, *n.* – 1. morski put, plovidbena ruta; 2. plovni prolaz kroz led

lask, *v.* – jedriti povoljnim vjetrom

last, *n.* – teret, tovar

lateen, *adj.* – latinski, sa trougaonim jedrom

lateener, *n.* – jedrenjak sa latinskim jedrima

latitude, *n.* – širina , geografska širina

launch, *n.* - 1.porinuće (broda); 2.najveći motorni čamac na ratnom brobu, barkača;
3. motorni ili parni čamac za razonodu

launchman, *n.* – mornar na barka;

lay-by, *n.* – prošireni dio kanala ili rijeke (za mimoilaženje brodova)

laydays, *n.* – *ch party* stojnice

laytime, *n.* – *ch party* stojnice

lazaret, *n.* – 1.skladište zaliha (nad krmenim pikom); 2.karantinska zgrada ili brod

lean, *adj.* – uzak i dug (o trupu broda)

lessee, *n.* – zakupac, najmoprimalac

lessor, *n.* – zakupodavac, najmodavac

lifeboat, *n.* - čamac za spasavanje

lightboat, *n.* – brod-svetionik (bez posade)

liner, *n.* – linijski brod

load, *n.*- teret, tovar

load, *v.* – 1. ukrcati, nakrcati, utovariti; 2. opteretiti
lockout, *n.* – *ch party* masovno isključenje radnika iz rada
lodeman, *n.* – pilot
lodestar, *n.* – zvijezda vodilja, sjevernjača
log, *n.* – (brodski) dnevnik
log, *v.* – 1. unijeti (podatak) u brodski dnevnik; 2. postići brzinu; prevaliti udaljenost po logu
longlines, *n.* – parangal
longshore, *adj.* – obalni
lookout, *n.* – osmatranje, motrenje, straža; 2. osmatračnica, stražarsko mjesto (na kaštelu ili u košu); 3. osmatrač, stražar
loom, *n.* – 1. struk (vesla); 2. nejasni obrisi objekta u daljini, pojavljivanje, izranjanje (u mraku, magli i sl.); miraž (uslijed refrakcije)
loom, *v.* – pojaviti se nejasno u daljini, izranjati (iz magle, mraka i sl.), pojaviti se vem nego u prirodi (uslijed refrakcije)
loom, *n.* – 1. omča, petlja; 2. okvir, ram (antene); 3. zavoj rijeke
loop, *v.* – pričvstiti, spojiti omčom
lubber, *n.* – nevješt, nespretan mornar
lubberly, *adj.* – nevješt, nespretan
luff, *v.* – ploviti oštro u vjetar
lurch, *v.* – iznenada se nagnuti na jedan bok
luting, *n.* – kit

M

machinability, *n.* – sposobnost mašinskog obrađivanja, mašinska obradivost
mashine, *v.* – raditi na mašini,
mailship, *n.* – poštanski brod
mainland, *n.* – kopno
mainmast, *n.* – glavni jarbol
maintenance, *n.* – održavanje, tehnički remont
man-of-war, *n.* – ratni brod
map, *n.* – karta, geografska karta

map, *v.* – prikazati u obliku karte, kartografisati
marina, *n.* – marina (zaštićena luka za smještaj plovnih objekata za rekreaciju)
marine, *adj.* – morski, pomorski, brodski
marine, *n.* – mornarica
mariner, *n.* – pomorac, mornar
maritime, *adj.* – morki, pomorski
mush, *n.* – ledena kiša

N

nab, *n.* – podvodni greben
nautical, *adj.* – nautički, pomorski
nautics, *n.* – sport na vodi
naval, *adj.* – mornarički, ono što se odnosi na ratnu mornaricu; pomorski
navigability, *n.* – plovnost (vodenog puta); maritimna svojstva (broda)
navigable, *adj.* – plovan
navigate, *v.* – 1. ploviti (o brodu), brodariti; 2. upravljati brodom, voditi brod
navigation, *n.* – plovidba, plovljenje, navigacija; 2. vođenje broda, upravljanje brodom; 3. moreplovstvo
navigational, *adj.* – plovidbeni, navigacioni
navigator, *n.* – 1. navigator, moreplovac, pomorac; 2. navigacioni sistem
navy, *n.* – (ratna) mornarica, vojno pomorske snage
naze, *n.* – rt, greben
net, *n.* – (ribarska) mreža
nyllas, *n.* – nila (tanka ledena kora debljine do 10 cm)

O

oar, *n.* – veslo; 2. vesla;
oar, *v.* – veslati
obsolete, *adj.* – zastario
ocean-going, *adj.* – morski, preokooceanski, duge plovidbe
outrun, *v.* – preticati, prestizati (drugi brod)

outshore, *n.* – prag (doka)
overseas, *adv.* – preko mora, u inostranstvu
overseas, *adj.* – prekomorski
oversea, *n.* – prekomorska zemlja
ownerless, *adj.* – bez vlasnika

P

paddle-ship, *n.* – brod na točkove
pallet, *n.* – paleta, podnjača; 2. paletizovani teret
pallet-carrier, *n.* – brod za prijevoz paleta
peacoat, *n.* – kratki mornarski kaput
peninsula, *n.* – poluostrvo
phantom, *n.* – lažna jeka, lažni signal
pharos, *n.* – svetionik
pier, *n.* – 1. gat, molo, pristan; 2. lukobran, valobran; 3. nasip, lučka brana
pilot, *n.* – pilot, *arch* kormilar
pilot, *v.* – pilotirati, voditi brod, kormilariti
pinnacle, *n.* - oštra podvodna hrid
piracy, *n.* – piratstvo, piraterija, gusarstvo
pitch, *v.* – posrtati (o brodu)
poop, *n.* – krmeno nadgrađe, kasar, krmica
poop, *v.* – zalijevati krmu, zapljusnuti sa krme (o talasima)
port, *n.* – luka, grad sa lukom, lučki grad
port, *n.* – lijeva strana (bok) broda
propel, *v.* - pokretati, tjerati
propeller, *n.* – brodski vijak, propeller
propulsion, *n.* – propulzija, pogon
proxy, *n.* – 1. opunomoćenik, zastupnik; 2. punomoć, ovlaštenje
pyx, *n.* – kutija kompasa

Q

quarantine, *n.* – karantin
quart, *n.* - četvrtina galona, kvart (1.136 l)
quarter, *n.* - četvrtina, 2. bočni dio krme
quarter, *v.* – jedriti povoljnim vjetrom
quarterdeck, *n.* – krmena gornja paluba
quay, *n.* – lučka obala, pristanište, molo, gat; kej
quayage, *n.* – lučka taksa, naknada za korišćenje obale
quayman, *n.* – lučki radnik
quintal, *n.* – kvintal, dvostruka centa (GB 112 funti; US 100 funti)

R

racer, *n.* – regatna jedrilica
raft, *v.* - voziti se na splavu
rail, *n.* – brodska ograda, (otvorena) ograda palube; 2. šina, željeznička pruga
rainstorm, *n.* – oluja sa kišom
ramp, *n.* – rampa, ukrcajni most (o RO/RO brodu)
rank, *n.* - čin, rang, položaj
rapids, *n.* – bujica, brzak
reef, *n.* – greben, stijena (u moru); 2. krat (na jedru)
reef, *v.* – kratiti jedro
register, *n.* - 1. dnevnik, službeni zapis; 2. popis, spisak, registar; 3. registrator
rendezvous, *n.* – randevu, pozicija sastanka više brodova
rescue, *n.* – spasavanje, spas
rescue, *v.* – spasiti
rose, *n.* – ruža (jetrova, talasa, kompas)
rudder, *n.* - kormilo
rudder-fish, *n.* – vrsta ribe koja sljedi brod

S

sail, *n.* – 1. jedro, brod, jedrenjak; 2. jedrenje, vožnja, kratko putovanje brodom
 sail, *v.* – 1. jedriti, ploviti; 2. otploviti, isploviti, odjedriti
 sailmaker, *n.* – jedrar
 sailor, *n.* mornar, pomorac
 sailorly, *adj.* – mornarski, poput pomorca
 school, *n.* – 1. škola; 2. jato (riba)
 sea, *adj.* – morski, pomorski
 sea, *n.* – 1. more, morsko prostranstvo, pučina; 2. more (dio okeana koji zalazi u kopno); 3. morski talas
 seabed, *n.* – morsko dno
 seaboard, *n.* – morska obala
 sea-born, *adj.* – rođen iz mora, na moru rođen
 seaborne, *adj.* – morski, pomorski
 sea-tossed, *adj.* – bacan talasima tamo-amo (brod)
 seaworthiness, *n.* – sposobnost (broda) za plovidbu, plovidbena sposobnost
 shallow, *adj.* – plitak, male dubine, nizak
 shed, *n.* – lučko skladište, hangar
 shelf, *n.* – šelf, plosnati podvodni greben ili sprud uz obalu, kontinentalna ravnina
 shell, *n.* – 1. (spoljna) oplata; 2. kućište, tijelo, omota; oklop; 3. lagani regatni čamac
 shell-back, *n.* – stari morski vuk
 ship, *n.* – brod; križnjak sa tri ili više jarbola
 shipboard, *adj.* – brodski
 shipboard, *n.* – paluba
 shipborne, *adj.* – brodski
 shiphandler, *n.* – snadbjeva; brodova
 shipler, *n.* – brodić
 shipload, *n.* – brodski teret
 shipman, *n.* – lučki radnik; 2. mornar
 shipmaster, *n.* – zapovjednik broda
 shippable, *adj.* – pogodan za prijevoz morem
 shipper, *n.* – krcatelj

shipping, *n.* – 1.ukrcaj, utovar; 2. prijevoz tereta brodom; 3.brodarstvo, pomorska
 privreda; 4.trgovačka mornarica, flota, brodovlje;5.prelivanje talasa (preko palube)
 shipwreck, *n.* – 1. brodolom, propast broda; 2.olupina broda
 shipwreck, *v.* – razbiti se (brod), pretrpjeti brodolom
 shipyard, *n.* – brodogradilište
 shoal, *adj.* – plitak
 shoal, *n.* – pličina, plićak, pješčani ssprud, banak; 2.jato (riba)
 shoal, *v.* – postajati sve plići
 sighthole, *n.* – otvor za osmatranje
 skin, *n.* – spoljna oplata (broda); 2. navlaka (košuljica) za jedro; 3. prvi tamni sloj
 (kora) na novoformiranoj ledenoj površini
 skipper, *n.* – kapetan obalne plovidbe, brodovođa, skipper; 2. zapovjednik ribarsko
 broda
 skylight, *n.* – plafonski otvor za svjetlo, vidnik
 spar-deck, *n.* – laka paluba
 spar-decker, *n.* – brod sa lakom palubom
 speedster, *n.* - brz motorni čamac
 starboard, *adv.* – desno, na desnom boku
 starboard, *adj.* – desni (na brodu)
 starboard, *n.* – desni bok (broda)
 starboard, *v.* – okrenuti brod udesno
 steer, *v.* – kormilariti, usmjravati (brod); 2. uzeti kurs, voziyti u određenom kursu;
 ploviti
 steerability, *n.* – upravljivost (broda)
 steerageway, *n.* – minimalna brzina (dovoljna da brod “sluša” kormilo)
 steerer, *n.* – kormilar; kormilarski uređaj
 stem, *n.* - 1. *shi pb* pramčana statva; 2. *tech* tijelo, vreteno; 3. *GB ch party*
 utvrđivanje datuma spremnosti tereta (o krcanju uglja)
 stem, *v.* – ploviti protiv (struje, vjetra); zariti se pramcem u led; 2.GB ugovoriti
 ukrcaj za određen datum (o krcanju uglja)
 stern, *adj.* – krmeni
 stern, *n.* – krma
 stow, *v.* – slagati, uskladištiti teret (u brod)

T

tabernacle, *n.* – petnica jarbola

tally, *n.* – brojanje tereta

tally, *v.* – brojati teret

tanker, *n.* - tanker, brod za prijevoz tečnih tereta

tarn, *n.* – gorsko jezerce

tide, *n.* – 1. morske mijene (periodično gibanje morske vode uslijed gravitacije Sunca i Mjeseac na Zemlji), plima i oseka; 2. period plime; 3. plimna struja, struja morskih mijena

tide, *v.* – kretati se plimom, ploviti sa strujom

toe, *n.* – donji rub, peta; pandža sidra

tongue, *n.* – 1. jezik, jezičak; 2. rt, izdanak kopna

tonnage, *n.* – 1.baždarska tonaža; 2. nosivost, kapacitet brodskog skladišta; 3.

trgovački brodovi, (cjelokupna) tonaža

tow, *n.* – 1. tegljenje, vuča; 2. tegljač; 3. tegleni brod ili objekat; 4. uže za tegljenje; 5. kućina

tow, *v.* – tegliti, uzeti u tegalj (brod)

trim, *n.* – *sh stab* trim (razlika između pramčanog i krmenog gaza – pretega ili zatega), uzdužni nagib broda; 2. uravnoteženje (broda); 3.pripremljenost, spremnost, opremljenost (broda); (pravilan raspored tereta) ; *sail* pravilan položaj (križeva kod praćanja)

trim, *v.* – trimovati, imati trim; 2. uravnotežiti (brod), rasporediti težine u uzdužnom smjeru; 3.spremiti, pripremiti (za upotrebu), vodoravno poravnati (teret); 4. *sail* praćati križeve (prema vjetru)

tug, *n.* – teglja;, remorker

tug, *v.* – tegliti (brod)

tuggage, *n.* – tegljarina, naknada za tegljenje

turnabout, *n.* – vrijeme od dolaska do odlasak broda iz luke

turnaround, *n.* - vrijeme od dolaska do odlasak broda iz luke

tweendeck, *n.* – međupalublje, međupalubni prostor, trijem

U

- udometer, *n.* – *met* kišomjer
- ullage, *n.* – prostor za širenje, rastezanje ulja uslijed toplote (o tankeru), kapacitet praznog dijela tanka
- ultimo, *adv* – prošlog mjeseca
- umbra, *n.* – *astro* (jezgro Sunčeve pjege)
- undecked, *adj.* – bez palube
- underbody, *n.* – podvodni dio trupa
- undersea, *adj.* – podmorski
- unhandiness, *n.* – slabo “sluša” kormila, slaba manevarska sposobnost (broda)
- unlash, *v.* – odvezati, odriješiti
- unlay, *v.* – odviti, razmotati, rasplesti (konop)
- unload, *v.* – iskrcati, istovariti
- unmanned, *adj.* – automatski upravljn (bez posade)
- unmoor, *v.* – osloboditi vez, odriješiti brod
- unseaworthiness, *n.* – nesposobnost broda za plovidbu
- unseaworthy, *adj.* – nesposoban za plovidbu (brod)
- unsinkability, *n.* – nepotopljivost
- unsinkable, *adj.* – nepotopljiv

V

- vacuity, *n.* – stow izgubljeni prostor, praznina (kod slaganja tereta u cilindričnu ambalažu)
- vang, *n.* – 1. *rig* brk samarice; 2. priteg (uređaj za regulisanje napetosti jedra pritezanjem buma prema dolje)
- velocity, *n.* – brzina
- vertex, *n.* pl vertices – zenit
- vortex, *n.* pl vortices – 1. vrtlog, vihor; 2. *met* središte ciklona

W

Waft, *n.* - 1. pirkanje, dašak (vjetra) 2. sign obns zauzlana zastava (signal za traženje pomoći)

wale, *n.* – spoljna oplata bokova (o drvenom brodu)

warden, *n.* – nadzornik, inspector

warehouse, *n.* – lučko skladište, hangar

warehouse, *v.* – staviti u skladište, uskladištiti

wash, *n.* – 1. mlat talasa (o hrid, obalu i dr.) 2. sustrujanje, struja brazed; 3. niska obala, koja je za vrijeme oseke često suva; 3. lopata vesla; 5. premaz, naslaga boje

watch, *n.* – 1. brodska straža; 2. džepni sat

watch, *v.* – držati stražu, stražariti; 2. čuvati, paziti, pažljivo motriti

waterman, *n.* – mornar riječne plovidbe, lađar

weathercock, *n.* – *met* vjetrokaz

whale, *n.* – kit

wharf, *n.* - operativna obala, pristanište molo, kej

wharfage, *n.* – lučke takes

wharfinger, *n.* – nadzornik mola

wharfman, *n.* – lučki radnik

white-horse, *n.* – pjenušavi vrh talasa

wholesome, *adj.* – koji se dobro drži u nevremenu (o brodu)

wild, *adj.* – buran, žesok (o moru) 2. koji slabo sluša kormilo, sa kojim se teško upravlja (o brodu)

wildcat, *n.* – barbotin, lan; ano kolo (o sidrenom vitlu)

winch, *n.* – vitlo, dizalica

windlass, *n.* – sidreno vitlo, motovitlo

windlift, *n.* – *obs* sidreno vitlo

windseas, *n.* - vjetreni talasi

wrack, *n.* 1. olupina broda; 2. morska trava (izbačena na obalu)

wreck, *n.* – brodolom, propast broda; 2. olupina broda; 3. predmeti naplavljeni na obalu

wreck, *n.* – razbiti se (brod), pretrpjeti brodolom

wrecker, *n.* lice koje spasava pomorsku imovinu; 2. brod zauzet spasavanjem pomorske imovine, brod-spasilac

X

x-ray, *v.* - izložiti rentgenskim zracima

x-rays, *n.* – pl X-zraci, rentgenski zraci

zebec, *n.* – šambek (jedrenjak sa tri jarbola sa obala sredozemnog mora)

Y

yacht, *n.* – jahta, sportska jedrilica

yacht, *v.* – jedriti, voziti se jahtom

yachter, *n.* – jedriličar

yard, *n.* – jard (tri stope – 0,914 m), engleska mjera za dužinu

yard, *n.* - rig križ

yard, *n.* – radionica, radilište; prostor za sabiranje (prikupljanje)

yoke, *n.* – jaram (kormila)

Z

zebec, *n.* – šambek (jedrenjak sa tri jarbola sa obala sredozemnog mora)

zenith, *n.* – *astro* zenit

zenithal, *adj.* – zenitni

zone, *n.* – zona, pojas, područje, oblast.

BIOGRAFIJA AUTORA

Sanela Kovačević Pejaković je rođena 18.01.1976. godine u Cetinju, Crna Gora. Studij engleskog jezika i književnosti završila je na Filološkom fakultetu u Bogradu 1998. Godine. U martu 2005. Godine na istoj obrazovnoj instituciji odbranila je magistarsku tezu pod nazivom Engleski jezik u pomorstvu.

U septembru 2000 godine zasniva stalni radni odnos na Fakultetu za pomorstvo u Kotoru. Autor je više naučnih radova objavljenih u domaćim i međunarodnim časopisima i učesnik međunarodnih i domaćih konferencija.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Sanela Kovačević Pejaković

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом
KREATIVNOST I OGRANIČENOST U LEKSICI ENGLESKOG JEZIKA
ROMORSKE STRUKE

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Sanela Kovačević Pejaković
Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада KREATIVNOST I OGRANIČENOST U LEKSICI ENGLSKOG JEZIKA POMORSKE STRUKE

Ментор Prof. dr Vesna Polovina

Потписана Sanela Kovačević Pejaković

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис

докторанда

У Београду, _____

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

KREATIVNOST I OGRANIČENOST U LEKSICI ENGLSKOG JEZIKA
POMORSKE STRUKE

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, април 2014.